

**הקואליציה
- החברתית -
הפורום
לכלכלה הוגנת
סיכום פעילות 2014**

בעריכת ד"ר רובי נתנזון ואיתמר גולה
אוקטובר 2014

הקואליציה החברתית – הפורום לכלכלה הוגנת סיכום פעילות 2014

בעריכת

ד"ר רובי נתנזון¹

איתמר גזלה²

נובמבר 2014

---

¹ ד"ר רובי נתנזון, מנכ"ל, מרכז מאקרו לכלכלה מדינית (ע"ר)
² איתמר גזלה, מנהל מחקר, מרכז מאקרו לכלכלה מדינית (ע"ר)

©All Copyrights belong to Dr. Roby Nathanson, The Macro Center for Political Economics, and the Friedrich-Ebert-Stiftung.

The views expressed in this publication are not necessarily those of the Friedrich-Ebert-Stiftung or the organizations for which the authors work.

The commercial use of media published by FES without written permission by FES is strictly forbidden.

© כל הזכויות שמורות לד"ר רובי נתנזון, מרכז מאקרו לכלכלה מדינית ולקרן פרידריך אברט.
אין להעתיק לצלם ולשכפל ללא רשות.

מרכז מאקרו לכלכלה מדינית
רחוב פינסקר 21 תל אביב 63421
טלפון: +972-3-5251057
פקס: +972-3-5251058
www.macro.org.il

קרן פרידריך אברט
ת.ד. 12235
הרצליה 46733 ישראל
טלפון: +972-9-9514760
פקס: +972-9-9514764
www.fes.org.il

עיצוב כריכה:

סטודיו עינהר – Einhar Design
www.einhar.com

ISBN 978-965-7523-30-8

התאחדות
הסטודנטים
בישראל
اتحاد الطلاب الجامعيين في اسرائيل
NATIONAL UNION OF ISRAELI STUDENTS

תוכן עניינים

- 1.....פתח דבר
- 2.....האם יש עתיד למדינת הרווחה? – ד"ר רובי נתנזון ואיתמר גזלה
- 3.....תקציב המדינה – הוצאה ליעדים חברתיים
- 4.....עוני ואי שוויון
- 5.....חינוך
- 6.....תעסוקה
- 8.....בריאות
- 8.....דיור
- 10.....יוקר המחיה
- 11.....המצב הישראלי – האם ניתן להציע חלופה למצב הקיים? – פרופ' אביה ספיבק
- 11.....1. ניתן להציע חלופה, כפי שיראה ניתוח המצב הקיים בישראל ובעולם, וזה חלון הזדמנויות
- 11.....2. עיקרי הדברים
- 12.....3. המדיניות הפיסקלית בישראל – מסים והוצאות ממשלה
- 13... 4. תומס פיקטי והתיאוריה של התגברות אי השוויון. Capital in the 21st century/ Thomas Piketty
- 16.....5. הערכת טיעוני פיקטי- ניתוח אפיזודה היסטורית של התנועה הפרוגרסיבית בארה"ב
- 6.....6. השתנות המדיניות של הבנקים המרכזיים בעולם ובישראל והתיאוריה המקרו כלכלית בעקבות
- 17.....המשבר של 2008
- 17.....7. סיכום ומסקנות
- 18.....כינוס הקואליציה החברתית #1 - האם יש עתיד למדינת הרווחה?
- 20.....שכר מינימום
- 20.....תהליך התקצוב
- 21.....דיור והתחדשות עירונית
- 21.....מודלים קואופרטיביים כאמצעי לפתרון משברים חברתיים
- 22.....מגדר ותעסוקה
- 24.....A peace budget is desperately needed – Dr. Werner Puschra
- 26.....נזקי מבצע 'צוק איתן' – האם באמת חייבים לקצץ? – ד"ר רובי נתנזון ואיתמר גזלה
- 27.....העברות תקציביות ותקציב הביטחון
- 28.....המדיניות הכלכלית בישראל

30	תפקוד המערכת הבנקאית במגזר הערבי – רו"ח זיאד אבו חבלה	30
30	פתח דבר	30
32	(א) הקדמה- תיאור המצב	32
32	(ב) הסיבות העיקריות	32
34	(ג) התוצאות	34
35	(ד) המלצות	35
36	פערים בפריון העבודה כגורם עיקרי לפערים כלכליים – ד"ר רובי נתנזון, איתמר גולה וניר לביא	36
39	אסטרטגיות לצמצום פערים דרך הגדלת הפריון	39
40	כינוס הקואליציה החברתית #2 - המלחמה בעזה: מי משלם את המחיר?	40
42	מחיר המלחמה למגזר העסקי ולעצמאיים	42
42	עוני ופערים חברתיים	42
43	תקציב המדינה 2015	43
43	שוויון כלכלי, חברתי ופוליטי לאזרחים הערבים: אסטרטגיות להמשך הפעילות	43
45	האם ייתכן צדק חברתי? - שיוויון הזדמנויות בחברה קוטבית	45

Table of Contents

About the Social Alliance	48
The Social Alliance Conference # 1 - Is there a Future for the Welfare State? ...	49
Minimum Wage	50
Budgeting Process	51
Housing and Urban Renewal	51
Cooperative Models as a Means to Resolve Social Crises	52
Gender and Employment	53
The Social Alliance Conference # 2 - The War in Gaza: Who is Paying the Price? ..	54
The Price of War for the Business Sector and Self-Employed	55
Poverty and Social Disparities	56
The Budget of 2015	57
Economic, Social and Political Equality for Arab Citizens: Strategies for continued activity ...	57
Is it Possible to Have Social Justice? – Equal opportunities in a Polar Society	58

הגישה הכלכלית שקודמה ע"י ממשלות ישראל הגדילה פערים חברתיים, שחקה את מעמד הביניים והעצימה את העוני. נכון לשנת 2013, ההוצאה הציבורית בישראל, ללא הוצאות ביטחון ותשלומי ריבית, עומדת על 32.4% מהתמ"ג של ישראל, בשעה שהמוצע במדינות ה-OECD עומד על 44.1%. רוב הגידול בעוני שנוצר ב-15 השנים האחרונות הינו בקרב משפחות עובדות.

היוזמה להקמת קואליציה חברתית נולדה בעקבות צורך חזק של חלקים רבים באוכלוסייה ביצירת אלטרנטיבה למדיניות הכלכלית-חברתית הנוכחית במדינת ישראל. על אף שהשיח הכלכלי-חברתי עלה מאז המחאה החברתית בקיץ 2011, הדיון בנושא לא הועמק דיו בהתאם לצרכי הציבור. על כן, מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, בשיתוף עם קרן פרידריך אברט עמלו רבות בשנה האחרונה על הקמת הקואליציה החברתית הישראלית, בה לוקחים חלק ארגונים מובילים בתחומים שונים, לטובת שיפור עתידם הכלכלי-חברתי של אזרחי המדינה. מתוך תפיסת עולם מכילה, פנינו לארגונים ואישים שונים במהותם ובתחום עיסוקם, אשר לכל אחד מהם נגיעה בתחומים מגוונים הקשורים לחברה וכלכלה בישראל.

אין ספק כי על סדר היום ישנן סוגיות המחייבות טיפול מעמיק ואנו מאמינים כי ניתן יהיה לקדמן בעזרת שיתופי פעולה בין גורמים שונים. דרך הפעולה היא יצירת כור היתוך שיביא לשינוי סביב פלטפורמה משותפת. אנו הזמנו את כל גווי הקשת הפוליטית, החברתית והכלכלית לקחת חלק בדיון על עתידה של ישראל.

המטרות המוגדרות של הקואליציה החברתית:

1. ייסוד מרחב ביטוי "בטוח" עבור הארגונים
2. עבודה על בסיס המכנה המשותף הרחב ביותר, בנקודות הערכיות המשותפות
3. ניהול דיונים במסגרת המרחב שלנו עם קולות אחרים מבחוץ
4. פעולה משותפת, אם בשם הקואליציה כולה או בין כמה ארגונים חברים
5. יצירת חיבורים בין ארגונים בעלי עניין משותף תוך התגברות על מכשולים פוליטיים ואישיים

הדגש המרכזי של הקואליציה הינו זיהוי פערים בחברה הישראלית וכן את האמצעים לצמצום פערים אלו, במטרה לשפר את רמת החיים של כלל האוכלוסייה, בין היתר על ידי חיזוק החינוך, הבריאות, תנאי הדיור והשירותים החברתיים. הקואליציה תבקש בשנה הראשונה לפעילותה לגבש ולהגיש את מסקנותיה למקבלי ההחלטות וליידע את הציבור הרחב, בין היתר בעזרת ספר זה, בשני נושאים עיקריים, אשר לכל אחד מהם הוקדש כנס רחב משתתפים ונואמים רמי דרג.

הנושא הראשון בו דנה הקואליציה ואשר עמד במרכז הכינוס הראשון שהתקיים ביום שישי ה-13.06.2014 בבית ציוני אמריקה בתל אביב, הינו **"האם יש עתיד למדינת הרווחה?!"**. הכינוס השני התקיים ביום שישי ה-05.09.2014 באותו המקום ועסק בנושא **"המלחמה בעזה: מי משלם את המחיר? בין כלכלה לביטחון חברתי"**.

ספר זה מכיל את כל המחקרים וניירות העמדה שהוכנו לקראת שני הכנסים של הקואליציה החברתית וכן את עיקרי הדברים והמסקנות שהוצגו בשני הכנסים.

האם יש עתיד למדינת הרווחה?

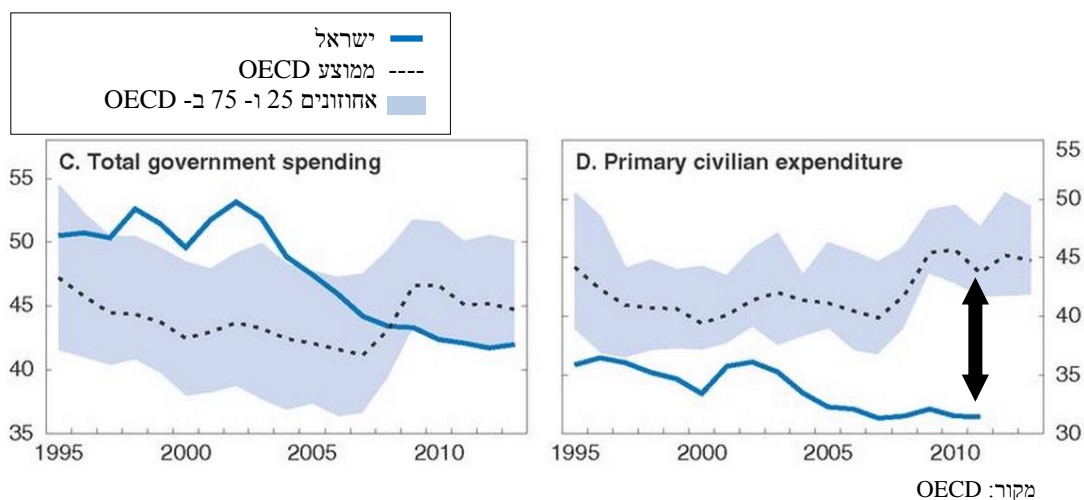
נערך על ידי ד"ר רובי נתנזון ואיתמר גזלה.
 המחאה החברתית של קיץ 2011 העמידה את הנושא הכלכלי-חברתי במרכז סדר היום הציבורי ותהליך קבלת ההחלטות.
 על כן, מסמך זה בא לבחון את מידת השינויים במספר אספקטים בולטים כתוצאה מהמחאה. המסמך יפרט את מצבה הכלכלי-חברתי של מדינת ישראל במספר מישורים, עם דגש על לפני ואחרי קיץ 2011, תוך השוואה למדינות מפותחות אחרות.

לאחר המחאה החברתית	עד המחאה החברתית	
בין 2011-2013, עלה מדד מחירי הדירות בעוד כ- 20% ומספר המשכורות החודשיות לרכישת דירה ממוצעת אף הוא עלה מ- 103 בשנת 2008 ל- 131 ב- 2011	מדד מחירי הדירות עלה משנת 2005 עד 2011 בכ- 30%. מספר המשכורות החודשיות לרכישת דירה ממוצעת אף הוא עלה מ- 103 בשנת 2008 ל- 131 ב- 2011	דיור
בין 2011-2013, מדד המחירים לצרכן הכללי עלה ב- 7.1%, המדד ללא דיור עלה ב- 4.3%, מדד אחזקת הדירה עלה ב- 24.4%, מדד המזון עלה ב- 13.6%, מדד הבריאות עלה ב- 9.6% ואילו מדד התחבורה ותקשורת ומדד החינוך, התרבות והבידור ירדו ב- 3.9%.	בין 2000-2011, עלה מדד המחירים לצרכן בכ- 40%. בקרב משקי בית עם ילדים עד גיל 9, בין 1986-2012, שיעור ההוצאה מההכנסה הפנויה על שכר הדירה הוכפל, משקל שרתי החינוך עלה מ- 6% לכ- 10%, בעוד משקל סעיף המזון ירד, מ- 20% ל- 13%. ניתן להסיק שהעלייה בהוצאות על שכר דירה וחינוך באות על חשבון הוצאות על מזון ובריאות.	יוקר המחיה
ללא שינוי ממשי. לעומת עלייה של משקל ההוצאה במדינות ה-OECD בכ- 5% בין השנים 2008-2013 בעקבות המשבר.	משקל ההוצאה האזרחית ירד מאמצע שנות ה- 90 בכ- 5%.	תקציב המדינה – הוצאה ליעדים חברתיים
חלה התמתנות מסוימת בתחולת העוני. אולם השפעת קיצוץ קצבאות הילדים באוגוסט 2013 לא באה לידי ביטוי בנתונים.	תחולת העוני עלתה משנת 1999 בכ- 27.4%.	עוני ואי שוויון
ללא שינוי ממשי. לאור הקיצוצים בתוספות בתקציב החינוך ב- 2013-2014, לא צפוי שינוי משמעותי בהוצאה הלאומית לחינוך בשנים הבאות.	ההוצאה הלאומית לחינוך ירדה מאמצע שנות ה- 90 בכ- 1%. ההוצאה לחינוך לתלמיד נמוכה ב- 20% עד 40% ממדינות OECD, בדרגי החינוך השונים	חינוך
השכר הממוצע עלה בין 2011-2013 בממוצע 2.5% בשנה. נכון לתחילת 2014, שיעור האבטלה עומד על 5.8%. פערי השכר נותרו ברמתם הגבוהה ואף החמירו.	השכר הממוצע עלה בין 2011-2008 בממוצע ב- 2.8% בלבד בשנה. בשנת 2011, פערי השכר בישראל היו מהגבוהים ב-OECD. שיעור האבטלה עמד על 9.7% בשנת 2009 ומאז ירד עד לכ- 7% ביוני 2011.	תעסוקה
לא חל שינוי במדיניות לכן אין שינוי של ממש	בשנת 2010, שיעור המיטות בתקן בישראל עמד על 1.9 מיטות לאלף איש, לעומת שיעור של 3.4 בממוצע במדינות ה-OECD. תפוסת המיטות בישראל היא הגבוהה ביותר במדינות ה-OECD. אחוז משקי הבית שיש להם ביטוח משלים עלה פי 2.5 בין השנים 2011-1997.	בריאות

תקציב המדינה – הוצאה ליעדים חברתיים

מאז שנת 2000 חלו תמורות משמעותיות במדיניות הפיסקלית בישראל שבאו לידי ביטוי בירידה ניכרת בנטל המס הישיר ובהפחתה משמעותית בהוצאה הציבורית. אחת ההשלכות העיקריות של הקטנת משקל ההוצאה האזרחית בתוצר במהלך תקופה זו היא ירידה בהיקפם של השירותים אשר המדינה מספקת לאזרחיה. במהלך השנים 2003-2007 משקל ההוצאה הציבורית האזרחית בתוצר ירד במהירות ובאופן חד בכ- 3.8%. מגמה זו נעצרה בשנת 2008 ומאז נותרה כמעט ללא שינוי. התרשימים למטה מתארים את ההוצאה הציבורית הכללית (ימין) וההוצאה הציבורית האזרחית (שמאל) בהשוואה למדינות ה-OECD:

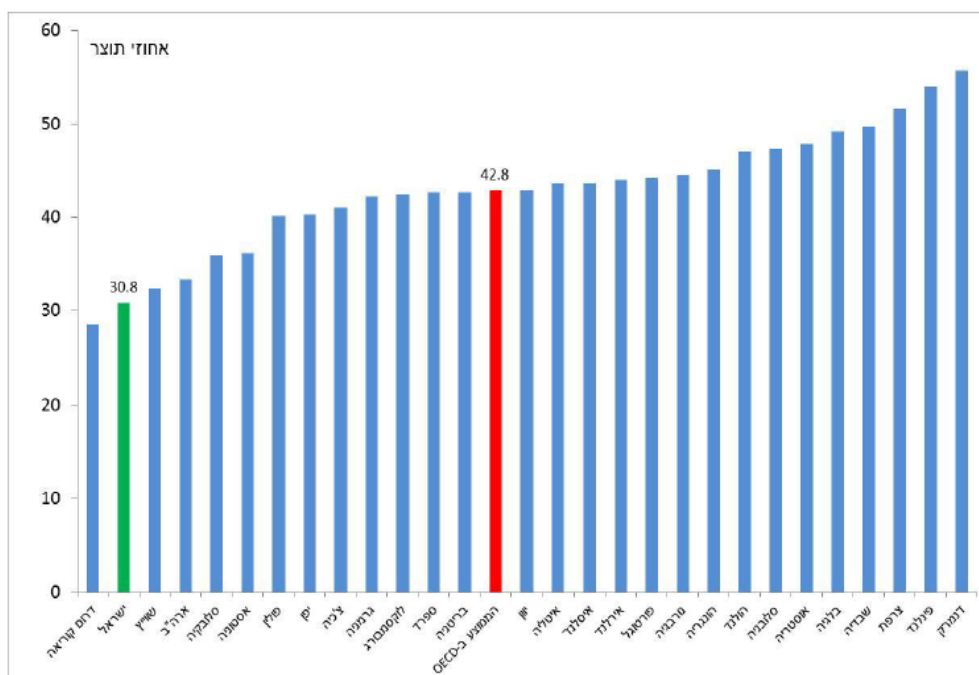

ניתן לראות שההוצאה הציבורית האזרחית בישראל ירדה מ-1995 ל-2013 (תקציב המדינה הנוכחי הינו דו-שנתי 2013-2014 ולכן שיעור ההוצאה לא ישתנה גם ב-2014) בכמעט 5%, בעוד שבממוצע מדינות OECD ההוצאה נשארה כמעט ללא שינוי. בשנים האחרונות, בעיקר עקב השלכות המשבר הכלכלי, עלתה ההוצאה במדינות ה-OECD בכ- 5% בין השנים 2008-2013. לעומת זאת, בשנים אלה, ההוצאה הציבורית האזרחית בישראל נותרה כמעט ללא שינוי, אחרי שירדה מאז אמצע שנות ה-90 ביחס לתמ"ג.

בהשוואה למדינות המפותחות, ההוצאה הציבורית האזרחית בישראל מהנמוכות בקרב מדינות OECD ושנייה רק לדרום קוריאה מבין המדינות שיש לגביהן נתונים עדכניים.

המשקל שההוצאה הציבורית האזרחית ללא ריבית מהווה בתוצר, ישראל (2012) ושאר

מדינות ה-OECD (2011)

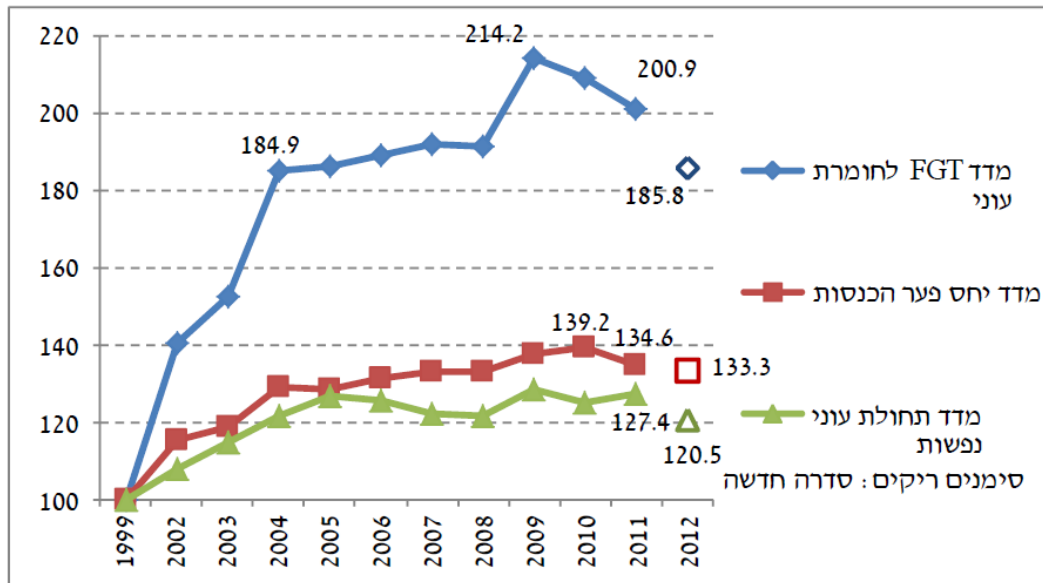
מקור: OECD, עיבוד בנק ישראל

נתונים אלה, יחד עם קביעת מבקר המדינה שהיה ראוי לקבוע משימות ויעדים מוגדרים בתכנון התקציב מובילים אותנו למסקנה שיש צורך לעשות תקציב בסיס אפס, כלומר בניית התקציב מתחילתו על בסיס הערכה מחודשת של הצרכים בכל סעיף תקציבי.

עוני ואי שוויון

רבות כבר דובר על מצבה העגום של מדינת ישראל ביחס למדינות המפותחות בכל הנוגע לעוני ואי שוויון. לפי דו"ח ממדי העוני האחרון של המוסד לביטוח לאומי, ב-2012 היו בישראל 439,500 משפחות עניות, שבהן חיו 1,754,700 נפשות (23.5%), בתוכן 817,200 ילדים. מאז קיץ 2011 חלה התמתנות מסוימת בתחולת העוני בהשוואה לשנה הקודמת שמקורה, לפי המוסד לביטוח לאומי, עשוי להיות בשינוי שיטת המדידה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בנוסף, יש לציין כי דו"ח ה-OECD שפורסם במרץ 2014 מציב שוב את ישראל במקומות הנמוכים ביותר בשיעורי העוני ואי השוויון. ישראל היא המדינה השלישית ברשימה בגובה שיעור העניים בתוכה (18.8%), אחרי מקסיקו וטורקיה ולפני ארה"ב. ממוצע ה-OECD הוא 11.1% בלבד.

תרשים 2: מדדי חומרת העוני עוני נבחרים, 2012-1999 (100.0 = 1999)

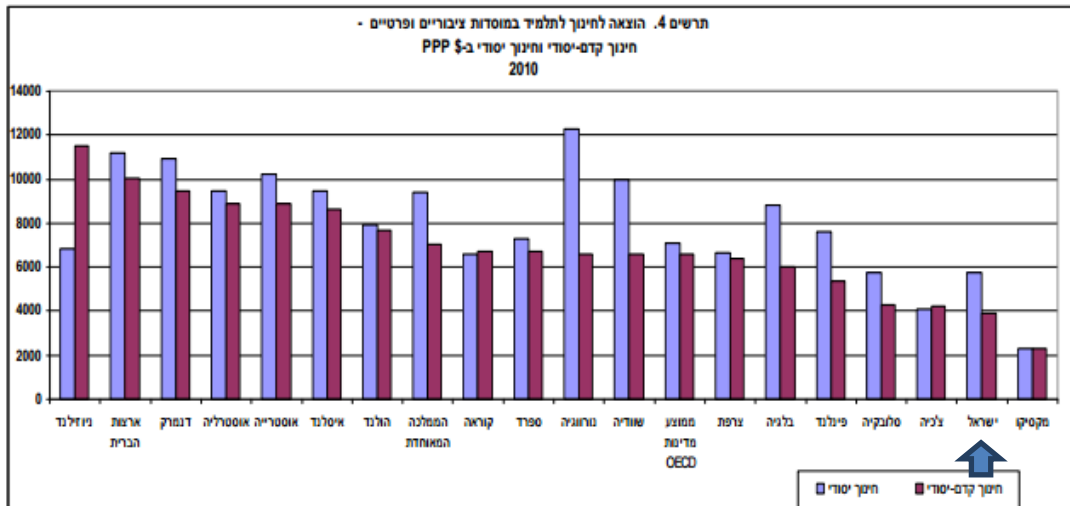
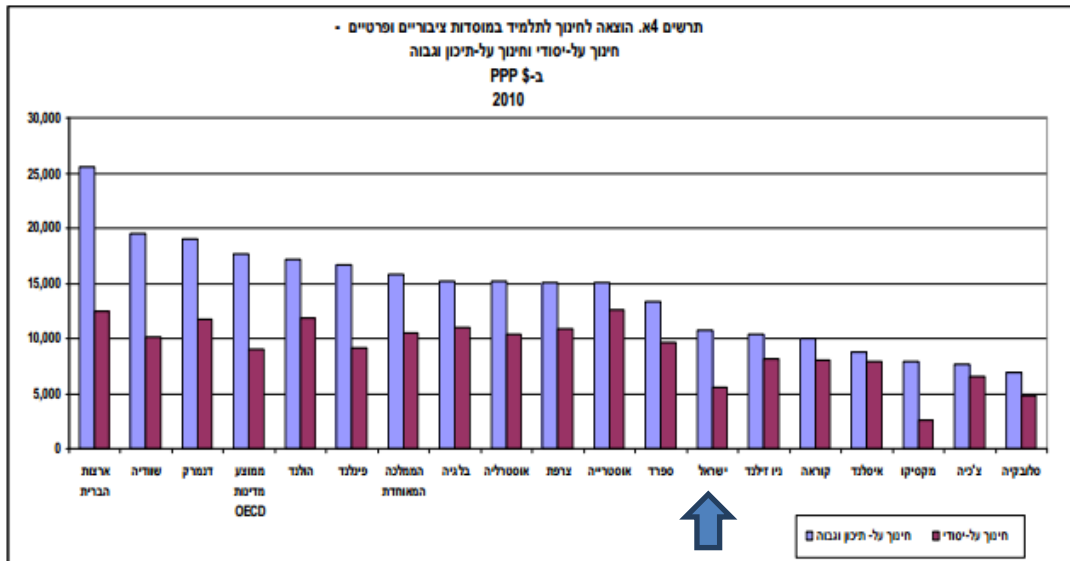

מקור: דו"ח ממדי העוני והפערים החברתיים, המוסד לביטוח לאומי

למרות ירידה קלה ב- 2012, ניתן לראות עלייה ניכרת בתחולת העוני ועלייה דרמטית בחומרת העוני בין השנים 1999-2012. כמו כן, אין סיבה לצפות לשינוי במגמה זו משום שלא צפויה הרחבה של שירותים חברתיים בתקציב 2015 וכן שהשפעת קיצוץ קצבאות הילדים באוגוסט 2013 עדיין לא באה לידי ביטוי בנתונים אלה.

חינוך

ההוצאה הלאומית לחינוך במוסדות החינוך במחירים שוטפים כאחוז מהתמ"ג די יציבה בשנים האחרונות ועומדת, נכון לשנת 2010, על 7% לעומת 6.5% בממוצע למדינות ה-OECD. אולם מכיוון שישראל מאופיינת באוכלוסייה צעירה, ההוצאה לחינוך **לתלמיד** בכל דרגי החינוך, נמוכה ב- 20% עד 40% ממדינות ה-OECD, בדרגי החינוך השונים. ישראל היא גם אחת המדינות הבודדות שבהן ההוצאה לחינוך לתלמיד ירדה בעשור האחרון. לאור הקיצוצים בתוספות בתקציב החינוך ב- 2013-2014, לא צפוי שינוי משמעותי בהוצאה הלאומית לחינוך בשנים הבאות.

תעסוקה

שוק העבודה בישראל נמצא במצב טוב לפי המדדים המקובלים. שיעור האבטלה בישראל שב-2009 עמד על 9.7% לעומת 8.3% במדינות ה-OECD נמצא מאז בירידה וב-2012 עמד על 7% לעומת 8.2% ב-OECD. שיעור זה הוסיף לרדת ונכון לתחילת 2014 שיעור האבטלה עומד על 5.8%. גם מבחינת שיעור התעסוקה בגילאי 15-64 מצבה של ישראל טוב ונכון לסוף 2013, עומד על 67.3% לעומת 65.3% ב-OECD.

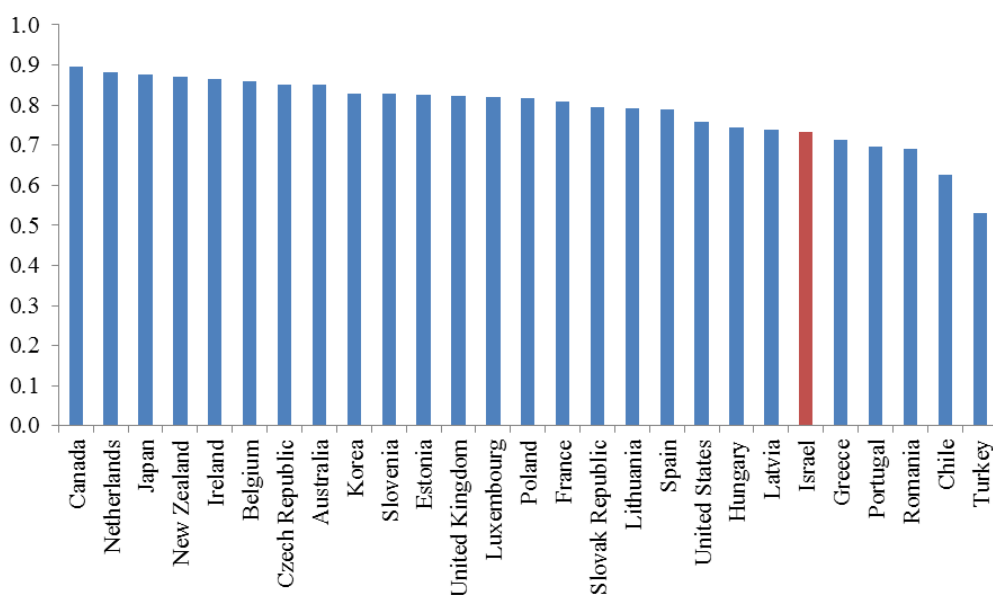
המדד שמודד את שיעור האבטלה חשוף לביקורת ארוכת שנים על כך שהוא לא לוקח בחשבון מספר רב של אנשים שאינם מועסקים ולא מבחירה. בארה"ב קיים מדד אלטרנטיבי שנקרא U-6. מדד זה כולל את כל מחפשי העבודה, כל המובטלים שהתייאשו בניסיונם למצוא עבודה ולכן הפסיקו את חיפוש העבודה וכל אלה שעובדים במשרה חלקית כתוצאה מהמצב הכלכלי (כלומר אלו שרוצים ושאינם מוצאים משרה מלאה). שיעור האבטלה הרשמי בארה"ב (דומה להגדרת האבטלה בישראל) עומד על 6.3% נכון למאי 2014, לעומת השיעור לפי U-6 שעומד על 12.2%. מקורות רשמיים של מדינת ישראל אינם אוספים נתונים אלו, אך נוכל להסיק מכך ששיעור האבטלה "אמיתי" גבוה הרבה יותר מהנתונים הרשמיים.

כמו כן, עובדים המועסקים במסגרות העסקה ארעיות (עובדים יומיים ושעתיים ועובדי קבלן) הפכו לחלק מרכזי בשוק העבודה בישראל. מדובר במסגרות העסקה שפוגעות ברציפות התעסוקה של עובדים, והדיווח הסטטיסטי על ימי ושעות עבודה שלהם מוטה באופן משמעותי כלפי מטה.

הבעיות בשוק העבודה לא מתמקדות רק בשיעורי האבטלה והתעסוקה. נתונים על פערי השכר בישראל מציגים תמונה מדאיגה:

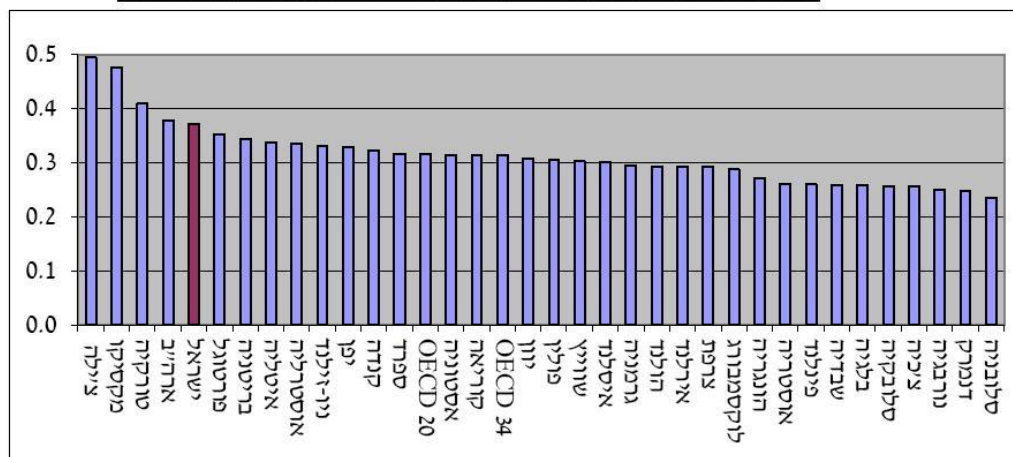
השכר הממוצע לשכיר בישראל עולה באופן מתון ביותר בשנים האחרונות. מ-8,131 ₪ לחודש בממוצע ב-2009 עד ל-9,201 ₪ לחודש בממוצע בשנת 2013 (עלייה של כ-2.6% בשנה בממוצע). יחד עם זאת, ידוע בפי כל שהשכר הממוצע לא משקף את שכר מרבית האוכלוסייה מכיוון שערכי השכר הגבוהים במיוחד מושכים כלפי מעלה את הממוצע. השכר החציוני (השכר שמחצית מהאוכלוסייה מרוויחה יותר ממנו ומחצית פחות ממנו) משקף זאת בצורה טובה יותר. לפי נתוני הביטוח הלאומי, נכון לשנת 2011 השכר החציוני עמד על 5,831 ₪ לעומת שכר ממוצע של 9,461 ₪, כלומר כ-61.6% מהשכר הממוצע במשק.

ממוצע יחסי שכר ממוצע לשכר חציוני בעשור האחרון

פערים אלה מתבטאים גם במדד ג'יני – המדד המקובל לאי-שוויון בחלוקת ההכנסות, ישראל היא בין המדינות עם אי שוויון בהכנסות הגבוה ביותר במדינות ה-OECD ומקדימות אותה רק צ'ילה, מקסיקו, טורקיה וארה"ב.

מדד ג'יני לפי הכנסה נטו – השוואה בין-לאומית (סוף שנות ה-2000)

OECD, [Devided we stand](#), Table A1-1 – Trends in different income inequality measures.

בריאות

בעשור האחרון נרשמה ירידה עקבית בשיעור המיטות בתקן, בסוף שנת 2000 שיעור המיטות בתקן לאשפוז כללי עמד על 2.22 ל-1,000 נפש ואילו בסוף שנת 2012 שיעור המיטות בתקן לאשפוז כללי בישראל עמד על 1.88 ל-1,000 נפש. הירידה נרשמה גם במרבית המחלקות בבתי חולים כלליים. שיעור המיטות בתקן לאשפוז כללי בישראל נמוך בהשוואה למרבית מדינות ה-OECD. בשנת 2010, שיעור המיטות בתקן בישראל עמד על 1.9, לעומת שיעור של 3.4 בממוצע במדינות ה-OECD. ראוי לציין שאוכלוסיית ישראל צעירה יותר מרוב האוכלוסיות במדינות ה-OECD וגורם זה מפחית את הצורך במיטות אשפוז. אולם למרות השיעור הנמוך של מיטות בתקן לאשפוז כללי בישראל, תפוסת המיטות בישראל היא הגבוהה ביותר במדינות ה-OECD.

ב-1 בינואר 1995 נכנס לתוקפו חוק ביטוח בריאות ממלכתי. על פי החוק חלה חובת ביטוח בריאות על כל תושבי המדינה וכל תושב זכאי לסל שירותים מוגדר. על ביטוח זה משלמים התושבים במסגרת התשלום החודשי לביטוח הלאומי. עם זאת, סל הבריאות המובטח מתוקף החוק אינו מכסה את כלל השירותים והתרופות הדרושות לקיום רמת בריאות נאותה כפי שהיתה מקובלת בזמן כניסת החוק לתוקף. אחוז משקי הבית שיש להם ביטוח משלים עלה פי 2.5 בין השנים 1997-2011. אחוז משקי הבית המדווחים על הוצאה בגין ביטוחי בריאות פרטיים אף הוא עלה מאוד במשך השנים, והגיע בשנת 2011 ל-36.4% ממשקי הבית לעומת כ-17.6% בשנת 1997. בנוסף, בהוצאות על ביטוחים רפואיים פרטיים, הפער בין חמישוני ההכנסה גדל בצורה עקבית עם השנים.

משקי בית שדיווחו על הוצאה בגין ביטוח בריאות, לפי סוג ביטוח וחמישוני הכנסה, שנים נבחרות

אחוזים

חמישון הכנסה	1997		2001		2005		2011	
	ביטוח משלים	ביטוח אחר ²	ביטוח משלים	ביטוח אחר ²	ביטוח משלים	ביטוח אחר ²	ביטוח משלים	ביטוח אחר ²
1 (תחתון)	13.7	5.5	38.6	7.1	49.0	7.8	52.3	9.3
2	19.1	11.1	53.3	14.0	64.8	14.3	72.0	20.1
3	32.8	19.6	66.4	23.2	78.9	25.1	86.2	37.7
4	40.8	19.4	76.8	33.3	86.8	36.3	92.5	48.1
5 (עליון)	50.9	32.7	81.4	45.3	93.8	56.5	95.9	67.0

1. חמישוני הכנסה נטו לנפש סטנדרטית.

2. ביטוח אחר כולל ביטוח בחברת ביטוח, ביטוח שיניים וביטוח אחר (כולל לחצן מצוקה, ביטוח שח"ל, נטלי וכד').

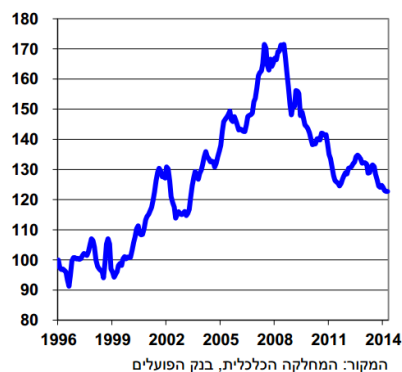
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

דיוור

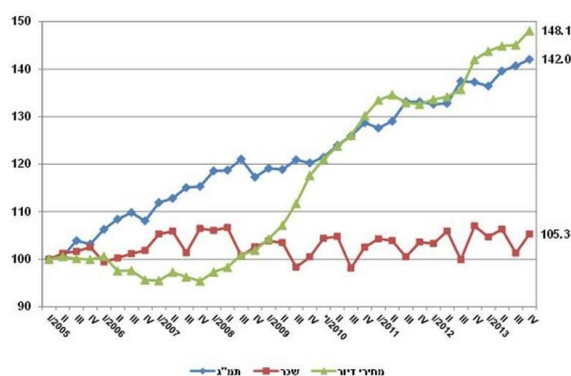
מדד "משכך" משקף את המצב השוטף מנקודת מבט של רוכשי הדירות. מרכיבי המדד כוללים: שיעור האבטלה, השכר הממוצע, שיעור הריבית על המשכנתא ומדד מחירי הדירות הממוצע.

מדד משכן למצב רוכשי הדירות בישראל

עלייה במדד משכן משקפת שיפור במצב רוכשי הדירות בישראל, ינואר 1996 = 100

התפתחות מדדי מחירי הדירות, השכר החודשי למשרת שכיר ישראלי והתמ"ג, נתונים ריאליים, 2005-2013

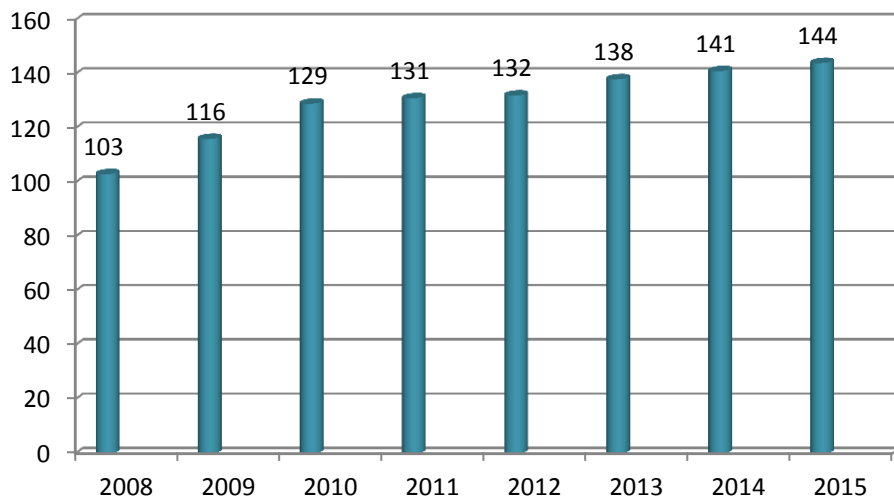

ניתן לראות מהתרשימים שמצב רוכשי הדירות נמצא בירידה מתמדת מאז התחיל המשבר הכלכלי של 2008 וכן שמחירי הדיור ממשיכים במגמת עלייה, בעוד השכר הריאלי נשאר כמעט ללא שינוי.

מדד נוסף שמקובל להערכת מחירי הדיור הינו מספר חודשי משכורת לקניית דירה. מנתוני משרד השיכון עולה שמשנת 2008 ועד היום האמירו מחירי הדירה הממוצעת, נכון לסוף שנת 2013, מ-103 משכורות של השכר הממוצע, לכדי 137 משכורות, מעל 11 שנות עבודה. לפי מחקר שפרסם בנק ישראל לאחרונה מספר זה הגיע לשיא כל הזמנים ובספטמבר 2013 עמד על 12 משכורות שנתיות (כ-144 משכורות חודשיות) לעומת 8 שנות שכר (96 משכורות חודשיות) במחצית 2008. מדובר בזינוק חד של 50% (או 4 שנות משכורת) בתוך 5 שנים בלבד.

בהסתמך על הנתונים המקלים יותר של משרד השיכון, אם ניקח בחשבון עלייה של כ-2.6% בשנה בממוצע בשכר הממוצע (כפי שהיה בארבע השנים האחרונות ולוקח בחשבון את קצב גידול האוכלוסיה והצמיחה) ועלייה של כ-5% במחיר הדירה הממוצעת (כפי שהיה בשלוש השנים האחרונות) ניתן להסיק שבשנת 2015 נהיה צפויים להגיע ל-144 חודשי משכורת.

מספר חודשי משכורת לרכישת דירה ממוצעת

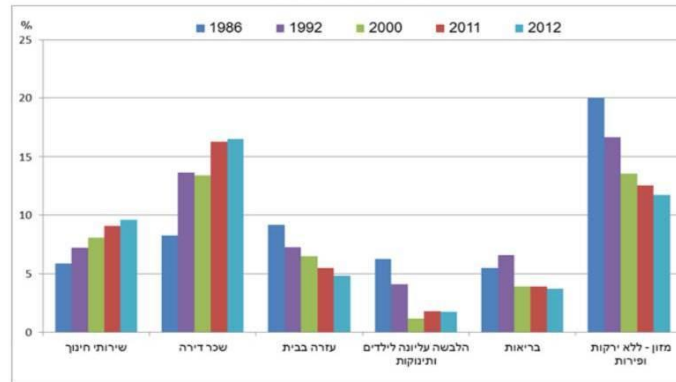
מקור: משרד השיכון והבינוי; עיבוד: מרכז מאקרו

יוקר המחיה

אחת הסיבות העיקריות לפריצתה של המחאה החברתית בקיץ 2011, היא יוקר המחיה, בדגש על מחירי המזון הדיור.

כפי שניתן לראות בתרשים למטה, משקי בית עם ילדים עד גיל 9 מוציאים כיום יותר מהכנסתם הפנויה על חינוך ודיור ופחות על הלבשה, שירותי עזרה בבית ומזון (לא כולל ירקות ופירות). כאשר יותר כסף יוצא עבור צרכים בסיסיים כגון חינוך ודיור - נשארות אותן משפחות עם פחות כסף (באופן יחסי) עבור הוצאות אחרות ומותרות.

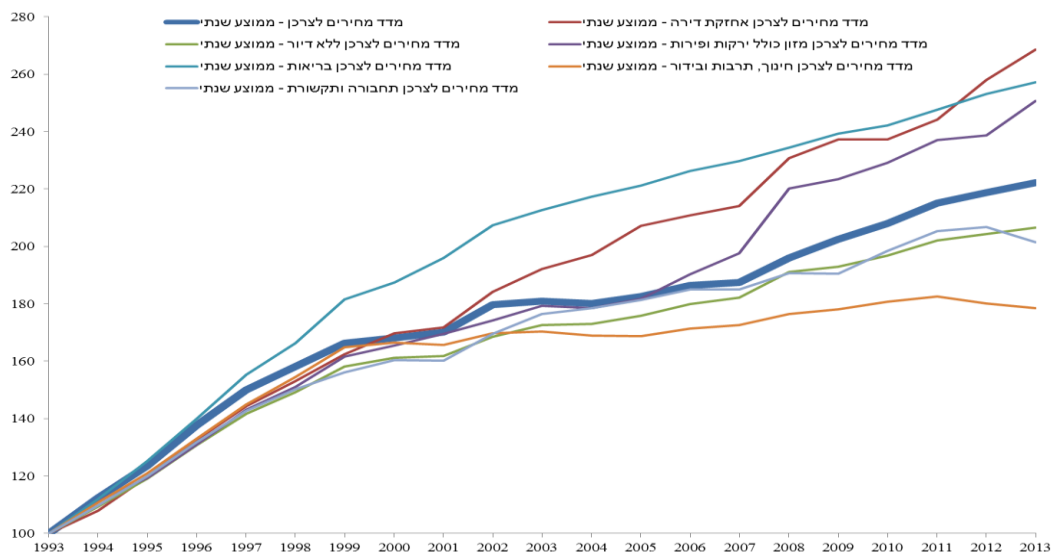
שיעור ההוצאה מההכנסה הפנויה בתחומים עיקריים על פני זמן

מקור: עיבוד של בנק ישראל על בסיס נתוני סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס.

שיעור ההוצאה מההכנסה הפנויה על שכר הדירה הוכפל ב-2012 יחסית ל-1986. גם משקלם של שירותי החינוך עלה על פני זמן, כ-6% ב-1986, לעומת כ-10% ב-2012, בעוד משקל סעיף המזון ירד, מ-20% ל-13% מההכנסה הפנויה. ניתן להסיק שהעלייה בהוצאות על שכר דירה וחינוך באות על חשבון הוצאות על מזון ובריאות.

מדדי המחירים בעלייה עקבית ב-20 השנים האחרונות. כמעט בכל התחומים המחירים המשיכו לעלות גם לאחר המחאה החברתית (מלבד תחבורה ותקשורת וחינוך, תרבות ובידור). בין שנת 2011 לשנת 2013, מדד המחירים לצרכן הכללי עלה ב-7.1%, המדד ללא דיור עלה ב-4.3%, מדד אחזקת הדירה עלה ב-24.4%, מדד המזון עלה ב-13.6%, מדד הבריאות עלה ב-9.6% ואילו מדד התחבורה ותקשורת ומדד החינוך, התרבות והבידור ירדו ב-3.9%. מכיוון שלא חשנו שינויים בסדרי העדיפויות בשנים האחרונות ומכיוון שהשכר הריאלי נותר "תקוע" כבר זמן רב, אין תימוכין לכך שעלייה זו לא תמשיך גם בשנים הבאות והציבור בישראל יחוש על בשרו אף יותר את יוקר המחיה.

13.06.2014

המצב הישראלי – האם ניתן להציע חלופה למצב הקיים?

לכנס היסוד של קואליציה חברתית לישראל

פרופ' אביה ספיבק

1. ניתן להציע חלופה, כפי שיראה ניתוח המצב הקיים בישראל ובעולם, וזה חלון הזדמנויות.

לשם כך:

א. צריך לבנות מכון מחקר ומדיניות Think tank רציני, אשר יהיה העוגן של יצירת חלופה. ניתוח היסטורי שיוצג בהמשך מראה את חשיבותם של רעיונות ומשנה סדורה ליצירת תנועה ציבורית ובסיס פוליטי.

ניתן להשתמש בשיח הכלכלי החברתי החדש, שמאפשר להסביר ולחנך את הציבור. יש היום פתיחות למסרים אחרים, גם מצד אמצעי התקשורת והציבור הקורא והחושב.

ב. צריך לבוא עם תוכנית כלכלית רצינית של הקואליציה החברתית שמתייחסת לבעיות שמטרידות את הציבור: מחירי דור, מחירי מזון, אי שוויון בשכר, המשבר בבריאות ובחינוך, העתיד הלא בטוח, מיסוי אוצרות הטבע, הפנסיה. תוכניות שיכללו גם מיעוטים לאומיים ודתיים, שיהיו מקובלות גם על הערבים והחרדים. לא שנאה אלא שיתוף והדדיות. תוכנית כזו אינה שוללת את השוק החופשי, אלא משתמשת בו מצד אחד וערה למגבלותיו ולתפקידי הממשלה ביצירת רשת ביטחון מצד שני.

ג. לגייס את העוצמה האינטלקטואלית של השמאל הכלכלי-חברתי כדי ליצור אלטרנטיבה רעיונית רצינית. לבחון מודלים סוציאלי-דמוקרטיים ואחרים מכל העולם ולהציע את המודל המיוחד לישראל.

ד. להתכונן לבחירות, כאשר יש בהן שתי זרועות: המדינית-בטחונית והכלכלית-חברתית.

2. עיקרי הדברים

האם צריך להתיימש בישראל ובעולם כולו מחזרה למשטר של דאגה לחלש, מתן הזדמנויות שוות לכולם, שירותים אוניברסליים ברמה גבוהה והקטנת אי השוויון והעוני?

לכאורה, כן. אמנם המפגש היום מראה שיש מספיק אנשים שלא התיימשו. אבל המצב קשה מבחינות רבות:

א. כשלונה של המחאה החברתית בישראל להפוך סדרי עולם. הבעיה היא הפיכת רצון הציבור המפגין לכוח פוליטי עם אותה אגינדה. כמו שנהוג לומר: לאחר מהפכת פברואר 1917 שבה עלה לשלטון קרנסקי, באה מהפכת אוקטובר 1917 בה עלו לשלטון הבולשביקים. אפילו המעט שהובטח בוועדת טרכטנברג לא מתבצע, ואם הוא מתבצע אז זה בצורה לא נכונה.

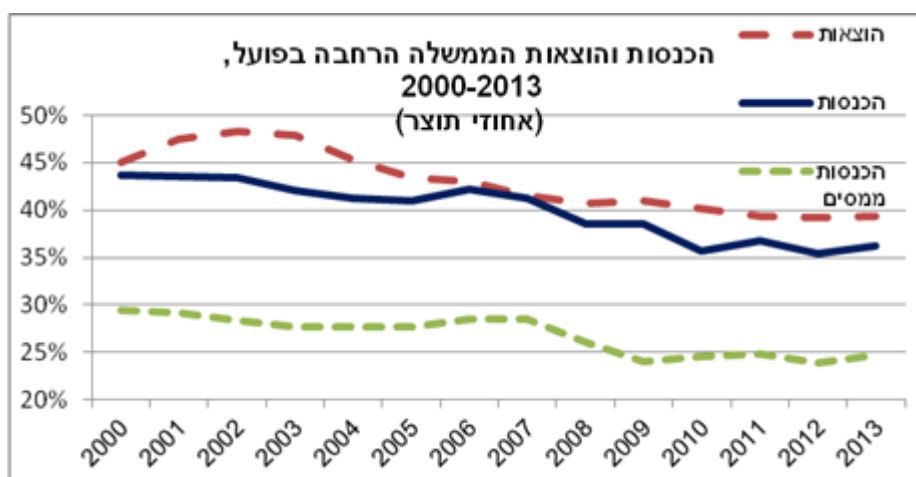
ב. יותר ויותר מתברר שהמדיניות התקציבית והחברתית של לפיד הבן ממשיכה את זו של לפיד האב מהעשור הקודם. החרדים ושי"ס מחוץ לקואליציה, ומדיניות הקטנת הממשלה נמשכת בכל הכוח – הכלל התקציבי החדש שאושר לתקציב 2015 ואילך מצמצם עוד יותר מהכלל הקודם. לוועדות שאמורות לטפל במערכת הבריאות וברוחה – ועדות גרמן ואלאלוף – מתברר שלא יהיו תקציבים נאותים כדי לטפל בבעיות.

ג. ברחבי העולם המפותח ההשפעה של המשבר הפיננסי הגדול של 2007-9 על עשית המדיניות היא לכאורה שולית. בשנה שאחרי המשבר שנת 2009 היו הכנסות החברות והשכירים בוול סטריט בשיא. החיבור בין הון לשלטון מנע כל צעד נגד המערכת הפיננסית כמו הלאמה של הבנקים או של חברת הביטוח AIG [לממשלת ארה"ב יש 79.9% בבעלות על החברה, ובכל זאת מנכ"ל החברה מעז לבקר את הממשלה בחריפות יוצאת דופן]. ההתחמקות מתשלום מס חברות ומס הכנסה אצל העשירים המופלגים מגיעה לשיאים חדשים – בחסות הכוח הפוליטי שיש להם בקונגרס.

ד. תומס פיקטי (Piketty) בספרו שהפך לרב מכר Capital in the 21st Century מראה כי הרכוש מתרכז יותר ויותר בקרב שכבה קטנה - האחוזון העליון באוכלוסיה, בארה"ב, בריטניה, צרפת. הוא מראה כי יש כוחות כלכליים כמעט אוטומטיים שגורמים שההליך ילך ויחריף אלא אם כן תיעשה פעולה מתואמת בין המדינות למסות את ההון הזה. העשירים צוברים את הכוח הכלכלי והפוליטי, ומפריכים את ההרגשה שהיתה באופן זמני שהצלחה הכלכלית ניתנת לבעלי היכולת. הכלכלה של המריטוקרטיה מוחלפת בכלכלה של הפלוטוקרטיה.

בנייר עמדה זה אנו מפרטים את הבעיות הקיימות, כולל דיון בתזה של פיקטי. אולם ניתוח היסטורי של תקופה שמוזכרת לעתים קרובות בהקשר של ריכוז עושר וכוח פוליטי בארה"ב – התקופה המוזהבת (Gilded Age) מראה כי אפשר להגיע למסקנות הפוכות מאלו של פיקטי, ואין צורך להתייאש. כמו כן, נראה כי למשבר היתה השפעה יסודית על הדרך שבה עושים מדיניות כלכלית, וניקח את המדיניות של בנק ישראל כדוגמא. וכמובן, גם בישראל וגם בעולם השתנה מאד השיח הכלכלי-חברתי. בישראל הגורם לכך היתה המחאה החברתית, ובעולם היה הגורם המשבר הפיננסי הגדול. הפופולריות של ספרו של פיקטי – שכונה כוכב הרוק של הכלכלה – היא בזכות העיתוי המוצלח שלו כמו גם בזכות היסודיות והמקצועיות של פיקטי עצמו.

3. המדיניות הפיסקלית בישראל – מסים והוצאות ממשלה

הגרף ממחיש יפה את השינויים במדיניות הפיסקלית בעשור וחצי האחרונים. הגרף העליון מראה ירידה במשקל הוצאות הממשלה הרחבה [הממשלה המרכזית + רשויות מקומיות + ביטוח לאומי + שונות] מלמעלה מ-45% בתחילת שנות ה-2000, לפחות מ-40 אחוזים בשנת 2013. שיא הוצאות מתרחש בזמן

משבר 2002-3³, ואז מתחיל קיצוץ גדול בהוצאה, גם האזרחית וגם הביטחונית. זהו הקיצוץ של ממשלת שרון שבה היה נתניהו שר אוצר וקיבל יד חופשית לבצע את מדיניותו. הקיצוץ בקצבאות הילדים היה יכול להתבצע מבחינה פוליטית בגלל מבנה הקואליציה, שבה שינוי של טומי לפיד החליפה את החרדים ו"ס.

הקיצוץ נתמך ע"י כלל תקציבי חדש – כלל ההוצאה – שהאישור שלו ביחד עם מסגרת ההוצאה – נעשה לפני ההחלטה על סדרי העדיפויות בתוך התקציב. הכלל הראשון היה הרחבה של ההוצאה [הריאלית] ב-1% בשנה החל מתקציב 2004. כשאולמרט נכנס לתפקיד שר האוצר הוא הרחיב את הכלל ל-1.7% בשנה החל משנת 2006. חשוב להבין שכיון שהתוצר צמח בעשור האחרון במוצע מעל 4 אחוזים לשנה, המשקל של ההוצאה הממשלתית בתוצר יורד בעקבות הכלל⁴.

בהמשך (2011) הפך הכלל ליותר מרחיב, עם הבנת הפקידות הבכירה במשרד רה"מ, באוצר ובנק ישראל שיש צרכים דחופים שזקוקים לטיפול תקציבי, ולכן קצב הירידה של ההוצאות התמתן.

הגרף מתחת להוצאות הוא סה"כ ההכנסות, ממסים [הגרף התחתון] ומהכנסות אחרות. בשנת 2007 בגלל הירידה העקבית בהוצאה, השתוו ההכנסות להוצאות ולכן גירעון הממשלה היה אפס. התגובה היתה הורדה תלולה של המסים מיד בשנת 2008, - משקל המסים בתוצר יורד בכ-5 אחוזים - וכך נפתח הגירעון מחדש.

בעקבות הגידול בגירעון ביקשה ממשלת נתניהו להקטין את הוצאות הממשלה כדי לסגור את הגירעון. ראוי לומר שזוהי טכניקה מקובלת על הרפובליקנים בארה"ב: הם מורידים מסים – בתקופת הנשיאים רייגן ובוש למשל – מייצרים גירעונות גדולים בתקציב – ואז תובעים להוריד את ההוצאה כדי לסגור את הגירעון.

נתניהו מצא שותפים נאמנים לרעיונותיו התקציביים אצל יאיר לפיד ונפתלי בנט. משרד האוצר גיבש כלל תקציבי חדש לתקציב 2015 ואילך שהוא מצמצם את ההוצאה ביחס לכלל התקציבי הקודם⁵. כבר עתה ברור כי הממשלה לא תוכל לעמוד הממשלה בהתחייבויות התקציביות שלה להם התחייבה בהסכמים קודמים מבלי לקצץ בשירותים אחרים. הכוונה של משרד האוצר לקיצוץ גדול בתקציב הביטחון בדרך כלל אינה מתגשמת בגלל ההחלטות של ראש הממשלה שהוא הפוסק האחרון בנושאים אלו.

הקיצוץ בהוצאות הממשלה הוא מונע אידיאולוגי. נתניהו מאמין כי הממשלה אינה הפתרון, אלא הבעיה – כדברי הנשיא רייגן – והשוק הפרטי יענה את הכל, יבטיח צמיחה ושגשוג לכל. לפיד הולך איתו בדרכו ללא התנגדות. בכך לפיד אינו עונה לדרישות המחאה החברתית שעל גליה הוא נבחר, שהמדינה תביא לצדק חברתי ותדאג לאזרחיה.

אין בהנהגה הכלכלית של המדינה התייחסות לכך שההוצאה האזרחית של הממשלה הרחבה היא הקטנה ביותר בארצות OECD, למעט דרום קוריא, ולכך שאי השוויון והעוני הם הגדולים בארצות המפותחות. אין גם התייחסות לכך שארצות כמו ארצות סקנדינביה מקיימות מודל אחר שבו יש למדינה התחייבות לרווחת אזרחיה, המסים גבוהים ובכל זאת הן נהנות משגשוג כלכלי לאורך זמן.

4. תומס פיקטי והתיאוריה של התגברות אי השוויון. *Capital in the 21st century/ Thomas Piketty*⁶

פיקטי הוא חוקר מתאים ביותר למתוח ביקורת על התיאוריה הכלכלית הנוכחית ולהציע חלופות. הוא עצמו, כוכב אקדמי שממשיך לפרסם בכתבי העת היוקרתיים ביותר לפי מיטב הטכניקות הקיימות [לפני שלמד כלכלה למד פיקטי מתמטיקה] ומצד שני הוא סוציאליסט פעיל במפלגה בצרפת אשר חזר לצרפת מהמוסדות האקדמיים היוקרתיים ביותר בארה"ב כי 'הכלכלה שעושים בארה"ב נראתה לו ללא קשר מספיק עם המציאות ועם דיסציפלינות אחרות'.

³ העלייה במשקל הוצאות הממשלה בתוצר נובעת גם מירידה זעומה של התוצר בשנת 2002.

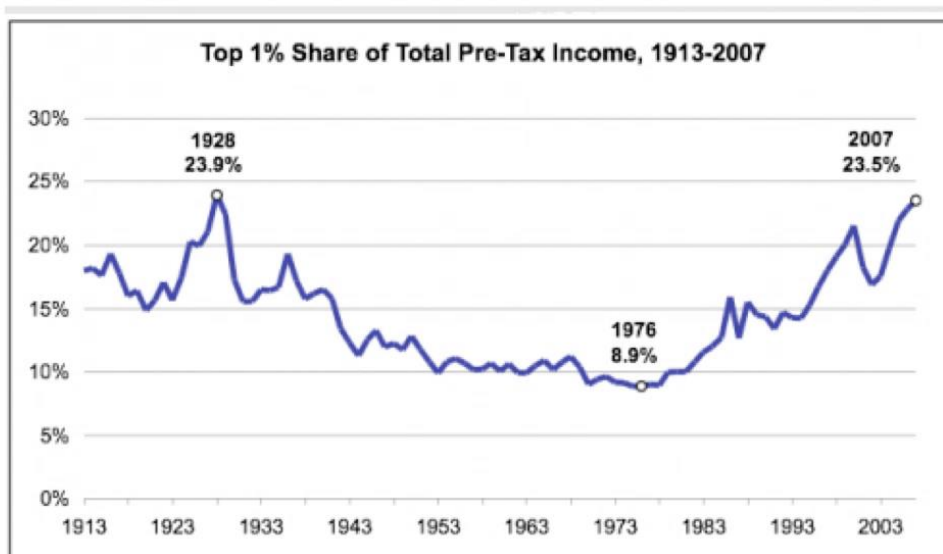
⁴ בלא מעט שנים היו הוצאות שחרגו מהכלל, אבל הן נחשבו להוצאות חד פעמיות, 'קופסאות' אשר לא שינו את בסיס התקציב.

⁵ הכלל הוא הבא: מסגרת ההוצאה התקציבית תגדל בסכום של הגידול באוכלוסייה והיחס בין 50% ויחס חוב תוצר. לתקציב 2015 הכלל החדש נותן הרחבה של 2.55%, שהיא קטנה מהגידול הצפוי בתוצר שהוא 3% ולכן הוא מקטין את משקל הממשלה בתוצר.

⁶ סקירה מצוינת של הספר היא של רוברט סולו: <http://www.newrepublic.com/article/117429/capital-twenty-first-century-thomas-piketty-reviewed>. אתר האינטרנט של פיקטי מכיל הפניות למאמרים מקצועיים, לנתונים ולנספחים מתמטיים. <http://piketty.pse.ens.fr/en/capital21c2>.

הספר מבוסס על מחקר אקדמי על פני עשור וחצי, שפורסם במיטב כתבי העת האקדמיים בכלכלה, כך שהוא עבר שיפוט מחמיר של עמיתים – שופטים ועורכים.⁷ כך למשל, מאמרו עם עמנואל סאז על התפלגות ההכנסות בארה"ב ומאמרו על התפלגות ההכנסות בצרפת בשנים 1901-1998.⁸ המאמר הזה התפרסם ב-Journal of Political Economy של אוניברסיטת שיקגו, שאינה חשודה על שמאלנות כלכלית, אך מתייחסת בהוגנות מקצועית לתרומות חשובות. במאמר זה טוען פיקטי כי מה שהשפיע על השינוי בהתפלגות ההכנסות היה בעיקר החלק של ההון שהשתנה הרבה על פני השנים הרבה יותר מהתפלגות ההכנסות משכר שנשארה ללא שינוי. מכאן נובע העניין של פיקטי בחלק ההון בתוצר, המוקד של הספר הנוכחי. ההצלחה הגדולה של פיקטי היא להחזיר את הדיון בהון וחלקו בתוצר למרכז הבמה הציבורית.

המאמר עם סאז מכיל דיאגרמה שהפכה לאחד האייקונים של המחאה החברתית בעולם:

Source: Thomas Piketty and Emmanuel Saez, "Income Inequality in the United States, 1913-1998," *Quarterly Journal of Economics*, 118 (1), 2003. Updated to 2007 at <http://emlab.berkeley.edu/users/saez>.

המודל הנוכחי של פיקטי טוען כי אי השוויון בחלוקת העושר הולך וגדל, על פי חוק שהוא כמעט פיזיקלי. כדי להנחיל לציבור את ההרגשה שמדובר בחוק מדעי, גם ההרצאות הפופולריות של פיקטי מתבססות על אי שוויון המובע בסמלים מתמטיים $r > g$, כאשר r הוא שער הריבית על ההון ו- g הוא קצב הגידול של התוצר. ההסבר הוא פשוט: אם ההון צומח לפי הריבית שהיא 5-6 אחוזים, והתוצר צומח לפי קצב של 2-3 אחוזים בשנה, באופן אוטומטי משקל ההון בתוצר יעלה.⁹

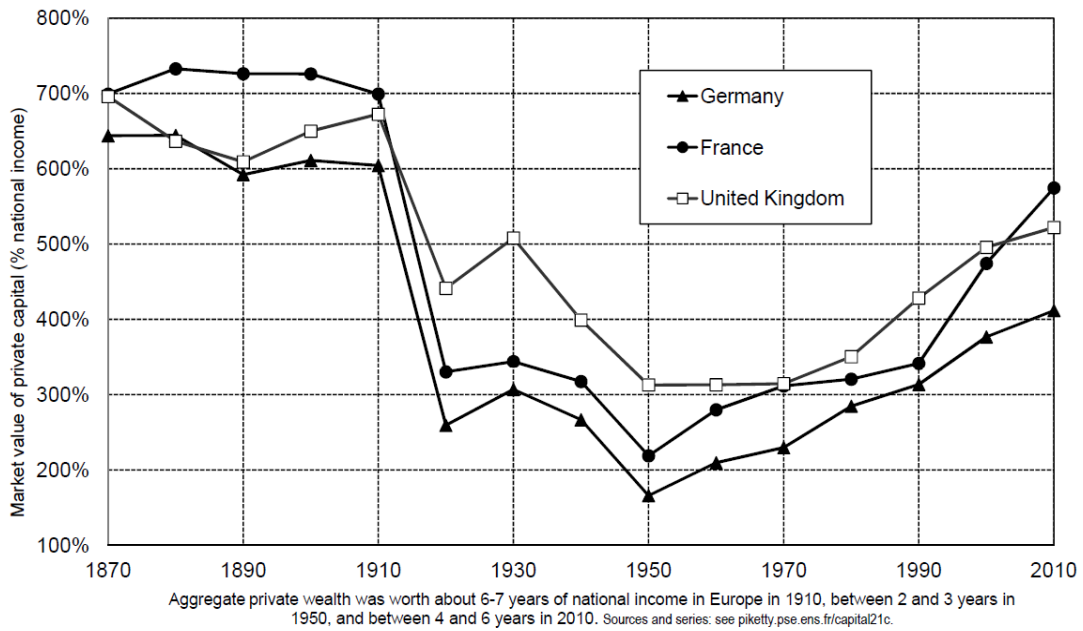
אולם מודל של צמיחה כלכלית אינו כה פשוט, ולכן יש התייחסות בעבודות גם למשתנים אחרים שמסבירים את היחס בין ההון והתוצר β . יחס זה ניתן ע"י המשוואה $\beta = s/g$ כאשר s הוא שיעור החיסכון הנקי מתוך התוצר המקומי הנקי. פיקטי ושותפו זוקמן (Zucman) מראים כיצד β גדל בעולם, ומסבירים זאת בירידת קצב צמיחת התוצר g .

⁷ בכלכלה, כמו בחלק מהמקצועות האקדמיים הכמותיים, מאמרים בכתבי עת מובילים הם הצינור המקובל לחידושים ופריצות דרך. פרסי נובל בכלכלה מצטטים בחלק הארי של המקרים מאמרים (ולא ספרים) שהיוו את התרומה המדעית עבורה ניתן הפרס.

⁸ Saez- Piketty (2013), Piketty (2003).

⁹ אותה חוקיות ראינו בסעיף הקודם באופן הפוך לגבי משקל הממשלה בתוצר בישראל: כיון שהוצאות הממשלה צמחו לפי קצב נמוך יותר מאשר התוצר, משקלן בתוצר הלך וירד.

Figure I.2. The capital/income ratio in Europe, 1870-2010

ומה בישראל? כדאי לשים לב שכאן המדובר בהתפלגות הכנסות לאחר מס, בעוד שהדיאגרמה של פיקטי וסאז היא לפני מס.

עשירון	הכנסה חודשית נטו (ממוצעת, בשקלים, על סמך 2010)	נתח מעוגת ההכנסות נטו, 2011
תחתון	850	0.50%
2	1,650	1.80%
3	2,590	3.20%
4	3,800	4.70%
5	4,570	6.10%
6	5,530	8%
7	6,680	10.20%
8	8,230	13.20%
9	10,700	18.10%
עליון	19,290	34.20%
מאיון עליון	41,512	7.50%

אפשר לבקר את עבודותיו של פיקטי מהצד המקצועי. הגדרת העושר אצלו, המשתנה המרכזי בו הוא מטפל, היא שונה מהגדרת ההון במודלים של הצמיחה שנעשו עד כה בספרות. העושר אצלו כולל עושר פיננסי ונדל"ן למגורים – כלומר, גם את ערך הקרקע, אשר אינה גורם יצור יצרני במודלים המקובלים. כדי לקבל סדרות היסטוריות הוא נאלץ להניח הנחות רבות לגבי התפלגויות וכו'. ואמנם, העיתון החשוב "פייננשאל טיימס" יצא בביקורת כזו נגדו. אולם אין ספק שהעבודות הן סולידיות, מכסות תקופות ארוכות הרבה יותר ממה שהיה עד כה וגם ארצות רבות יותר, הן חדשניות ופורצות דרך, ונעשו לפי מיטב הטכניקה המקובלת במקצוע הכלכלה.

צעדי המדיניות שמציע פיקטי הם כמובן פחות מבוססים מאשר המחקר שלו עד כה. בין השאר, כי צעדים כאלו לא נוסו כמעט בעבר. הוא מציע מס פרוגרסיבי על ההון נטו – לא על הרווחים מההון כמקובל, אלא על ההון עצמו – אשר יפעל לצמצום הפערים. המס יהיה 0 על רכוש מתחת למיליון יורו. 1% על רכוש בין מיליון וחמישה מיליון יורו, מעל חמישה מיליון יורו הוא יהיה 2%. כדי למנוע מקלטי מס ותחרות מס, הוא מציע שהמס יהיה גלובלי, בהסכמה בין כל המדינות. בשלב ראשון, בהסכמה בין אירופה וארה"ב שם מתרכז עיקר העושר.

המסקנות של פיקטי לגבי מה שיקרה אם לא יינקטו צעדי מדיניות עליהם הוא ממליץ הן מעניינות. למרות שהמודל שלו נשמע כמו מודל קץ הימים – doomsday model הוא מקפיד לומר כי אינו חוזה את העתיד, כי דברים בלתי צפויים תמיד קורים. עם זאת, הוא חוזה שאם לא יינקטו צעדים דרסטיים כנגד מגמת הגידול באי שוויון, התוצאה יכולה להיות התפרצות אלימה וסכנה לדמוקרטיה.

5. הערכת טיעוני פיקטי - ניתוח אפיזודה היסטורית של התנועה הפרוגרסיבית בארה"ב

הזעזוע של דעת הציבור בזכות העבודה של פיקטי הוא מבורך. ארה"ב שסברה שהיא מריטוקרטיה – שבה מי שזכאי לעושר הוא מי שראוי לו בזכות יכולותיו, חינוכו, אופיו וכו' – התעוררה להכרה שהיא פלוטוקרטיה, מקום שבו העשירים נהיים עשירים יותר מעצם טבעו של הקפיטליזם, ובזכות ההטבות שהם קונים מהמערכת הפוליטית. אם המצב ימשיך באותו כיוון, יש מקום לדאגה: הכוח הפוליטי של העשירים עושה פלסטר את רעיונות הדמוקרטיה. המיליארדר וורן באפט אומר שוב ושוב שאין זה הגיוני שהוא ישלם שיעור מס נמוך יותר מאשר המזכירה בחברה שלו. חברות כמו אפל משלמות שיעור זעום ביותר מרווחיהם כמס חברות הודות לשימוש במקלטי מס שונים. השאלה היא האם הדמוקרטיה תתגבר, או שמא הפלוטוקרטיה תעמיק.

ההתעניינות העצומה ברעיונותיו של פיקטי מלמדים שוב על כוחה של עבודה מקצועית רחבה ועמוקה להשפיע על דעת הקהל. אין זה סביר שארה"ב תאמץ את ההצעה של פיקטי למס על ההון. אולם אפשר לשער כי המטוטלת של אי השוויון תתחיל לנוע בחזרה. נתבונן בדוגמה היסטורית.

על איזו תקופה מדובר בציטוט הבא?

Political corruption was rampant, as business leaders spent significant amounts of money ensuring that government did not regulate the activities of big business - and they more often than not got what they wanted.

נשמע מוכר. נראה את ההמשך:

Such corruption was so commonplace that in 1868 the New York state legislature legalized such bribery.¹⁰ Historian Howard Zinn argues that the U.S. government was acting exactly as Karl Marx described capitalist states: "pretending neutrality to maintain order, but serving the interests of the rich."

התקופה היא 'הדור המוזהב' – Gilded Age. מי שקנה השפעה פוליטית היו המונופולים – הטראסטים – של ג'והן ד. רוקפלר, אנדרו קרנגי, ג'י פי מורגן ואחרים. מי היה מאמין שאפשר יהיה להתגבר על העוצמה הזו? מסתבר שאפשר. התנועה הפרוגרסיבית עשתה את זה. בקונגרס עבר בשנת 1890 החוק נגד הטראסטים של שרמן, והטראסט של רוקפלר חולק לחברות רבות בעקבות פסיקת בית המשפט העליון בשנת 1911. תיאודור רוזבלט נהיה נשיא בשנת 1901 על מצע של פעולה לטובת האדם הקטן, והוא פעל באופן נמרץ נגד הטראסטים. בשנת 1913 נחקק חוק של מס הכנסה ומס חברות.

אגב, להשלמת הדמיון בין תקופתנו והתקופה ההיא: המשבר הפיננסי הענקי, בשנת 1873, שבעקבותיו התחילה רגולציה של בנקים ע"י הבנק המרכזי – הפדרל ריזרב שנוסד ב-1913.

אם ניתן ללמוד מההיסטוריה, הרי בדמוקרטיה שהיא שלטון הרוב בסוף המיעוט אשר לוקח לעצמו יותר מדי אינו יכול להמשיך במעשיו. ותנאי חשוב לכך הוא שתהיה תנועה על בסיס אידיאולוגי מוצק אשר תבטא ותגבש את דעת הציבור ותייצר חלופה פוליטית למשטר הקיים.

Faith Jaycox (2005), *The Progressive Era*, InfoBase Publishing, p. 78¹⁰

6. השתנות המדיניות של הבנקים המרכזיים בעולם ובישראל והתיאוריה המקרו כלכלית בעקבות המשבר של 2008.

בניגוד להרגשה המקובלת, המשבר שינה את הדרך שבה עושים מדיניות מקרו כלכלית ובה עושים מודלים מקרו כלכליים תיאורטיים. הבנקים המרכזיים שינו לגמרי את היעדים שלהם והוסיפו כלים להשגת היעדים. בנק ישראל הוסיף לעצמו את היעדים הבאים, מעבר לאינפלציה וצמיחה: יציבות פיננסית – הכוללת את מחירי הדיור ויציבות הבנקים המעניקים משכנתאות; ושער חליפין – כדי לווסת את היצוא ולמנוע מחלה הולנדית בעקבות תגליות הגז הטבעי. הכלים הנוספים הם מגבלות של הפיקוח על הבנקים על משכנתאות לדיור, כדי למנוע בועת דיור וכדי לייצב את הבנקים; ורכישת מטבע חוץ בכמויות גדולות כדי למנוע ייסוף מוגזם של השקל. כך נוספו לבנק המרכזי שני יעדים חשובים, והוא הוסיף שני כלים משמעותיים כדי לטפל בהם. בארה"ב הכלי הנוסף שנועד לטפל בהורדת הריבית לטווח ארוך הוא ההרחבה הכמותית – Quantitative Easing – אשר בה קונה הפדרל ריזרב נכסים נושאי תשואה עם אופק ארוך, כדי להשפיע על הריבית הארוכה, במצב שבו הריבית הקצרה היא קרובה לאפס.

בהרצאת נגידת בנק ישראל בכנס השנתי של האגודה הישראלית לכלכלה במאי 2014 הראתה ד"ר פלוג כיצד המדיניות הנוכחית של בנק ישראל היא בתוך הקונצנזוס החדש של הבנקאות המרכזית בעולם, כפי שהיא מנוסחת ונחקרת ע"י קרן המטבע הבינלאומית ה-IMF.¹¹

מהצד התיאורטי חלו התפתחויות משמעותיות בצורה שבה כלכלנים מנסחים וחוקרים מודלים של המקרו כלכלה. אם בעבר הניבו המודלים את התוצאה כי יש גבול ברור להשפעה של המדיניות הממשלתית על התעסוקה והפעילות הכלכלית במשק, הרי עתה הם מוסיפים תנאים בתוך המודל אשר מביאים למסקנה הפוכה, שיש מקום להוצאה תקציבית כדי לחלץ את המשק מהמשבר.¹² גם קרן המטבע אשר היתה מופת לשמרנות ואשר יצרה ביחד עם הבנק העולמי את הקונצנזוס של ושינגטון לפיו פחות מסים ופחות רגולציה הם טובים לכלכלה, שינתה לגמרי את טעמה והיא נותנת מקום רב לפעולת הממשלה במשק.

התפתחויות אלו מוכיחות כי מקצוע הכלכלה אינו אדיש למשבר והוא מפיק ממנו לקחים, הן בצד המעשי והן בצד התיאורטי.

7. סיכום ומסקנות.

בנייר מדיניות זה התייחסנו לשאלת החלופה למדיניות הכלכלית הנוכחית בישראל. על הממשלה הנוכחית ניתן לומר כמו שאמרו על הבורבוניים בצרפת, כי היא לא למדה כלום ולא שכחה מאום. למרות השינויים והביקורת בעולם, היא חוזרת למדיניות של 2003- בנימין נתניהו כשר אוצר - שבה הממשלה אינה נענית לרגשות ומאוויו הציבור שהובעו במחאה החברתית של 2011, וממשיכה לצמצם את אחריותה על מה שקורה בכלכלה ובחברה.

אם כך אנו מסיקים כי יש מקום לחלופה למדיניות הנוכחית. זה קל, כי מדיניות זו אינה נותנת פתרונות לבעיות המעסיקות את הציבור: דיור, עלית מחירים, אי שוויון, רווחה, בריאות, חינוך, פערים עם קבוצות כמו ערבים וחרדים ועוד.

מצד שני, יש צורך בתוכנית קוהרנטית, משכנעת ובנויה היטב, אשר תוביל קבוצות רבות בכלכלה ובחברה. העוגן להקמת תוכנית כזו יהיה מכון למדיניות ומחקר – think tank, אשר יהווה מוקד לפעילות זו.

¹¹ ראו: <http://www.boi.org.il/he/NewsAndPublications/PressReleases/Pages/20-05-2014-GovernorSpeech.aspx>

¹² ראו למשל את עבודותיו של Martin Eichenbaum.

13/06/2014

כינוס הקואליציה החברתית #1 - האם יש עתיד למדינת הרווחה?

הכינוס הראשון החל באולם המרכזי עם דברי פתיחה מפי **ד"ר וורנר פושרה**, מנהל קרן פרידריך אברט בישראל.

אבי ניסנקורן, יו"ר ההסתדרות החדשה, נשא דברי ברכה, בהם הדגיש את תפקידה של ההסתדרות כתנועה חברתית ולא רק איגוד מקצועי. הוא התחייב שבקדנציה שלו ההסתדרות תשים במרכז את צמצום פערי השכר, צמצום העוני וצמצום הפערים חברתיים. בין היתר, הדגיש את נושא הקשישים בישראל, את החשיבות בהעלאת קצבאות הביטוח הלאומי ובהעלאת הפנסיה והצורך להתמודד עם גיל הפרישה בישראל, בין היתר, על ידי פרישה תפקודית.

פרופ' אביה ספיבק, פרופסור לכלכלה מאוניברסיטת בן גוריון, הציג את המסמך שערך לקראת הכנס בנושא: המצב הישראלי – האם ניתן להציע חלופה למצב הקיים? (ראה לעיל).

אשת התקשורת **אורלי וילנאי** הנחתה פאנל בצמד ראיונות פרטניים עם **ח"כ יצחק (בוז'י) הרצוג**, יו"ר מפלגת העבודה ויו"ר האופוזיציה ועם **ח"כ זהבה גלאון**, יו"ר מרצ. ח"כ הרצוג: "טוב שלפיד נזכר שהכסף בהתנחלויות אחרי שנה שהעביר לשם מאות מיליוני שקלים ואחרי שהעביר את אחד התקציבים האכזריים בתולדות מדינת ישראל. צריך חלוקת הון צודקת יותר בישראל. העוני מהווה איום על החברה הישראלית והפערים החברתיים בישראל חסרי תקדים במדינה מתוקנת". ח"כ גלאון: "מדיניות רווחה מחייבת דאגה לאדם העובד. בשבוע הבא תעלה הצעת החוק של ח"כ חיים כץ ושלי האוסרת על העסקת עובדי קבלן במגזר הציבורי ומחייבת העסקה ישירה. היום כל עובד שלישי במגזר הציבורי הוא עובד קבלן – בסך הכל מדובר בכ-408,600 עובדים. זאת ההפרטה החמורה ביותר שמדינת ישראל אחראית לה: הפרטת העובדים. המדינה איבדה שליטה כשהפכה לגדולה שבמפרי זכויות העובדים בישראל. במשרד האוצר לא יכולים להיאחז בתירוצים מופרכים של חיסכון בעלויות, משום שכבר מזמן הוכח שהמדינה משלמת יותר על העסקה קבלנית מאשר אם הייתה מעסיקה את העובדים בצורה ישירה. הגיע הזמן שהממשלה תתעשת ותיקח בחזרה את האחריות להפעלת השירותים הבסיסיים ביותר עליהם היא אמונה".

עו"ד נעמי לנדאו, יו"ר האגודה הישראלית לחקר יחסי עבודה הנחתה פאנל נוסף בהשתתפות **ח"כ דני דנון**, הליכוד-ישראל ביתנו, סגן שר הביטחון לשעבר, **ח"כ משה גפני**, יהדות התורה, **אוריאל לין**, נשיא לשכת המסחר תל אביב והמרכז ואיגוד לשכות המסחר ו**שרגא ברוש**, לשעבר נשיא התאחדות התעשיינים ויו"ר לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים שהציגו את משנתם כל אחד לפי עיסוקו, ניסיונו ותפישת עולמו.

החלק הראשון נעל בהצגת מחקר על ידי **ד"ר רובי נתנזון**, מנכ"ל מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, שהראה שהמצב הכלכלי של אזרחי המדינה לא השתנה ואף החמיר בחלק מהפרמטרים מאז המחאה החברתית בקיץ 2011 (ראה לעיל).

לאחר מכן, התפצלו באי הכינוס לחמישה דיונים מקבילים בנושאים: שכר מינימום, תהליך התקצוב, דיור והתחדשות עירונית, מגדר ותעסוקה, ומודלים קואופרטיביים כאמצעי לפתרון משברים חברתיים.

עם סיום הדיונים המקבילים התכנסו כולם לפאנל מסכם בהנחיית **עו"ד יהודה טלמון**, יו"ר המועצה לכלכלית-חברתית בישראל ובו נציג מכל דיון הציג את הנושאים בהם עסק הדיון ומסקנות עיקריות. אלה עיקרי הדברים:

שכר מינימום:

בהובלת ההסתדרות החדשה

משתתפי הדיון: מנחה: **צבי גוטוטר**, מ"מ יו"ר 'ההסתדרות החדשה'

ח"כ דב חנין, מפלגת חד"ש, יו"ר השדולה הסביבתית-חברתית ויוזם הצעת

החוק להעלאת שכר המינימום

ד"ר דניאל גוטליב, סמנכ"ל מחקר ותכנון במוסד לביטוח לאומי

עו"ד גדיר נקולא, מנהלת תחום עובדים ערבים ב'יקו לעובד'

שכר המינימום נועד לאפשר קיום בכבוד למשפחות עם מפרנסים בתחתית התפלגות השכר. העובדה כי שכר המינימום בישראל, ביחס למדינות ה-OECD, אינו גבוה במונחים ריאליים אך גבוה ביחס לשכר הממוצע והחציוני במשק, וזאת כאשר העוני ואי השוויון בשכר ובהכנסות הינם בין הגבוהים במערב, מלמדת כי שורשי העוני והאי שוויון בישראל עמוקים. העלאת שכר המינימום, אם כן, הינה רק הצעד הראשון מיני רבים. חשוב ליזום וליישם פתרונות נוספים כחלק מתוכנית חברתית כלכלית ארוכת טווח שתיתן מענה מקיף לעוני ולאי השוויון. לפי הנוסח הנוכחי של חוק שכר המינימום, ימשיך שכר המינימום החודשי לעמוד על 4,300 ש"ח (לא כולל תוספות יוקר) עד תום הוראת השעה, כאשר לא ברור מה מתרחש כאשר הוראה זו פגה. על מנת למנוע שחיקה עתידית של שכר המינימום, יש להבטיח את עדכונו בחקיקה. במודלים כלכליים קלאסיים, מקובל כי קביעת שכר מינימום והעלאתו נחשבים "לא יעילים" וצפויים להקטין את התעסוקה, בעיקר בקרב עובדים בעלי שכר נמוך. בפועל השפעתו על התעסוקה מורכבת יותר. מבט על 26 מדינות ה-OECD בהן קיים שכר מינימום סטטוטורי לא מראה קשר ברור בינו לבין שיעור האבטלה. בנוסף, ממחקר של בנק ישראל משנת 2012 על המשק בשנים 1990-2009 עולה כי כאשר חלה עלייה בשכר המינימום לא הייתה השפעה שלילית משמעותית על התעסוקה. הוסכם על כל יושבי הדיון שיש צורך בהעלאת שכר המינימום. האופן שבו תתבצע ההעלאה וקביעת מספר המטרה צריך להיות מוסדר על ידי "שולחן עגול" בו יישבו נציגי עובדים, מעסיקים ומומחים לשוק העבודה מטעם הממשלה אשר גם יגישו מדי שנה המלצות לעדכון נוסף של השכר במטרה לשמור על כוח הקנייה שלו.

תהליך התקצוב:

בהובלת שתיל

משתתפי הדיון: מנחה: **אבי דבוש**, מנהל תחום תוכניות ב'שתיל'

ח"כ סתיו שפיר, מפלגת העבודה, חברה בוועדת הכספים

ח"כ עיסאווי פריג', מפלגת מרצ, יו"ר השדולה למען קידום התעסוקה במגזר הערבי

יעל מבורך, סגנית ראש אגף המקרו במשרד האוצר

רובי גינל, לשעבר סמנכ"ל וראש אגף כלכלה ורגולציה בהתאחדות התעשיינים

ג'עפר פרח, מנכ"ל מרכז מוסאוא

הרב עידית לב, מנהלת תחום צדק חברתי בארגון שומרי משפט- רבנים לזכויות אדם

עריכת תקציב המדינה, גביית המיסים והוצאתם, יכולים להוות הזדמנות לתיקון עיוותים, לצמצום אי שוויון ולהקטנת ממדי העוני וחומרתו. גם בתקופה של קיצוצים, לאופן הביצוע ולכלים בהם משתמשים ישנה השפעה רבה וממשלה נבונה ומרחיקת ראות יכולה לשים לה זאת למטרה. התקציב צריך להיות מבוסס על שני יעדים עקרוניים:

1. **צמיחה ארוכת טווח**

2. **צמצום אי השוויון במדינה והקטנת העוני**

- חשוב לכרוך את היעדים האלו ביחד. אין משמעות להקטנת אי השוויון אם כתוצאה מכך תושבים רבים עניים באותה מידה, ואין משמעות לצמיחה גבוהה אם רק מעטים נהנים ממנה.
- הנושאים בהם עסק הדיון הינם הבעיות בתהליך קבלת ההחלטות לקראת הגשת תקציב המדינה, היעדים אליהן הממשלה מכוונת וניתוח יעדים אלה. הודגשה חשיבות השקיפות בתקציב עצמו ובתהליך קבלת ההחלטות לקראתו. שתי המלצות עיקריות לפעולה:
1. פעילות אזרחית מאוגדת ומאורגנת תהיה בעלת השפעה רבה יותר, תוך שימת דגש על הפן המקצועי.
  2. יש לשאוף לפעול מול משרדי הממשלה הרלוונטיים כבר בשלבים המוקדמים של הכנת התקציב.

דיור והתחדשות עירונית:

בהובלת שתיל

משתתפי הדיון: מנחה: **נמרוד בוסו**, 'דה מרקר'

ח"כ איציק שמולי, מפלגת העבודה, חבר בוועדת הכלכלה

ח"כ אילן גילאון, מפלגת מרצ, יושב-ראש שדולת הדיור החברתי

איתן אטיה, מנכ"ל פורום ה-15

ד"ר אמילי סילברמן, מנהלת הקליניקה האורבנית, האוניברסיטה העברית

אורי רשטיק, יו"ר התאחדות הסטודנטים

דני גיגי, נציג פורום הדיור הציבורי ב'שתיל'

בדיון דובר על ערכים שאנו כחברה צריכים לשאוף אליהם (לדוגמא, הזכות לדיור) ועל הצורך לפעול לשינוי הערכים: יותר מעורבות ולקיחת אחריות של האזרח, מוכנות לגור בדירות קטנות יותר, מוכנות לגור בשכירות, נסיעה בתחבורה ציבורית וכד'.

שינוי הערכים יכול לבוא רק אם הערים יתנו פתרונות טובים מספיק: דובר על תפקידי העיר ועל הצורך לתת לערים יותר סמכויות בקביעת קריטריונים לדיור בר השגה, תפקידי המלכ"רים בדיור בר השגה ועל הצורך להתחשבות באוכלוסיות עם יותר קשיים כגון עניים, המגזר החרדי והמגזר הערבי. שלוש המלצות עיקריות לפעולה:

1. הענקת סמכויות לשלטון המקומי בכל הנוגע לדיור הציבורי ודיור בר השגה.
2. צורך בהעברת תקציבים נוספים לדיור הציבורי.
3. טיפוח השכונות – דיור זה לא רק הדירה עצמה, אלא גם כל התשתיות שמסביב ולכן צריך להשקיע בשיקום וטיפוח השכונות.

מודלים קואופרטיביים כאמצעי לפתרון משברים חברתיים:

בהובלת התנועה הקיבוצית

משתתפי הדיון: מנחה: **מאיה שפיר**, רכזת המטה השיתופי בתנועה הקיבוצית

פאולין גרין, נשיאת ברית הקואופרטיבים העולמית

ח"כ מיכל בירן, מפלגת העבודה, חברה בוועדת הכספים

דורון שורר, יו"ר אופק (האגודה השיתופית להקמת בנק קואופרטיבי)

גיא מרוז, עיתונאי ופעיל חברתי

עו"ד יפעת סולל, יו"ר ברית הקואופרטיבים לצדק חברתי, כלכלי וסביבתי

יוס ברוך, מייסד וחבר בקואופרטיב תכנה כרמל

רייפי גולדמן, מנהל המרכז לפיתוח קואופרטיבי באג"ק מכון הנגב

טל אלסטר, חוקר קואופרטיבים וחבר לשעבר בקואופרטיב צרכני

בדיון דובר על הצורך בלקיחת אחריות על הספרה הכלכלית והסביבה בין היתר על ידי יצירת מודלים קואופרטיביים. עקרונות הקואופרציה כוללים: תְּבָרוֹת מבחירה; רוח שיתופית דמוקרטית לא בולשביקית; החברים שולטים באגודה השיתופית, משקיעים במניותיה ומתחלקים ברווחים, שרובם מושקע בפיתוח הקואופרטיבי; מתקיימות עזרה הדדית, שוויוניות, מחויבות

לחינוך ולפיתוח תודעת-רוחני; ופיתוח וצמיחה מתמידים. הקואופרציה גם מוציאה אנשים מעוני, על ידי יצירת שוויוניות בחלוקת הכנסות בתפעול קואופרציה. הקואופרציות פועלות בין היתר בחקלאות, בשירותים, בדיוור, בצרכנות ובשוק האשראי. תנועת הקואופרציה העולמית, שלה קשרי גומלין לאו"ם ולמגוון מוסדותיו והסתעפויותיו, מונה כיום כמיליארד חברים בקואופרטיבים מכל הסוגים. מחצית מאוכלוסיית העולם באה במגע עם קואופרטיבים כחברים, כעובדים וכצרכנים, במגוון נושאים קיומיים. כל שנה מצטרפים לקואופרציות כ-150 מיליון חברים חדשים. חזון הקואופרציה הוא שינוי חברתי והגינות כלכלית, חברתית וקהילתית, שתורמים לחוסן חברתי אמיתי.

ניתן דגש על כך שמודלים קואופרטיביים הינם צורך משלים ולא הפתרון כולו— זו אינה תשובה להפרטה, לריכוזיות ולבעיות אחרות במשק הישראלי. צריך לפעול במקביל בתחומים רבים על מנת ליצור שינוי. בנוסף דובר על הקשיים הבירוקרטיים בהקמת קואופרטיבים, הסיפוק הנלווה בהקמתם, החשיבות הרבה בתמיכה ממשלתית ומיסוי נכון. כמו כן, דובר על כך שמעבר ליעילות כלכלית ביצירת מודלים קואופרטיביים (חלוקת העודף הכספי מפעילות הקואופרטיב בין החברים או ייעודו להשקעה חוזרת, הוזלת יוקר המחיה, מניעת אבטלה), הקואופרטיבים נותנים תחושה של העצמה דמוקרטית בספרה הכלכלית וכן יוצרים קהילתיות ותחושת שייכות בקרב חברי הקואופרטיב.

מגדר ותעסוקה:

בהובלת הועדה לקידום מעמד האישה במפלגת העבודה

משתתפי הדיון: מנחה: **יעל ארן**, הועדה לקידום מעמד האישה במפלגת העבודה ומנהלת האוניברסיטה הפתוחה במרחב ירושלים
ח"כ מיכל רוזין, מפלגת מרצ, יו"ר שדולת חברות הכנסת והשדולה לשוויון תעסוקתי
מירי אנדבלד, ראש אגף מחקר כלכלי במנהל המחקר והתכנון של הביטוח הלאומי
עו"ד אורלי ביטי, מייסדת "נעמת הצעירה" ועו"ד המתמחה בדיני עבודה
עו"ד סמאח אלחטיב-איוב, רכזת מחקר ב"סיכוי" וסנגורית במחלקה למדיניות שוויונית
אריאל יעקובי, יו"ר הסתדרות עובדי המדינה

בדיון דובר בעיקר על חלקן של הנשים ב"עוגה" הכלכלית, דהיינו: פערים בשכר בין נשים לגברים באופן כללי ובאותם תפקידים בפרט, התייחסות למקצועות "נשיים" ו"גבריים" ואיך פורצים את תקרת הזכוכית. ב-15 השנים האחרונות שיעורי השתתפות הנשים בכוח העבודה עלה והפער לעומת גברים הצטמצם. אולם, הפערים בשכר הצטמצמו בצורה מזערית ועדיין קיים פער עצום בשכר בין גברים ונשים (במיוחד בגילאי 40 ומעלה).

המלצות עיקריות לפעולה:

1. הממשלה צריכה לשים דגש על **מדיניות** שוויונית: כיום עיקר נטל עבודות הבית הוא על האישה ויש צורך ליצור מדיניות שוויונית יותר על ידי תמריצים. היעד הממשלתי צריך להיות עלייה בהשתתפות בכוח העבודה והשתלבות נשים בתפקידים בכירים יותר במגזר הציבורי והפרטי.
2. חקיקה: לא חסר חקיקה, חסרה אכיפה. יש להגביר את האכיפה ולממש את חוקי השוויון
3. ישנם חסמים לנשים ערביות בעולם התעסוקה. יש לתת תמריצים להעסקתן, לעודד ביקוש לקליטתן ולשפר נגישות למקום העבודה.
4. לשקול הקמת משרד לענייני משפחה שיפעל בין היתר להגברת ההכרה בעבודה מהבית ושעות גמישות יותר לעובדות.
5. חיזוק איגודים מקצועיים מבטיח מסגרת שוויונית יותר.
6. חינוך: יש מודעות בציבור, אך לא מספיק. יש להחיל לימודי מגדר בתיכון ולנסות ליצור שינוי בתפישות האזרחיות הנפוצות.

September, 2014

Dr. Werner Puschra

Friedrich-Ebert-Stiftung Israel

A peace budget is desperately needed

We all have a great deal of hope that the war between Israel and Hamas is over, and we hope it will not start again. But what has started already is the political debate about how to cope with the economic cost of the war and the security policy challenges. What is lacking is what to do about its economic and social implications. The main challenge for the budget 2015 is to avoid a further deterioration of income and wealth inequality in the country by putting the burdens almost exclusively on the poor and the middle class without sacrificing security needs. A further widening of inequality of income, wealth and opportunity can undermine any prospects for inclusiveness and social peace for a long time.

Israel has made great advances since its independence in promoting the wellbeing of its people. But in recent years the situation has changed and despite high economic growth rates, social expenditure has gone down and is threatening the social fabric of the Israeli society. Coping with the economic costs of the Operation Protective Edge, the situation can even become worse. Already, the war has hit people and the economy heavily. Crucial questions which need to be raised are: How will the policy measures taken affect the different groups of society? Will it again be the poor and the middle class paying the highest price, while the rich remain almost unaffected?

There is a strong need, even and especially in this situation where security has become top priority, for a thorough debate about social development and the implementation of more inclusive economic policies. The political debate about the welfare state and inclusiveness very often focuses only on the financial issues and most of all about: what does it cost the government? According to this view, reducing taxes and government spending will improve efficiency, limit wasteful expenditure and enhance incentives for investment, entrepreneurship and hard work, leading to faster economic growth. But this view is predicated on the false notion that the growth of government limits the growth of the private sector. Empirical results do not support this notion. Countries with higher taxes and government expenditure have grown just as rapidly as those with smaller government and the big difference between those two groups of countries is that in

those countries with bigger government growth benefitted the middle class and the poor more.

As a result of a functioning and inclusive welfare state, people feel more at home and secure in those countries. This is shown in the annual prosperity index published by Forbes. The people feel happiest in countries like Norway and Switzerland, which have high tax rates, but very well-functioning welfare systems. Last year, the US dropped three places in the index, as did Israel.

Still, people would say we know it, but economic growth comes first. But even from a purely economic perspective there are many arguments speaking in favor of inclusion and a welfare state. A welfare state provides for social services and social protection, which are an integral part of the wellbeing of people. Social welfare systems have been most effective in protecting people from poverty and keeping inequality in check. They also serve as an inbuilt automatic stabilizer in times of economic crises, avoiding that crises like the global financial one threaten whole economies. So a welfare state and a universal welfare system is not only a moral imperative, it is also an economic imperative.

Maintaining a welfare system also helps to make the economic system a fair system. Equality of opportunity does not exist in an economic system with high degree of inequality. For example, access to better education and health services, or access to loans for a startup all that depends on the income and wealth status of people in a society and puts limits to opportunity and fairness.

Last but not least, workers have a claim to a fair share of what they helped to produce. In recent years, the share of workers incomes vis-à-vis entrepreneurial incomes has decreased substantially in many countries and has undermined the legitimacy of the economic system. A welfare state is nothing less than a public insurance against risks, which people need to help them overcome temporary declines of their productive capacities, resulting from unemployment, sickness, accidents and other factors.

Given the present situation after the war, all policy measures to be adopted need to take the social and economic implications into consideration in order to promote social peace together with security.

The Second Social Alliance Conference on Sept. 5 at Beit Zionei America will deal with these issues and the economic and social implications of the war for the Israeli society by asking „Who is paying the price?“.

The Social Alliance was formed at the beginning of this year with the aim to present an alternative to the current economic and social policies, which is a demand raised by many since the social protest movement of the summer of 2011. The basic objective of the forum and the Alliance is to provide a public space for debate and exchange of opinions about the socio-economic and security challenges Israel is facing and about the necessary economic and social policies how to deal with these challenges.

נזקי מבצע 'צוק איתן' – האם באמת חייבים לקצץ?

נערך על ידי ד"ר רובי נתנזון ואיתמר גזלה.

עודפים	הוצאות
שנת 2013 : הכנסות ממיסים לעומת תחזית התקציב:	עלות ישירה כתוצאה מהלחימה : 4-5 מיליארד ₪
6.1 מיליארד ₪ הוצאות ממשלה נמוכות מהתכנון בתקציב המקורי :	פיצויי נזקים עקיפים : 1 מיליארד ₪
6.7 מיליארד ₪	פיצויי נזק ישיר : 70 מיליון ₪
שנת 2014 (ינואר-יוני) : הכנסות ממיסים לעומת תחזית התקציב:	לאחר 4 שבועות במבצע : פגיעה בתוצר : 4.5 מיליארד ₪
3.3 מיליארד ₪	פגיעה בהכנסות ממיסים : 1 מיליארד ₪
	פגיעה בעקבות 3 שבועות נוספים של לחימה : 1.5 מיליארד ₪
סך העודפים: 16.1 מיליארד ₪	סך ההוצאות: בין 12 ל- 13 מיליארד ₪

העלות הישירה של מבצע 'צוק איתן' למשק הישראלי מוערכת על ידי משרד הביטחון בסכום של מעל 9 מיליארד ₪ ואילו משרד האוצר מעריך את הסכום בכ- 4-5 מיליארד ₪. במשרד האוצר טוענים שמשרד הביטחון הפריז בהערכת העלויות וכן שנכנסו לחישוב עלויות שהיו מתבצעות ממילא בשגרה. ברשות המיסים מעריכים כי עלות הפיצויים תסתכם בעד מיליארד ₪ עבור הנזקים העקיפים (אובדן הכנסה וימי עבודה) ועוד כ- 70 מיליון ₪ עבור הנזק הישיר (אובדן רכוש). נוספת לזה עלות עקיפה בצורת פגיעה בתוצר ובעקבות זאת לירידה בהכנסות ממיסים. לפי הערכות במשרד האוצר מהתאריך ה- 05.08.14 (לאחר 4 שבועות של לחימה), הפגיעה בתוצר כתוצאה מהמבצע היא כ- 4.5 מיליארד ₪ והפגיעה בהכנסות המדינה ממסים מסתכמת בכמיליארד ₪. אם נוסיף לכך עוד 3 שבועות של לחימה בעצימות מעט נמוכה יותר (ללא מערכה קרקעית וירי בעיקר ליישובי עוטף עזה) נוכל להעריך את הפגיעה בעוד כ- 1.5 מיליארד ₪. **לכן בסך הכול הפגיעה במשק הישראלי מוערכת בעלות של בין 12 ל- 17 מיליארד ₪.**

לפי נתונים רשמיים של רשות המיסים, בשנת 2013 הסתכמו כלל הכנסות המדינה ממסים ואגרות ב-240.3 מיליארדי ₪, ובסה"כ עודף של כ-6 מיליארד ₪ לעומת תחזית התקציב. כל העודף בגבייה נוצר בהכנסות ממסים ישירים, בסכום של 7.8 מיליארד ₪ ולעומת זאת, במסים עקיפים נוצר חוסר של 1.7 מיליארד ₪. חלק ניכר מהעודף במסים ישירים נובע מהכנסות עודפות שהתקבלו מהרווחים הכלואים בסכום של כ-4.4 מיליארד ₪ וכן מסכומים חד פעמיים נוספים שהתקבלו במהלך השנה.

מנתוני סיכום לשנת 2013 שפרסם משרד האוצר, עולה כי הגירעון בתקציב המדינה בשנה החולפת הסתכם ב-33.2 מיליארד ₪, המהווים כ-3.15% מהתמ"ג השנתי. זאת לעומת גירעון של 45.65 מיליארד ₪ שתוכנן לפי התקציב המקרי, ומהווה 4.33% מהתמ"ג השנתי. כלומר, הגרעון בתקציב המדינה ב-2013 היה נמוך בכ-12 מיליארד ₪ מהמתוכנן. הפער נבע מהכנסות של 5.7 מיליארד ₪ מעבר למתוכנן (269.1 מיליארד ₪, לעומת 263.4 שהיו צפויות), והוצאות הנמוכות ב-6.7 מיליארד מהתכנון בתקציב המקורי (302.3 מיליארד ₪ לעומת 309 מיליארד שתוכננו בתקציב).

לפי נתוני מנהל הכנסות המדינה, בחודשים ינואר-יוני 2014 הגבייה בפועל גבוהה מהתחזית ב-3.3 מיליארד ₪ (כולל אגרות), מתוכה כ-0.8 מיליארד ₪ בגין גבייה בעלת אופי חד פעמי, כך שבניכוי הגבייה החד פעמית נשאר עודף של 2.5 מיליארד ₪, לפי הפירוט הבא - עודף של 1.7 מיליארד ₪ במסים עקיפים, עודף של 0.7 מיליארד ₪ במסים ישירים (לא כולל הגבייה החד פעמית) ועודף של 0.1 מיליארד ₪ באגרות.

העברות תקציביות ותקציב הביטחון:

חלק מן העודפים שהוצגו לעיל כבר הועברו למשרדים שונים (בעיקר למשרד הביטחון) בעזרת כלי שנעשה בו שימוש במשרד האוצר ואשר זכה להד תקשורת נרחב בתקופה האחרונה, והוא הכלי של העברות תקציביות בוועדת הכספים. תקציב המדינה מאושר על ידי הממשלה ואח"כ הכנסת מדי שנה (או שנתיים, בשנים האחרונות). לאחר אישור התקציב, חלים שינויים רבים בתקציב. הדרך של הכנסת לפקח על שינויי התקציב לעומת התקציב שהיא אישרה היא על ידי ועדת הכספים, שהיא הוועדה שמוסמכת לאשר שינויי תקציב- "העברות תקציביות". יש שני סוגים של העברות תקציביות: הראשונה היא "פנייה תקציבית", אותה אגף התקציבים במשרד האוצר מעביר לוועדת הכספים ומבקש שיאשרו העברה של תקציב כזה או אחר מסעיף אחד לסעיף אחר. בישיבת ועדת הכספים דנים בזה ואם יש רוב, מאשרים והכסף עובר בין הסעיפים. השנייה היא "הודעה תקציבית", בה משרד האוצר מבקש להעביר עודפי תקציב משנה מסוימת לשנה אחרת, או סכומים קטנים בין סעיפים, הוא מיידע את ועדת הכספים על כך ואם במשך 21 יום אין מתנגדים- הבקשה מתקבלת.

בהצעת התקציב נקבעים תקציבי המשרדים. כל ממשלה תעדיף להראות שהיא משקיעה מספיק גם במשרדי ממשלה שאינם משרד הביטחון, וכך לצייר את עצמה כממשלה שדואגת גם לשירותים חברתיים. כך הממשלות השונות דואגות "לנפח" את תקציבי המשרדים, ובהם משרדים שאחראיים על שירותים ציבוריים קורסים כגון החינוך, הבריאות והרווחה, בתקציבי רוזבות שונים ובסעיפים שלא ניתנים למימוש. לאחר שהמשרדים לא מצליחים לממש את התקציב שהוקצה להם, מבקשת הממשלה להעבירו למשרד הביטחון. כך גדל תקציב הביטחון על חשבון השירותים החברתיים. כך סדר העדיפויות הלאומי שנקבע בהצעת התקציב, ועומד לאישור הכנסת, הופך לכזה שתלוי באישורה של ועדת הכספים בלבד.

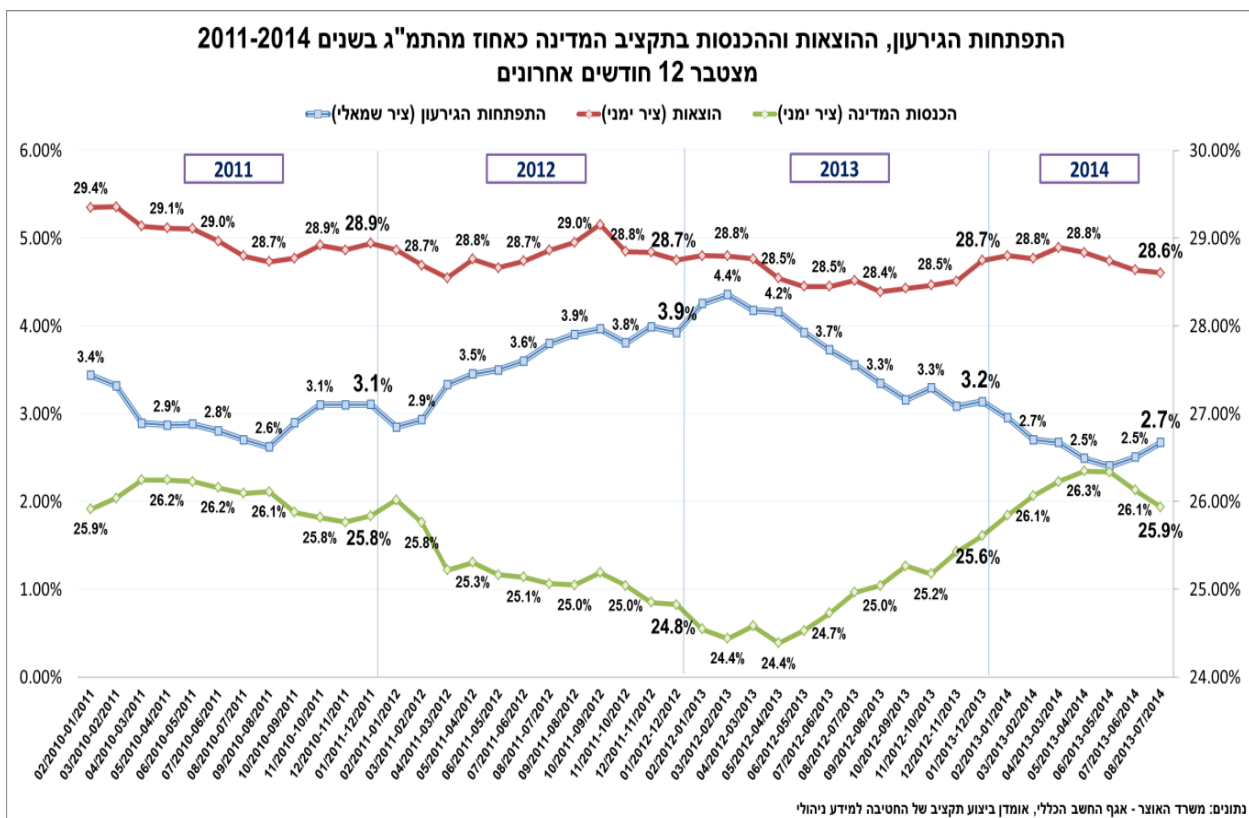
על פי מרכז המחקר והמידע של הכנסת ההעברות התקציביות משנות 10% מתקציב המדינה. כלומר, נתח נכבד מהתקציב, עשרות מיליארדי שקלים, אותו מאשרת מליאת הכנסת בדיוני התקציב, הופך למעשה ללא רלוונטי. ההעברות התקציביות מייעדות אותו מחדש ממקום למקום בכפוף למצב הרוח הקואליציוני ולציבור מאוד קשה לעקוב אחריו וכל זאת תחת כמעט אפס שקיפות ופיקוח פרלמנטרי דל ביותר.

בסוף שנת 2013, אושרה העברה תקציבית בסך 5 מיליארד ₪ למשרד הביטחון. פירוט מקורות ההעברה: 2.74 מיליארד ₪ מורכבים מקיצוצים בתקציבי משרדים שונים; 50 מיליון ₪ לפי סיכום בין משרדי האוצר והביטחון; כ-1.8 מיליארד ₪ מבוסס על עודפים בתקציב הביטחון ב-2012 מכספי הסיוע האמריקני; 50 מיליון ₪ באים מהרזרבה הכללית; 300 מיליון ₪ מתקציב התמיכה ברשויות המקומיות המיועדים לפינוי מתחמי הקריה וצריפין לצורך שיווקם להקמת מתחמי דיור למגורים; ו-167 מיליון ₪ שמקורם מוגדר בסעיף "הוצאות פיתוח כלליות" בתקציב המדינה.

בתאריך ה-12.08.14, אושרה העברה תקציבית נוספת בסך 3.9 מיליארד ₪ למשרד הביטחון. התקציב הנוסף למערכת הביטחון מורכב מארבעה חלקים: העברה ישירה ומיידית של 1 מיליארד ₪; העברה של כ-2.2 מיליארד ₪ ב"הרשאה להתחייב" (היתר להשתמש בכסף על חשבון תקציבים רב-שנתיים); 680 מיליון ₪ כ"הגדלת הוצאה מותנית בהכנסה" (בלי לפרט את מקורות ההכנסה); והעברת 20 תקני כוח אדם למשרד הביטחון (אף זאת ללא פירוט ההעסקה ועל חשבון מי).

הביקורת העיקרית בנוגע לתקציב משרד הביטחון הינה היעדר השקיפות. לציבור אין דרך אמיתית לדעת באיזה אופן משרד הביטחון מנצל את משאביו. ידוע לכל ששקיפות היא אחת התכונות המרכזיות התורמות להתייעלות מערכת כלכלית. מי שיועד שהוא נתון לביקורת, ישקיע מאמצים רבים יותר בתכנון תקציב ראוי מבחינה כלכלית. כמובן שאין הכוונה לחשוף פרטים בעלי ערך מודיעיני, אך מבט במתווה תקציב הביטחון של ארה"ב, מעצמה שאין חולק שגם עליה יש איומים ביטחוניים רבים (אמנם בעלי אופי שונה מהאיום על ישראל), מגלה שכ-88% מתקציב הביטחון האמריקאי שקוף לציבור, בעוד שבשראל רק כ-50% מהתקציב שקוף לציבור.

המדיניות הכלכלית בישראל:

המדיניות הכלכלית הנפוצה המנוהלת במדינת ישראל בשנים האחרונות הינה מדיניות פרו-מחזורית: כשהמשק מתאושש וצומח וכשיש עודף בתקציב, הממשלה מורידה מסים (כך לדוגמא, עם היוודע העודף בתקציב בסוף 2013, החליט שר האוצר לבטל את העלאות המסים המתוכננות לתחילת 2014 - העלאות מס ההכנסה השולי ב-1%–2% והעלאות מס החברות מ-25% ל-26.5%), אך בעתיד, כשיהיה משבר כלכלי והמשק יידרדר, הממשלה תצטרך להעלות מסים במקום להורידם – ובכך תחמיר את המשבר. כלומר, הממשלות בישראל נוקטות במדיניות הפוכה - במקום למתן את התהליך הכלכלי ולפעול נגד המגמה במחזור העסקים, הן מחזקות אותה.

בנוסף, המסים העקיפים בישראל (לדוגמא, מע"מ), שבידוע פוגעים יותר בשכבות החלשות, גבוהים בהשוואה בינלאומית ואילו המסים הישירים (לדוגמא, מס הכנסה), הפרוגרסיביים יותר, נמוכים בהשוואה בינלאומית, ונטל המס הכולל במדינת ישראל מהנמוכים במדינות ה-OECD. כמו כן, תחזיות הכנסות המדינה ממיסים בשנים האחרונות היו הרבה פחות מדויקות מאשר בשנות ה-90 (לחיוב ולשלילה). לכן יש מקום למשרד האוצר לבדוק את עצמו בהשוואה בינלאומית ולעשות סדר במערכת המס וכן לבדוק את יעילות מודל המס בו משתמש משרד האוצר לקביעת התחזיות.

בתאריך ה-31.08.2014, אישרה הממשלה קיצוץ רוחבי של 2 מיליארד ₪ (2%) מבסיס תקציבי המשרדים של 2014. 1.5 מיליארד ₪ ישמשו לתוספת לתקציב משרד הביטחון ועוד 0.5 מיליארד ₪ לסיוע ליישובי עוטף עזה. המשמעות של מהלך הזה שגם בתקציב 2015 בסיס התקציב של משרדי הממשלה יקטן ב- 2% ובסיס התקציב של משרד הביטחון יגדל ב- 1.5%.

לשם השוואה, העלאות המיסים שתוכננו לתחילת 2014 היו צפויות להכניס לקופת המדינה כ- 3.6 מיליארד ₪ בשנה. כלי זה של העלאת מיסים ישירים מחלק את הנטל הכלכלי בצורה שוויונית יותר מאשר קיצוץ רוחבי במשרדי הממשלה הפוגע בעיקר בשכבות החלשות הנזקקות יותר לשירותים האזרחיים. אם היו מתבצעות העלאות המיסים החל ממדרגת המס של 21% (שכר של 14,000 ₪ ומעלה) עדיין קופת המדינה הייתה עשירה ביותר מ- 2 מיליארד ₪, אותו הסכום שקוצץ במשרדי הממשלה השונים.

05.09.2014

תפקוד המערכת הבנקאית במגזר הערבי ©

כנס הקואליציה החברתית #2, הפורום לכלכלה הוגנת
תל אביב

פתח דבר מאת "המועצה הכלכלית לפיתוח המגזר הערבי (ע"ר)"

תרומתה של האוכלוסייה הערבית לתוצר הלאומי הגולמי הינה שולית ומגיעה לכ- 10% מהתל"ג במקרה הטוב. ההפסד מאי מיצוי מלא של הפוטנציאל באוכלוסייה הערבית מוערך בכ- 45 מיליארד ₪ מידי שנה, דבר אשר מחייב שינוי תפיסתי אצל מקבלי ההחלטות בממשלה.

האוכלוסייה הערבית מאופיינת בגיל צעיר, בשיעורי אבטלה גבוהים, בהכנסה נמוכה, שיעור עוני גבוה וברמת חיים מתחת לממוצע במדינה. מדיניות זו היא תוצאה של שורה רחבה של חסמים המונעים משילוב האוכלוסייה הערבית בכלכלה הלאומית. חסם עיקרי, הידוע בכינוי היומיומי "מחנק האשראי", מתבטא בחוסר היענות של מערכת הבנקאות במדינה להגברת פעילותה ואי מתן אשראי הולם לעסקים ולתושבים מקרב האוכלוסייה הערבית. התוצאה המיידית הינה נשירת אלפי עסקים ממעגל הכלכלה, הגברת האבטלה והעוני. וזה, כמובן, לבד מההשלכות החברתיות השליליות על החברה הערבית ועל מרקם יחסיה עם האוכלוסייה היהודית.

המועצה הכלכלית לפיתוח המגזר הערבי (ע.ר.) מתמקדת בזיהוי החסמים שסובלת מהם האוכלוסייה הערבית, מציאת פתרון הולם ויישומו. כמו כן פועלת לביסוס הכרה רחבה בקרב קובעי המדיניות בצורך הדחוף לסגירת פערים ושילובה של האוכלוסייה הערבית בכלכלה הלאומית. אשר אם יתממשו עשויים לגרום למיצוי ניכר של הפוטנציאל היצרני של האוכלוסייה הערבית ולכך כמובן תהייה השפעה מיטיבה על כלכלת המדינה.

בכבוד רב,

זיאד אבו חבלה

מנכ"ל

זיאד אבו חבלה,

הינו רואה חשבון וכלכלן, בעל תואר שני במנהל עסקים MBA מאוניברסיטת תל-אביב (התוכנית הבינלאומית של רקנאטי) ותואר שני נוסף במדעי המדינה מאוניברסיטת בר אילן התמחות בהבראת תאגידי ציבוריים כושלים. דוקטורנט באוניברסיטת תל אביב, בעל ניסיון של יותר מעשר שנים בגדולי הפירמות המובילות במשק הישראלי (קסלמן את קסלמן, וקוסט פורר גבאי את קסירר). בוגר תוכנית המנהיגותית של הסטייט דיפרטמנט IVLP. מכהן היום כחבר הנהלת לשכת הסחר העולמית, נציג ציבור עובדים בבית הדין האזורי לעבודה, ובעבר כיהן דירקטור בקופת חולים מאוחדת. מכהן חבר בשלוש וועדות מקצועיות בלשכת רואי חשבון. כותב בעיתון הארץ ובעיתון הכלכלי דה מרקר. למר אבו חבלה שורה ארוכה של מחקרים שפורסמו בכתבי עת מקומיים ובינלאומיים המתמקדים באוכלוסייה ובכלכלת המגזר הערבי ונחשב לאחד המומחים לענייני האוכלוסייה הערבית וכלכלתה. משמש יועץ לנציגויות זרות לכל הקשור לענייניה של האוכלוסייה הערבית בארץ. דובר חמש שפות: ערבית, עברית, אנגלית, צרפתית ואיטלקית

הנייר המוצג בזה מהווה סקירה כללית לפעילות מערכת הבנקאות במגזר הערבי*. במגזר הערבי פועלים לרוב שלושה בנקים עיקריים: בנק ערבי ישראלי הנמצא בבעלות מלאה של בנק לאומי, בנק מרכנתיל ובנק הפועלים. שוק האשראי במגזר הערבי, שהינו פועל יוצא של המדיניות הבנקאית של הבנקים השונים נאמד בכ- 20 מיליארד ₪ בשנה בלבד ומהווה כ- 2% משוק האשראי הבנקאי במדינה. משמעות הממצא היא כי האוכלוסייה הערבית, המהווה כ- 20% מאוכלוסיית המדינה, מפיקה, אך בשיעור זעום ביותר, תועלת מהאשראי הבנקאי במדינה..

התייחסות המערכת הבנקאית לאוכלוסייה הערבית הינה מפלה, עושקת ובלתי מקצועית וניזונה לרוב מסטיגמות מוטעות. ייחוס רמת סיכון גבוהה לאוכלוסייה הערבית ולעסקים הערביים, מביא לניצול בוטה של הלקוח על ידי גביית פרמיית סיכון בלתי מוצדקת. הפעילות הבנקאית של הבנקים הפועלים במגזר הערבי מראה על שיעורי תשואה מופרזים על ההון, כך לדוגמא בנק ערבי ישראלי הפועל במגזר הערבי בלבד מדווח על שיעורי תשואה על ההון של כ- 22% - 30% בזמן שהבנק האם, בנק לאומי, מדווח על שיעורי תשואה של כ- 8.29% בשנת 2012. התנהלות הבנקים השונים הינה התנהגות הדומה למונופול, היות ולא קיימת תחרות בין הבנקים השונים ונוכחותם הינה דלה (רק כ- 7% מהסניפים של כלל הבנקים במדינה נמצאים במגזר הערבי).

המבנה הריכוזי של שוק האשראי במדינה שבה כ- 15% מהלווים חולשים על כ- 90% מהאשראי הבנקאי, מהווה חסם מול הענקת האשראי לשאר אוכלוסיית המדינה ובכללן האוכלוסייה הערבית.

הפתרונות הקיימים כמו הלוואות בערבות מדינה וקרן ההשקעות המשותפת עם המדינה -אל בואדר, לא עונים על צורכי האשראי לסוגיו בקרב האוכלוסייה הערבית. פתיחת שוק האשראי במגזר הערבי לתחרות, חקירת התנהלות מערכת הבנקאות במגזר הערבי, והענקת בטחונות לבנקים במיוחד להענקת אשראי לדיוור, הינם צעדים מתבקשים ובדחיפות.

* המונח "מגזר" מתייחס לציבור אזרחי ישראל הערבים.

א) הקדמה - תיאור המצב :

האוכלוסייה הערבית בארץ מונה כ- 1.6 מיליון נפשות ומהווה כ- 20% מאוכלוסיית המדינה. תרומתה לתל"ג הינה זניחה ונעה בין 10%-8% מהתל"ג. חסמים רבים עומדים בפני שילוב האוכלוסייה הערבית בכלכלה הלאומית, כאשר האשראי הבנקאי מהווה אחד החסמים העיקריים והחשובים.

על פי סקר העסקים בבעלות ערבית, שנערך במינהל מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת, עולה כי מספרם של העסקים בבעלות ערבית הגיע ברבעון הראשון של 2011 ל-22.5 אלף עסקים המהווים 11.6% מסך העסקים בישראל, מתוכם 2.7 אלף עסקים בישוים מעורבים של יהודים וערבים שהם 18% מכלל העסקים בבעלות ערבית. מחקרים הראו כי, כ-73% מהעסקים בבעלות ערבית דיווחו על קשיים בהשגת אשראי בנקאי (לעומת 35% מהעסקים בבעלות יהודית).

שוק הדיור המוערך בכ- 45 מיליארד ₪ אף הוא סובל מהזנחה קשה של המערכת הבנקאית. האשראי הבנקאי למימון הבניה למגורים במגזר הערבי, הינו סביב שיעורים בודדים ובלתי משמעותיים, ומהווה חסם עיקרי אל מול התפתחות שוק הדיור והנדל"ן בקרב האוכלוסייה הערבית.

נוכחות המערכת הבנקאית במגזר הערבי הינה זניחה, מתוך כ- 1,306 סניפים ברחבי הארץ של הבנקים השונים, פחות מכ-7% מהם נמצאים במגזר ומייצגים לרוב שלושה בנקים עיקריים: הפועלים, בנק ערבי ישראל (הנשלט על ידי בנק לאומי), ובנק דיסקונט. דבר שהביא ששוק האשראי במגזר הערבי הנאמד בכ- 20 מיליארד ₪ לשנה כמעט ואינו נמצא על מפת האשראי הבנקאי במדינה, ומהווה רק כ- 2% משוק האשראי הבנקאי השנתי הנאמד בכ- 830 מיליארד ₪, ולפעילות נצלנית כמעט מונופול של הבנקים במגזר המתבטאת, בין היתר, בשיעורי תשואה מנופחים על ההון. כך לדוגמא **בנק ערבי ישראלי, מקבוצת בנק לאומי הפועל רק במגזר הערבי, והמדווח על פעילותו בדוחות כספיים נפרדים, מראה שיעורי תשואה שנתיים על ההון הנע בין- 22% בשנת 2013 ושל כ- 30% בשנת 2011, בזמן שהבנק האם, בנק לאומי, הציג שיעורי תשואה על ההון של כ- 7.6% לשנה בשנת 2013.**

על כן, תפקוד המערכת הבנקאית והבנקים במגזר הערבי, מהווה חסם עיקרי אל מול שילובה של אוכלוסייה זו בכלכלת המדינה ואל מול התפתחותה של הכלכלה הלאומית עצמה.

ב) הסיבות העיקריות :

1. המבנה הריכוזי של שוק האשראי במדינה :

1.1 **ריכוזיות הבנקים** : מערכת הבנקאות הישראלית המקומית מרוכזת במספר קטן של בנקים גדולים, ואלה פרושים על פני הארץ באמצעות כ 1,306 סניפים. סניפים אלה מספקים את רוב השירותים הבנקאיים הן למגזר העסקי והן למשקי הבית.

א) המערכת הבנקאית בישראל מורכבת מחמש קבוצות בנקאיות גדולות ("לאומי", "הפועלים", "דיסקונט", "מזרחי-טפחות" ו"הבינלאומי הראשון"), המחזיקות בכ- 94% מהיקף הנכסים של הבנקאות המסחרית, משלושה בנקים קטנים עצמאיים ("אגוד", "ירושלים" ו"דקסיה") וארבעה סניפים של בנקים זרים. סך הנכסים של המערכת הבנקאית לשנת 2012 נאמד בכ- 1.3 טריליון ₪ (מתוכם 1.22 טריליון, כ- 94% מסך הנכסים, שייכים לחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות) וסך האשראי למערכת הבנקאית לאותה שנה הינו כ- 863 מיליארד ₪. כאשר 817 מיליון ₪, המהווים כ- 95% ממנו, שייכים לחמשת הקבוצות הבנקאיות הגדולות.

ב) עיקר הריכוזיות הינה בידי שני הבנקים הגדולים : בנק לאומי ובנק הפועלים המחזיקים כ- 28% ו-29% בהתאמה, מסך האשראי במדינה.

ג) הריכוזיות הנמדדת על ידי מדד הירשמן ו-CR2 המודד את נתח השוק של שני הבנקים הגדולים (הפועלים ולאומי), מעלה כי הריכוזיות הבנקאית בישראל הינה כפולה מהממוצע במדינות ה-OECD. (0.11 לעומת 0.2).

ד) נוכחות ביישובים במגזר: פריסה ארצית מצומצמת במגזר הערבי. מתוך כ- 1,306 סניפים פחות מ- 7% מהם נמצאים במגזר הערבי. הנוכחים העיקריים במגזר: בנק ערבי ישראלי עם 34 סניפים, בנק הפועלים עם 24 סניפים מתוך 320, בנק מרכנתיל עם 32 סניפים מתוך 195, בנק לאומי עם 10 סניפים מתוך 232.

1.2 **ריכוזיות הלווים**: 0.1% מהלווים במשק מקבלים נתח של 52% מהאשראי הבנקאי, 2.3% מהלווים מקבלים 72% מהאשראי הבנקאי וזה נובע מקיום של קבוצת עסקים וכ- 15% מהלווים במשק מקבלים 90% מהאשראי במשק. קבוצות עסקים אלה גם שולטת בכ- 90% משוק האג"ח.

2. **חוסר רישום קרקע בטאבו**: מרבית הקרקע במגזר הערבי הינה קרקע פרטית שלא מוסדרת ברישום בטאבו, דבר שמביא לחוסר יכולת המערכת הבנקאית להשתמש בה כבטוחה ו/או לצורך קבלת משכנתה. המציאות מראה כי אפילו קרקע שהיא קרקע מינהל לא יכולה לשמש כבטוחה בשווי מלא, דבר המראה על בעיה יסודית במערכי השווי עצמם. המערכת הבנקאית בטענה כי הנדל"ן במגזר הערבי איננו בר מימוש ועל כן, נמנעים לרוב לעסוק בעסקאות של הנדל"ן.

3. **ייחוס רמת סיכון גבוהה**: הבנקים מיחסים רמת סיכון גבוהה הן לאוכלוסייה הערבית והן לעסקים מקרב המגזר הערבי מסיבת העדר התנהלות תקינה מולה. פרמיית הסיכון שגובה הבנק מובילה לגביית שיעורי תשואה מנופחים. טיעון הבנקים לפרמיה המופרזת איננו מוצדק היות ובעיית הניהול מאפיינת לרוב את מרבית העסקים הקטנים והבינוניים (SME's) (ערבים כיהודיים) ולא צריך לייחד את העסקים מקרב המגזר הערבי בלבד שכולם נמנים על העסקים הקטנים והבינוניים. מחקרו של הכלכלן זיאד אבו חבלה (מנכ"ל המועצה הכלכלית לפיתוח המגזר הערבי) אשר פורסם בעיתון הכלכלי דה מרקר על חשבונות הבנקים המוגבלים, מצא כי שיעור הערבים בחשבונות הבנק המוגבלים הינו רק כ- 17% ופחות מחלקם באוכלוסייה. דבר המוכיח כי הלקוח הערבי איננו מסוכן יותר המלקוח היהודי, היות וחלקו בחשבונות הבנק המוגבלים הנותנים אינדיקציה על רמת הניהול לחשבון הבנק של הלקוח, נמוך ואפילו נמוך מחלקו מכלל האוכלוסייה. חיזוק לממצאינו ניתן לראות בדוחות הכספיים של בנק ערבי ישראלי לשנת 2012, ניתוח סיכון האשראי לפי ענפי משק כפי שמתבטא בדוחות הכספיים של הבנקים מעלה כי בבנק ערבי ישראלי משקל האשראי הפגום מסך האשראי המאוזני עומד בשנת 2012 בגובה של 1.98% אל מול שיעור של 2.9% בכלל המערכת הבנקאית לאותה שנה.

4. **ייחוס "הכלכלה השחורה" לאוכלוסייה הערבית**: קיימות סטיגמות וטיעונים קשים כלפי האוכלוסייה הערבית שאוכלוסייה זו מהווה מקור ל"כלכלה השחורה" במדינה. דבר המעמיד בספק את מהימנות דוחותיהם הכספיים והימנעות המערכת הבנקאית מלהעניק להם אשראי. יש לציין כי ישראל נמצאת במקום לא מבוטל בדירוג הבנק העולמי בהיקף הכלכלה השחורה, במקום 115 מתוך 151 מדינות שנבדקו. מחקר השוואתי של הכלכלן זיאד אבו חבלה על הכלכלה השחורה בארץ הוביל כי שיעור הכלכלה השחורה במגזר הערבי מגיע לכ- 21% לעומת שיעור של כ- 22% בקרב עסקים מהמגזר היהודי. נתון הדומה לממצאי ה-OECD שמצא כי היקף הכלכלה השחורה במדינה הינו כ- 23% מהתל"ג. ובכך הכלכלה השחורה היא תופעה כלל ארצית.

ג) התוצאות :

1. **כשל שוק:** האשראי הבנקאי הקיים במשק לא מספיק. המבנה הריכוזי של מערכת הבנקאות הביא שרק כ- 10% מהאשראי הבנקאי במדינה משרת את 85% מהלווים!! דבר שהביא להגבלה ניכרת של המערכת הבנקאית עצמה מלהעניק אשראי ללווים אחרים, היות והבנקים האחרים הינם קטנים ומשקלם לא עולה על כ- 5% מהאשראי הבנקאי השנתי. כלומר קיים מחסור באשראי עצמו מצד אחד ובחלוקה צודקת לאשראי מצד שני.
2. **אשראי זניח למגזר הערבי:** האשראי לציבור של המערכת הבנקאית הינו 863 מיליארד ₪ כאשר האשראי שנתן בנק ערבי ישראלי לשנת 2012 הינו כ- 4.1 מיליארד ₪. בהתאם למספר הסניפים של הבנקים האחרים הפועלים במגזר הערבי, ובחישוב אופטימי, אנו משערים כי לכל היותר האשראי הקיים לציבור במגזר הערבי הינו כ- 20 מיליארד ₪. כלומר 2% מסך האשראי לציבור של כל הבנקים.
3. **אשראי צרכני:** התפלגות האשראי של המערכת הבנקאית הראתה כי כ-65% מהאשראי הינו עסקי ו- 35% הנותרים הם לפרטיים, ואילו האשראי המעניק בנק ערבי ישראלי (המהווה דוגמא לשאר הבנקים העובדים במגזר הערבי), מראה כי כ-60% מהאשראי הינו צרכני ואת 40% הנותרים הם עסקיים ועם מרכיב אפסי של אשראי לדיור, דבר הממחיש כי, האשראי הזניח המסופק במגזר, לא עונה על הצרכים העסקיים של האוכלוסייה הערבית.
4. **שמרנות יתר- בטחונות גבוהים תמורת האשראי שניתן:** הבנקים מקשיחים בדרישת הביטחונות. התייחסות 1:1 עם שעבודים ובטחונות שלא תואמים למהות האשראי. התנהגות של בנק ערבי ישראלי כדוגמא, הינה בסתירה מוחלטת עם יחס האשראי לציבור לסך פיקדונות הציבור שמגיע לשיעור של 95% לעומת שיעור של 87% בכל המערכת הבנקאית.
5. **התנהגות מונופוליסטית במגזר:** בהעדר תחרותיות, רווחיות מופרזת של הבנקים הפועלים במגזר הערבי. רואים את זה במפורשות בבנק ערבי ישראלי שיש לו שיעור תשואה על ההון נע בין 30%-22% לעומת שיעור ממוצע של 10% בחמשת הבנקים ושל 8.23% ובנק לאומי. ובכך, התנהגות מונופוליסטית מביאה את הבנק לגבות מרווחי ריבית מופרזים.
6. **שוק דיור לא מפותח:** הבנקים הגדולים כמעט ולא מתעסקים באשראי לדיור בקרב האוכלוסייה הערבית, והבנק היחיד המתמחה בכך, בנק ירושלים, הינו קטן בגודלו כ- 11 מיליארד ₪ של נכסים, הוא מתנה רישום של קרקע בטאבו. האוכלוסייה הערבית גדלה בממוצע שנתי של כ-3.4% המהווים כ- 40 אלף נפשות, מתגוררת מאז קום המדינה על שטח מוניציפאלי של כ-2.5% בלבד משטח המדינה. מדי שנה נבנות במגזר הערבי 7,000-6,000 יחידות דיור לעומת צורך של כ-11,000-12,000 יחידות דיור בשנה. דבר המביא להפסד ובזבוז של שוק דיור הנאמד בכ- 45 מיליארד ש"ח.
7. **פעילות מסורתית:** העדר הענקת האשראי חוסם את האוכלוסייה הערבית מלחשוב על התפתחויות באפיקי פעולה חדשים. דבר שהביא לריכוז הפעילות העסקית בתחומי הפעילות שהן לרוב בעסקים המסורתיים. מניתוח הרכב האשראי העסקי של בנק ערבי ישראלי לשנת 2012 עולה כי 30% מהאשראי העסקי ניתן לפעילות המסחרית, לעומת שיעור כ- 6.4% מסך האשראי המסחרי בכל המערכת הבנקאית ניתן לפעילות המסחרית.

הכלים הקיימים :

קיימות שתי פתרונות ממשלתיים בנושא הנגשת אשראי לעסקים :

א) **הלוואות בערבות המדינה:** מאז פתיחת קרן הלוואות החדשה בערבות המדינה בשנת 2011, הוגשו כ- 10,795 בקשות שרק 5,110 נתקבלו עם סכום של 1.6 מיליארד ₪. רק 561 בקשות של העסקים מקרב האוכלוסייה הערבים נתקבלו עם סך של 152 מיליון ₪. (ז"א 11% מהבקשות המאושרות וכ-10% מהסכום המאושר). ובכך שחלק המגזר הערבי מההלוואות בערבות המדינה נופל בהרבה מחלקו באוכלוסייה. הבנקים מהווים חסם עיקרי מול הענקת

הלוואות בערבות המדינה, כך לדוגמה עסק שהמחאה בנקאית אחת לא כובדה על ידי הבנק, לא יכול לקבל הלוואה בערבות המדינה.

(ב) **קרן אלבוואדיר:** קרן ההשקעות משותפת (פריווט אקוויטי) לממשלה ולמגזר הפרטי שמטרתה לבצע השקעות בעסקים במגזר הערבי הוקמה בסוף שנת 2008 במטרה להשקיע במיזמים ערביים. היקף הקרן הינו כ- 177 מיליון ₪, כאשר המדינה הקצתה 80 מיליון ₪ לצד השקעת קבוצת אלבוואדיר מקבוצת פיטנגו בסך כ-97 מיליון ₪. הקרן בניהולם של השותפים גיימי ליוי מפיטנגו וחביב חזאן (שפרש לאחרונה). בגין פעילות הקרן קיימת ביקורת נוקבת מצד העסקים במגזר הערבי על הפעילות האיטית של הקרן ועל היקף ההשקעות הנמוך שכבר בוצע. עמדת הקרן שלא קיימים עסקים ראויים להשקעה, ועמדת האוכלוסייה כי הקרן דחתה עסקים קטנים ובינוניים שזקוקים להשקעה, והקרן השקיעה מאמציה בחיפוש העסקים המצליחים והגדולים שלא צריכים אשראי ומשקיעים. כיום יותר ממחצית כספי הקרן, טרם נוצלו!

(ד) המלצות

1. **מינוי ועדת חקירה:** מינוי ועדת חקירה מקצועית באופן מידי לביצוע מחקר מעמיק ובדיקת ממצאי הסקירה שלנו בנושא תפקוד המערכת הבנקאית במגזר הערבי. על המערכת הבנקאית לתת הסבר להתנהגותה ו/או לחוסר התנהגותה בעניין הנגשת האשראי לאוכלוסייה הערבית ובגין התשואות המופרזות שהבנקים הקיימים גובים. כמו כן, אנו מבקשים להיות חלק מצוות הוועדה.
2. **חקירת תפקוד המפקח על הבנקים:** התנהלות הבנקים במגזר הערבי, התשואות המנופחות מעלות חשדות כי המפקח על הבנקים שתק והתעלם בזמן שהוא ידע והיה אמור לדבר, או שלא ידע בזמן שהיה אמור לדעת, דבר המראה התרשלות ואוזלת יד.
3. **הפעלת סנקציות נגד הבנקים "המפריים":** בהתאם לסמכותו של המפקח על הבנקים ולסמכותו של נגיד בנק ישראל, אנו דורשים הפעלת סמכות ענישה הדוגלת בשלילת רישיונות של הבנקים המפריים והטלת קנסות כבדים.
4. **התערבות אישית של מנכ"ל לי הבנקים:** חיוב מנכ"ל לי הבנקים השונים להוציא חוזר לכל העובדים ובחתימת ידם, אשר תכליתו לתת הוראות האוסרות אפליה והאוסרות אי הענקת אשראי מטעמי דת, גזע ומין. כמו כן, אנו מבקשים לפרסם בכל סניף הוראות לצרכן המסבירות מדיניות הבנק בסוגיות אלו.
5. **הגברת השקיפות:** חיוב הבנקים השונים בדיווח כספי נפרד על הפעילות שלהם במגזר הערבי ו/או בדיווח על מגזרי פעילות כאשר "המגזר הערבי" נחשב למגזר פעילות.
6. **הגברת התחרותיות:** לעודד כניסתם של בנקים בינלאומיים להשקעות ופתיחת סניפים במגזר הערבי ולתת הקלות "חדירה".
7. **רגולציה מיידית:** יזום חקיקה שתענה על "כשל השוק" החמור בשוק האשראי, ובין היתר:

- **תיקון חוק העונשין:** סיווג עבירה של אפליה, אי הענקת אשראי מסיבה בלתי מקצועית, וגביית ריבית ועמלות מעבר לממוצע הענפי, סירוב פעילות במגזר הערבי מסיבה לא מוצדקת, כעבירה פלילית בהתאם לחוק העונשין.
- **חלוקה שוויונית לאשראי בשוק:** חלוקה צודקת של האשראי במשק בכלל וכלפי המגזר בפרט- "חוק אשראי הולם".
- **רישום קרקע בטאבו:** הסדרת רישום הקרקע בטאבו על ידי חקיקה המלווה בהקלות לתושבים.
- **צמצום ריכוזיות הבנקים:** הפחתת הריכוזיות של המערכת הבנקאית על ידי יזום חקיקה שתכליתה לתת משקל לתקרה המינימאלית לאשראי שיקבלו העסקים הקטנים.
- **הענקת בטחונות מדינה:** הענקת ביטחונות מדינה לבנקים בגין הלוואות לדיוור, כפי שנעשה היום עם בנק דקסיה בהענקת הלוואות לרשויות המקומיות.

פערים בפריון העבודה כגורם עיקרי לפערים כלכליים

נערך על ידי ד"ר רובי נתנזון, איתמר גזלה וניר לביא

פריון העבודה מוגדר כיחס של סך התוצר לשעות העבודה בפועל, והוא מודד את כושר הייצור של המשק בהינתן תשומת העבודה שברשותו. בהסתכלות ארוכת טווח, רמת הפריון והשינויים בו תלויים במספר גורמים, כגון ההון האנושי במשק (לדוגמא, רמת השכלה), מלאי ההון הפיזי (אמצעי ייצור), הרמה הטכנולוגית ויעילות הניצול של גורמי הייצור.

שיעור יחסי מהשכר ביחס לשכר בתעשייה בעלת פריון גבוה ¹³	ההכנסה הממוצעת מעבודה שכירה (ברוטו)	תחולת העוני	קבוצת אוכלוסייה
80%	₪ 11,205	15.5%	גבר יהודי
51%	₪ 7,144		אישה יהודייה
43%	₪ 5,998	57.9%	גבר ערבי
34%	₪ 4,799		אישה ערבית
52%	₪ 7,256	58.9%	גבר חרדי
36%	₪ 4,976		אישה חרדית

מקור: עיבודי מרכז מאקרו לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2011 ונתוני הביטוח הלאומי, דו"ח ממדי העוני 2012.

באופן לא מפתיע, האוכלוסיות החלשות בישראל מועסקות בעיקר בתעשיות שבהן הפריון נמוך ומכאן נובע שכרם הנמוך.

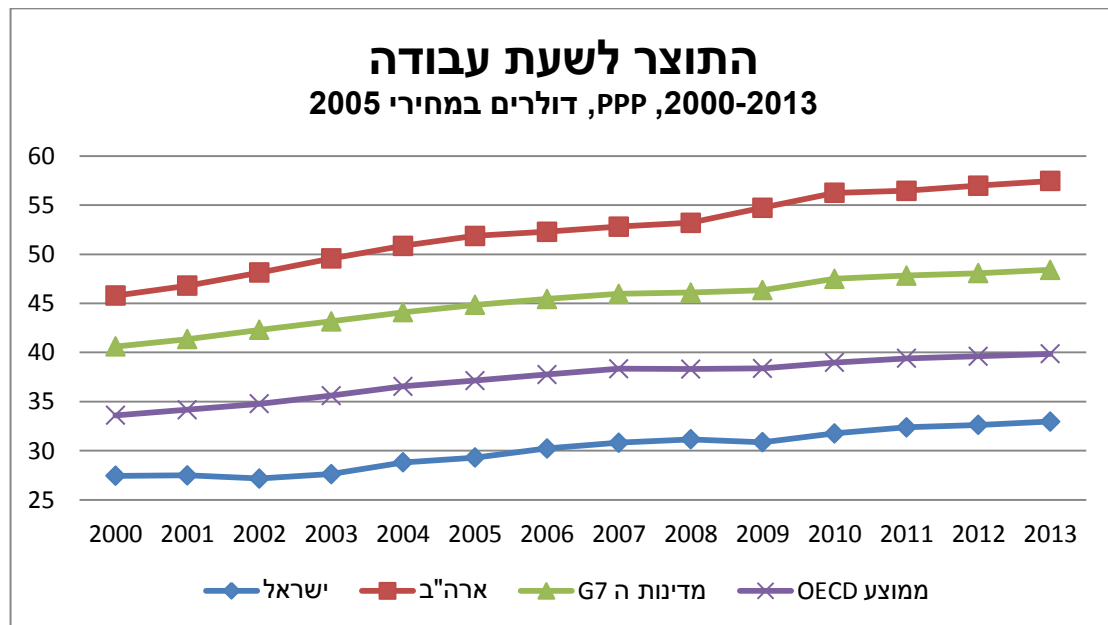
ללא שיפור הפריון בתעשיות אלו, על ידי השקעה בהון אנושי ופיזי, פערי ההכנסות רק ילכו ויתרחבו וכלכלת ישראל תפסיד הכנסות פוטנציאליות מתעשיות שמיום ליום מאבדות את הכושר התחרותי שלהן.

הגורמים במדינת ישראל מבינים היטב את העובדה שחוזקה של כלכלת ישראל היא בעיקר באיכות עובדיה, אך ניכר כי ישנה התעלמות מתעשיות שלמות שבהן יש קיפאון בפריון – עלייה של 10% בפריון העבודה במעל 40 שנה (זאת לעומת עלייה של 129% בתעשיות שבעיקר פעילותן בייצוא).

¹³ תעשייה המייצאת למעלה מ- 50% מהתוצר שלה

עובד בענף השירותים והמסחר	עובד בתעשייה בעלת פריון גבוה	פריון ממוצע
23.3% מתחת למוצע ה-OECD	3.5% מעל ממוצע ה-OECD	קצב הגידול בפריון (מאז 1961)
10%	129%	שכר חודשי ממוצע (ברוטו)
8,562 ש"ח	13,904 ש"ח	שיעור המשרות הדורשות השכלה גבוהה
2.3%	17.4%	שיעור המהנדסים והמדענים בענף
3%	21%	

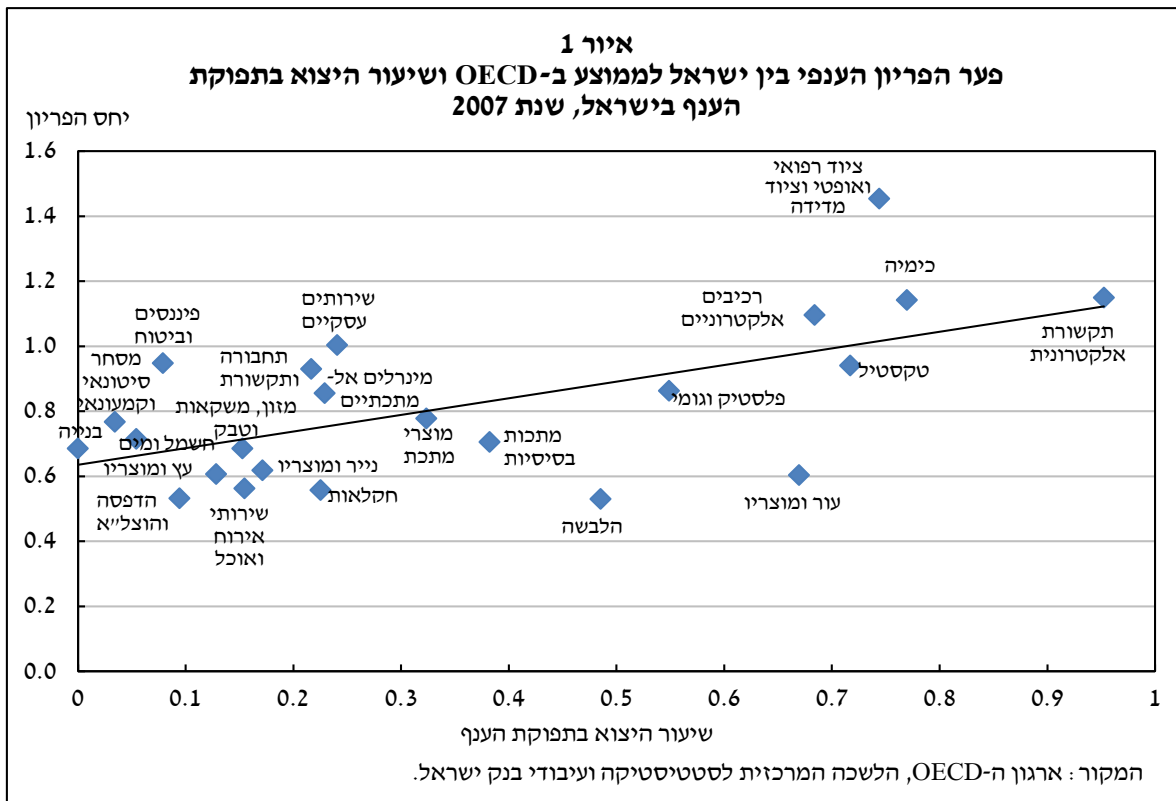
בשנת 2012 פרסם ארגון ה-OECD דו"ח הקובע כי הפריון בישראל נמוך ב- 37% מזה של 7 המדינות המתועשות (G7) וב- 24% מזה של כלל מדינות ה-OECD. בנוסף צוין בדו"ח שישראל נמצאת מתחת למוצע בקצב גידול הפריון (גידול שנתי של 1.2% בישראל, לעומת 1.5% בממוצע למדינות ה-OECD). כלומר, הפער רק הולך וגדל.

ניתוח של בנק ישראל¹⁴ מסביר כי הפער נובע בעיקר משיעור נמוך בהשקעות מקומיות בהון פיזי ואנושי – בעיקר בענפים שאינם חווים תחרות במידה מספקת ולכן אינם מתומרצים להשקיע ולהתחדש. מסקנה זאת ברורה לאור העובדה שהענפים שבהם הפריון גבוה במיוחד הם ענפים אשר מתמקדים בייצוא. הדו"ח גם כן מציין שהריכוזיות הגבוהה במשק גוררת מחסור בתחרות שבאופן אוטומטי משפיע על התמריץ להתחדש ולהשקיע בתשתיות ובעובדים.

עם זאת, נתונים מדאיגים יותר הם הנתונים על הפערים בשוק המקומי – הנתונים מראים על פער הולך ומתרחב בין תעשיות העילית (אלקטרוניקה, כלי טייס, תקשורת, תרופות ועוד) לתעשיות המסורתיות (מזון, משקאות, טקסטיל, עור, נייר, עץ, דפוס ועוד).

¹⁴ דו"ח בנק ישראל 2012, תיבה ב' 1.

תעשיית העילית מאופיינת בפריון גבוה, שכר ממוצע גבוה ושיעור השקעות גבוה אשר גם מגדיל את הפריון לאורך זמן. עובדי תעשיית העילית נוטים יותר להיות בעלי תארים אקדמיים וכאלה המחזיקים בידע מקצועי נרחב.

מן הצד השני התעשייה המסורתית מאופיינת בפריון נמוך מאוד, שכר ממוצע נמוך (לעיתים כזה הממקם את עובדיו מתחת לקו העוני), שיעור השקעות נמוך במיוחד ורוב של עובדים ללא השכלה אקדמית ויכולות מקצועיות ייחודיות.

כאן המקום להדגיש שרוב עובדי התעשייה בישראל משויכים לתעשייה המסורתית ולכן נושא זה הוא כה מהותי כאשר אנו בוחנים את פערי ההכנסות ואי השוויון החברתי בישראל.

מדינת ישראל בולטת לחיוב בהשקעות במחקר ופיתוח לעומת המדינות המפותחות בעולם, אך כמעט כל ההשקעות מנותבות לתעשיות העלית. כמובן שיש היגיון מאחורי מהלך זה, מאחר ולישראל יתרון יחסי בתעשיות העלית. מדינת ישראל היא מדינה קטנה ולכן השפעתה על הסחר העולמי מועטה מאוד. יתרונה היחסי בא לידי ביטוי בתעשיות העלית שהינן תעשיות עתירות ידע. עם זאת, ועדות שונות שבחנו את הנושא (המפורסמת שבהם היא ועדת מקוב ב-2007) המליצו חד משמעית שיש צורך בהגדלת שיעור ההשקעות בתעשיות המסורתיות.

שיעור ההשקעה בתעשיות מסורתיות	שיעור ההשקעה בתעשייה בכלל	
0.3%	2.6%	ישראל
0.76%	2.3%	ממוצע המדינות המפותחות

אסטרטגיות לצמצום פערים דרך הגדלת הפריזון:

הגדלת שיעור ההשקעות בהון אנושי ופיזי בתעשיות המסורתיות

הגדלת הפריזון בתעשיות המסורתיות

שיפור תנאי השכר של התעשייה שמעסיקה את רוב עובדי התעשייה בישראל

צמצום פערי ההכנסות ואי השוויון החברתי

חיזוק כושר התחרות של התעשייה המסורתית והגדלת הביקוש לעובדים

לכאורה, פריזון העבודה, בשוק עבודה משוכלל, שווה לתפוקה השולית של העבודה. ככל ששיטות הייצור תהיינה מתקדמות יותר וככל שמושקע הון רב יותר לעובד (פיזי ואנושי), כך התפוקה השולית של העובדים תהיה גבוהה יותר, וכך גם השכר ובהתאמה, רמת החיים, תעלה. עם זאת, תהליכים אלו מתקיימים במשק הישראלי באופן חלקי בלבד. מזה תקופה ארוכה ניתן להבחין בשינוי מבני החל במשק בכמה מישורים, בהם: הקיפאון של השכר הריאלי למול המשך העלייה של התוצר לנפש, עליית התמורה להון על חשבון התמורה לעבודה וההאטה בקצב גידול פריזון העבודה ביחס למדינות המפותחות. מאחר והצמיחה לנפש נגזרת מהגידול בפריזון העבודה, ומאחר ואלו אינם באים לידי ביטוי מלא בשכר העבודה, רמת החיים בישראל צפויה להמשיך ולהשתרך אחר מרבית המדינות המפותחות.

05/09/2014

בינוס הקואליציה החברתית #2 - המלחמה בעזה: מי משלם את המחיר?

הכינוס השני של הקואליציה החברתית נערך ב- 05.09.2014, ימים ספורים לאחר סיום מבצע "צוק איתן" ועסק במחירים הכלכליים והחברתיים שמשלמת החברה הישראלית בכל ימות השנה בכלל ולאחר מערכה ארוכה וקשה כמו זו, בפרט. הכינוס החל באולם המרכזי עם דברי פתיחה מפי **ד"ר וורנר פושרה**, מנהל קרן פרידריך אברט בישראל.

לאחר מכן החל פאנל במתכונת של ראיונות פרטניים בהנחייתה של **נעמה סיקולר**, עורכת החדשות באתר "כלכליסט". ראשון לעלות היה **עמיר פרץ**, השר להגנת הסביבה: "לא אסכים למשוואה שמציבה טנקים מול קשישים או טילים מול ילדים. צריך לבדוק מה העודפים ולהשתמש בהם. נדרשת התייעלות במערכת הביטחון, להערכתי הדרישה של 20 מיליארד ש"ח לביטחון היא בעיקר לצרכי משא ומתן בסופו האוצר והביטחון ייפגשו באמצע. המשחק המקדים השבוע בדיון הממשלה הוא פרומו למה שיקרה בדיוני התקציב. הצמיחה במשק תושפע מהמצב המדיני ולא מאחוז אחד העלאת מס לבעלי ההכנסות הגבוהות". השר הוסיף לגבי תכנית מע"מ אפס: "התכנית היא בעיקר תחבושת נחמדה אבל היא בעיקר תכנית שיווק עבור שר האוצר. הבעיה האמיתית היא חוסר היצע ויש להחליט על בנייה תקציבית של מאה אלף דירות. על הממשלה להתערב בשוק".

ח"כ שלי יחימוביץ' ממפלגת העבודה פרשה בקצרה את משנתה הסדורה בנושא חברתי והכלכלי בישראל עם התייחסות מיוחדת למצב לאחר המערכה בעזה.

רו"ח אהוד רצאבי, נשיא להב – לשכת ארגוני העצמאים והעסקים בישראל התייחס לדברים מנקודת מבטם של עצמאים ובעלי העסקים ומידת פגיעותם באופן כללי ובייחוד בזמן ולאחר המערכה בעזה.

אחרון הדוברים בפאנל היה **אלי אלאלוף**, יו"ר הוועדה למלחמה בעוני וחונן פרס ישראל תשע"א למפעל חיים, ובתשובה לשאלה האם למדינה אכפת מהעניים השיב כי "לצערי, בינתיים לא". עוד אמר באירוע: "הוכחנו בוועדה שיש עוני אמיתי והוא לא רק כלכלי. אחת הטעויות הגדולות היא שאפשר למדוד עוני רק לפי רמת ההכנסה הפנויה. לצערי העוני הרבה יותר מורכב. עוני מחליש את המדינה ואם היא רוצה להיות חזקה עליה להתמודד עם העוני. עד עכשיו לצערי לא דובר על טיפול להוצאה מהעוני אלא רק על התמודדות עם עניים. צריך טיפול שורשי שיוציא כל שנה משפחות מהעוני. אחד האתגרים שקבענו לעצמנו בוועדה הוא שתוך עשר שנים ייצאו מיליון אנשים מהעוני מתוך שני מיליון קיימים".

רו"ח זיאד אבו חבלה הציג נייר עמדה שכתב עבור הכנס בנושא תפקוד המערכת הבנקאית במגזר הערבי (ראה לעיל)

החלק הראשון ננעל בהצגת מחקר על ידי **ד"ר רובי נתנזון**, מנכ"ל מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, שהראה שהקיצוץ הרחבי שנעשה בשירותים האזרחיים כלל לא נדרש בעת הזו והוא אינו אלא רק כיסוי של הממשלה למדיניות כלכלית כושלת בשנים האחרונות ובנוסף הציג נייר עמדה שהדגיש את הפערים בפריון העבודה כגורם עיקרי לפערים כלכליים (ראה לעיל).

לאחר מכן, התפצלו באי הכינוס לחמישה דיונים מקבילים בנושאים: מחיר המלחמה למגזר העסקי ולעצמאיים, עוני ופערים חברתיים, תקציב המדינה 2015, שוויון כלכלי חברתי ופוליטי לאזרחים הערבים: אסטרטגיות להמשך הפעילות, והאם ייתכן צדק חברתי? - שוויון הזדמנויות בחברה קוטבית.

מחיר המלחמה למגזר העסקי ולעצמאיים:

בהובלת להב - לשכת ארגוני העצמאיים והעסקים בישראל

משתתפי הדיון: מנחה: **מוטי שפירא**, מנכ"ל להב

ח"כ מיכל בירן, מפגלת העבודה, חברת ועדת הכספים בכנסת
ד"ר רמזי חלבי, כלכלן, לשעבר ראש עיריית דאלית אל כרמל
צחי אבוהב שביט, מומחה בתחום מס רכוש וקרן פיצויים, ארצי חיבה
אלמקייס כהן פתרונות מיסוי בע"מ
ד"ר ריקי שי, חברת מועצה, עיריית אשקלון
לאה פדידה, משנה לראש עיריית יקנעם ויו"ר נשות מפגלת העבודה
אורן מג'ר, עורך "עושים עסק" - מדור עסקים קטנים ובינוניים, דה מרקר

השאלות שעלו בדיון:

- מדיניות: האם קביעת הממשלה על פיצוי עסקים בטווח של עד 40 ק"מ מרצועת עזה ראוייה ומתאימה? האם מודל "עמוד ענן" הוא המודל המתאים?
- מה לגבי אנשים שפעילותם העסקית קשורה ליישובי הדרום אך מקום עסקם אינו בדרום?
- האם בעלי עסקים ועצמאיים בדרום מרגישים שמודל הפיצוי נותן מענה להפסד המוחשי הפוטנציאלי של עסקים? במידה ולא, באיזה מקרים זה לא נותן פיצוי הולם?
- האם, בכל אופן, אין זה צודק שהממשלה החליטה להגביל את הפיצוי מטעמים תקציביים או מעצם העובדה שרבים במדינה "הפסידו": צו 8, סבל נפשי, עצירת סחר חוץ ועוד.
- האם העובדה שבעמוד ענן רק 14,000 עסקים קיבלו פיצוי (מתוך מעל כ- 40,000 עסקים) מצביעה על כשל ניהולי/ אדמיניסטרטיבי של תהליך הפיצוי?
- איך תיראה עקומת ההתאוששות של עסקים קטנים ועצמאיים בדרום בפרט ובטווח הטילים בכלל? כיצד תיגרם התאוששות זו כאשר מדברים על מיתון במשק?
- האם הסיוע הקהילתי שנרתמו אליו עסקים ואזרחים רבים מרחבי הארץ הוא באמת סיוע משמעותי? אולי הגיעה השעה שהפתרונות יהיו גם חברתיים/ קהילתיים?
- מה הם הכלים שהמדינה והרשויות המקומיות צריכות להפעיל על מנת שהעסקים יוכלו לחזור לפעילות תקינה בהקדם?
- בראי התקשורת, כיצד נראה מצבו של המגזר העסקי בתקופת הלחימה ואחריה?

למדנו על בעיה בשפה העברית: "מלחמה" / "מבצע" / "מערכה", יש לכך השלכות תקציביות שיש לתת עליהם את הדעת. החברה הערבית מתחילה להסתגר בתוך עצמה, נוצרו מחסומים בין הקהילות ויש אמירה קשה בציבור הערבי של משבר אמון עם הממשל. בעניין טווח הפיצויים וייעול תהליך קבלתם הוצע לשאוף להגיע למעין דרך ביניים כגון, הסכם מסודר בין ההסתדרות למעסיקים ולממשלה. עלה הצורך בהכנת "תורת לחימה" מסודרת למערכות מסוג כזה שתשלב את הממשלה, הקהילה, המגזר הציבורי והמגזר העסקי על מנת להחזיר לשירות כמה שיותר מהר את המגזר העסקי והעצמאיים וכן הצורך בפיקוח פרלמנטרי על רשות המיסים שאחראית על חלוקת הפיצויים.

עוני ופערים חברתיים:

בהובלת שתיל ושומרי משפט - רבנים למען זכויות האדם

משתתפי הדיון: מנחה: **הרב עדית לב**, מנהלת מחלקת תחום צדק חברתי בשומרי משפט - רבנים

למען זכויות האדם

ד"ר ניצה קסיר, ראש תחום שוק העבודה ומדיניות רווחה, בנק ישראל
עו"ס צפרא דוויק, יו"ר איגוד העובדים הסוציאליים
יובל פרנקל, מנכ"ל עמיגור
מיכל מנקס, ראש מינהל חינוך וחברה במרכז לשלטון מקומי
פרופ' יונה רוזנפלד, פרופ' לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית

תחולת העוני בישראל נמצאת במגמת עלייה מתמדת וניסיונות ותהליכי מדיניות שנעשו במשך השנים להתמודד עם בעיית העוני בישראל, העלו חרס ולא הצליחו בשינוי מגמה זו. העוני והאנשים החיים בעוני הינם בעיה דחופה ביותר אשר הוגדרה כ"אויב מבפנים" של מדינת ישראל. הפתרון לבעיה וההתמודדות עימה מורכבת ביותר. הפתרון צריך לבוא בצורת טיפול כולל בבעיית העוני. בדיון השתתפו נציגים מ"ועדת אלאוף" – הועדה למלחמה בעוני והם דנו במסקנותיהם וביישומן (או יותר נכון אי יישומן) בשטח.

ההמלצה העיקרית לפעולה היא הקמת רשות לאומית למאבק בעוני אשר לה יהיו מספר תפקידים עיקריים, שיקבעו בחוק, וביניהם:

1. גיבוש תכנית לאומית שנתית למאבק בעוני, אשר תובא לאישור הממשלה, מידי שנה, ותתקצב בהתאם במסגרת חוק התקציב לאותה שנה.
2. הגדרת יעדים לצמצום העוני.
3. יצירת שורה של "תכניות מדף" למאבק בעוני בקבוצות אוכלוסייה שונות, אשר יוצעו לשימוש הרשויות המקומיות בתקצוב ממשלתי (מלא או חלקי).
4. מעקב אחר ביצוע תכניותיה, הן ברמה הארצית והן ברמת השלטון המקומי ובחינת השפעת התכניות השונות על שיעורי העוני.

תקציב המדינה 2015:

בהובלת עמותת שתיל

משתתפי הדיון: מנחה: **ערן קליין**, שתיל

ח"כ איתן כבל, יו"ר סיעת מפלגת העבודה

עו"ד טלי ניר, מנהלת המחלקה לזכויות חברתיות וכלכליות, האגודה לזכויות האזרח

פרופ' לאה אחדות, התוכנית לכלכלה ולחברה במכון ון ליר
מיקי פלד, כתב עבודה ורווחה, כלכליסט

המלחמה בעזה הקצינה את הבעיה התקציבית. לאחר עשור של קיצוצים אזרחיים, מדינת ישראל היום במקום השני מהסוף בהוצאה האזרחית ובמקום גבוה מאוד באי השוויון והעוני ביחס למדינות ה-OECD. למרות השיפור שחל בהגברת מודעות הציבור בנושאים אלו, עדיין קיים קושי להכניסם לשיח הציבורי. המלחמה הייתה בונים לממשלה בכך שהיא הקלה עליהם להעביר קיצוץ נוסף בשירותים האזרחיים (הציבור לא מתנגד מספיק בגלל 'הצרכים הביטחוניים'). גם בתוך מפלגות הקואליציה נסגרים דילים שקשה להילחם בהם כי הם לרוב לא שקופים לציבור. בכדי להשיג תוצאות צריך להיות מאוד ממוקדים. בשנים האחרונות חל במדינה שינוי גישה אידיאולוגי. הממשלה בוחרת להעביר משקל רב יותר ל"כוחות השוק". יש להדגיש למקבלי ההחלטות את השירותים החברתיים הבסיסיים שהינם אחריות המדינה לאזרחיה. יש לקדם חוק יסוד זכויות חברתיות. לסיכום, תקציב המדינה הוא כלי שבאמצעותו מבצעים. הדיון בתקציב לא צריך להתחיל בגירעון, מסים וכד' אלא קודם לדבר על הצרכים ומשם לגזור לדרך הביצוע.

שוויון כלכלי, חברתי ופוליטי לאזרחים הערבים: אסטרטגיות להמשך הפעילות:

בהובלת עמותת סיכוי, העמותה לקידום שוויון אזרחי

משתתפי הדיון: מנחה: **רון גרליץ**, מנכ"ל שותף עמותת סיכוי, העמותה לקידום שוויון אזרחי

עו"ד איימן עודה, מזכיר מפלגת חד"ש

מלאק מסלאחה, מנהלת מרכז קריירה, עמותת קו משווה

טלי חרותי סובר, כתבת קריירה, דה מרקר

לאחר המלחמה בעזה, יש כביכול חזרה ל"חיים נורמליים", אך מתחת לשטח ישנה הרבה תסיסה ומורכבות. לפי עמותת "קו משווה", ארגון אזרחי המקדם שוויון הזדמנויות בתעסוקה לחברה הערבית, ברור כי המצב השתנה והדברים אינם כפי שהיו לפני המלחמה ואפשר להתייחס לכך במספר היבטים הקשורים במישור התעסוקה:

לפני המלחמה הייתה איזושהי פתיחות/תנופה בעניין השתלבותם של עובדים ערבים בארגונים, רואים שיש יותר ויותר ערבים הנמצאים בתפקידי מפתח בתחומי ההייטק / רפואה / משפטים ועוד מקצועות בארגונים עסקיים וציבוריים. עכשיו החברה הערבית צריכה להתחיל ממקום פחות טוב מאיפה שהיו לפני המלחמה.

בזמן המלחמה היינו עדים לתופעה חדשה ותקדימית ביחסי העבודה בישראל, תופעת פיטורי עובדים ערבים בזמן המלחמה ועל כך שבאופן תקדימי בעלי עסקים ומנהלים בשירות הפרטי והציבורי התגאו בכך שפיטרו עובדים בשל הבעת דעותיהם ברשתות החברתיות. תופעה לא פחות מדאגיה הינה סינון העובדים הערבים בקבלה לעבודה. שיטת "חבר מביא חבר" שצוברת תאוצה בשוק העבודה מדירה כבר שנים רבות אזרחים ערבים משוק העבודה אך הסינון הנוסף דרך הרשתות החברתיות ודעות פוליטיות שמוצגות שם מהוות מקור לדאגה נוספת. יחד עם זאת, הועברה ביקורת בדיון כלפי החברה הערבית שמקרים כאלו לא מועברים בצורה מספיקה לתקשורת ולא עוסקים מספיק בהצפת הבעיה.

בנוסף, ראינו מגמה גדלה של צרכנים יהודים אשר יצאו בקריאות להחרים חנויות של ערבים.

אירועים אלו העלו את המתח בין האוכלוסייה היהודית והערבית בישראל. זה גרם למשבר אמון, הציבור היהודי לא מתחבר לקונפליקט של הפלשתינאים שמצד אחד הם אזרחי המדינה ומן הצד השני מזדהים עם בני עמם הנהרגים בעזה, וזה בתורו הביא לגילויי גזענות ואלימות וכתוצאה רבים איבדו תקווה לחיים משותפים במדינה.

אסטרטגיות להמשך הפעילות:

מעסיקים: נדרשים לחשיבה לגבי אסטרטגיות חדשות של פנייה לעסקים, להכין תגובות לשאלות שעובדים ערבים לא נשאלו עד היום. מעסיקים רבים מעלים חששות בנוגע לקליטת אקדמאים ערבים כגון כיצד צריך לנהוג ביום הזיכרון לחללי צה"ל, ביום העצמאות וכד' ואירועי 'צוק איתן' עלולים להחרף חששות אלו, משום שהרשתות החברתיות נתנו במה לתחושות רבות אשר יכולות להתרועע מעסיקים, ממה יקרה במלחמה הבאה או בכל תקרית אחרת.

האזרחים הערבים מחפשי העבודה או העובדים בארגונים: סוגיות הפיטורים העלו אצל המועמדים הערבים את החשש לגבי איך הם נתפשים במקום עבודתם, שכביכול הם נתפסים בעיני המעסיק כעובדים על תנאי ולא עובדים מן המניין שותפים ושווים. אחת מהאסטרטגיות המוצעות היא לפתוח נושאים אלה לדיון בתוך מקומות העבודה, כך "שיקדימו תרופה למכה" ויאפשרו שיח עם כל המורכבויות של השמעת דעות שונות. זה ייעשה דרך ליווי מקומות העבודה והדרכת המנהלים והעובדים על אופן ההתמודדות עם מצבים אלה.

הסכסוך היהודי-ערבי הוא לא רק כלכלי, עובדה לכך היא שהציבור הערבי יוצא לרחוב בעיקר בהקשר לנושאים מדיניים, אך יחד עם זאת חייבים לקדם גם שוויון אזרחי. הניסיון להתעלם מנושאים לאומיים ולהתייחס רק לנושאים חברתיים הוא לא מוסרי, לא צודק וחסר תוחלת.

האם ייתכן צדק חברתי? - שיוויון הזדמנויות בחברה קוטבית:

בהובלת הוועדה לקידום מעמד האישה במפלגת העבודה

משתתפי הדיון: מנחה: **רעיה בירן**, הוועדה לקידום מעמד האישה במפלגת העבודה

ח"כ ניצן הורוביץ, מרצ

נאדיה חילו, ח"כ לשעבר, מפלגת העבודה

גידי גרינשטיין, יו"ר מכון ראות

תא"ל (מיל') רחל דולב, לשעבר הצנזורית הראשית

ד"ר ת'אבת אבו ראס, מנכ"ל שותף בקרן אברהם

ענת רוזיליו, מיוזמות מחאת העגלות, בעבר כתבת ב'כלכליסט'

הביטחון הוא בראש וראשונה צורך קיומי בסיסי, אך לא רק בטחוני צבאי אלא גם כלכלי, חברתי, בריאותי, זה כולל את כל מרכיבי החברה.

הדיון בנושא זה נערך דרך 3 אספקטים: הביטחוני, הכלכלי, ובהשוואה בחלוקת הנטל / תקציב בין פריפריה ומרכז.

האם צדק חברתי הוא שוויון? איך יושג שוויון בחברה כה קוטבית? מהו שוויון הזדמנויות? לתת לכל ילדי הגן אותה תשתית לימודית, כלכלית? האם שוויון הזדמנויות הוא לגייס את כוללם לצה"ל? או לאותה קבוצת תפקידים? מה קורה ביניהם כשאחד שומר, השני קצין השלישי נהג והרביעית לוחמת?

האם יתכן צדק חברתי כשחלק מהאזרחים חיים על הגבול ובכך המציאות מטילה עליהם משימה ייחודית? חלק אחר, שחי בקהילות אתניות שונות בעיקר בפריפריה- ערבים, חרדים, עולים חדשים. יש מקומות עתירי תעסוקה ויש דלים, יש מקומות בעלי מזג אוויר קיצוני, יש משכילים שההזדמנות שלהם להשכיל, זמינה מכל הבחינות ויש הזקוקים להשקיע מאמצים רבים כדי לרכוש השכלה, יש גם בעלי מוגבלויות, יש קשישים ויש הרבה מאוד פוליטיקה.

צדק חברתי הוא לייצר שוויון הזדמנויות. ליצור שוויון בין שונים – זה נשמע צודק, אבל מהו באמת שוויון בין שונים?

הבעיה מתחילה במערכת החינוך, המפגש הראשון של האזרח הצעיר עם גורם ממלכתי, מחוץ לביתו. בחינוך שהוא הבסיס לכל, אנחנו מחזקים את השוני – חינוך ממלכתי דתי, ערבי, חרדי, התיישבותי ו... ממלכתי. לכל אחד סדר היום שלו, תקציבים שונים ממקורות שונים. ברור שזה לא שוויון ולא הזדמנויות.

צדק חברתי הוא צמצום פערים! שוויון אין בטבע כי בני האדם הם שונים אד מהשני. יש שוויון הזדמנויות בו יוכל כל אחד למצות רצונותיו, יכולותיו, ועצמאותו.

צדק חברתי הוא דבר אפשרי, השאלה אם רוצים בו. גם שלום הוא צדק חברתי והשאלה אם באמת רוצים גם בו.

יש להסתכל על כלל המדינה ולא רק על מגזרים. העולם הולך לחוסר תעסוקה קיצוני, רבים ינסו להיות עצמאים בזמן ש- 75% מההון בכלכלה מוחזק ע"י 10%. הפער בין מצליחים לחלשים נפער. ההכנסה הפנויה הריאלית ירדה, המקום של המרחב הציבורי בישראל ירד גם הוא. המקום בו אדם נולד משפיע יותר מהכישורים שלו על סיכויי ההצלחה. עד שנת 1948 הייתה כאן מנהיגות אזרחית. מ-1985 המציאות הייתה של קהילות ושלטון מרכזי, עד לעסקת החבילה ותהליכי הפרטה. היום- בולטים הבודדים והרגולטורים.

חלק מהבעיות הן גלובליות וחלקן ישראליות. חלה התמוטטות של הסדר החברתי ולכן לב העניין הוא צמיחה מכלילה. צמיחה זה הפתרון.

הפרט לא צריך לחכות לפתרון בעיותיו מכיוון הממשלה שהפכה לגורם לא רלוונטי. הממשלה לא התאימה עצמה לשנויים ולקצב ולכן הפתרון הוא בביזור ולא בריכוז משאבים. אין טעם להטיל אחריות על הממשלה ולכן השיטה המומלצת היא לבזר לקהילות את הפתרונות. אנשים צריכים לקחת יותר אחריות. מהרמה המוניציפלית, תבוא קפיצת המדרגה.

המעגל של אי הצדק מתרחש ביתר שאת כשיש משברים. יש משבר גדול של אי צדק בין יהודים וערבים, אך עתיד משתף בין יהודים וערבים עדיין אפשרי. אי השוויון נובע מהדרה של ערבים. פתרון מדיני, יחזק את היות הערבים חלק מהעם הישראלי. דבר זה מקשר לצדק חברתי, שיש לקדם בין פריפריה למרכז. כדי להסתכל בקהילות, צריך מנגנון שלטוני שונה, המונע מאידיאולוגיה מוסרית, דבר שיש לתרגם אותו, לפי הקבוצות, הקהילות.

הקו המנחה לתשובה כיצד מגיעים לשוויון הזדמנויות הוא שהקבוצות החברתיות השונות חייבות לקחת את גורלן בידיהן. דובר על תופעת הקהילות שיוצרות מנהיגות, מציעות בעצמן את הפתרונות ומביאות לעצמן את השינוי. למי שעומד בשלטון יש אידיאולוגיה צרופה ומסודרת והצדק החברתי, לרוב, לא בראש מעייניו ולכן כל קבוצה צריכה לקום ולעשות לעצמה. כמו כן, כל זמן שלא יהיה שוויון בשכר בין נשים לגברים (שמתחיל להשתפר ברחבי העולם), שזהו השוויון הבסיסי ביותר, קשה לדבר על שוויון הזדמנויות לקבוצות חברתיות אחרות.

נושא נוסף של אי שוויון הזדמנויות הוא נושא הנשים בשוק העבודה. נשים רבות שמביאות ילדים מפסיקות לעבוד, או עוברות למשרה חלקית. יש אפליה ברורה לגבי אימהות לילדים קטנים. יש פערים בלתי אפשריים של ימי חופשה, כ-70 ימים. וכן בעיית הסקטוראליות יוצרת פערי ענק. כך נוצרת מציאות מפלה שנשים נדחקות מחוץ למעגלי השפעה ועשייה – זו פריפריה חברתית הפוגעת בכל המעמדות והקהילות.

בנושא שירות צבאי ואזרחי, דובר על "שוויון השקר בנטל" ועל חוסר הצדק בנושא זה. קיים חוק שוויון בנטל שרות הביטחון מימי בן גוריון, המעיד גם על משילות וממלכתיות. עליו אמר: "...נפגשים כשוויים בין שווים לתקן את הפגימה הקשה בחיינו..." בן גוריון הזמין 400 איש להישאר כתלמידי ישיבה. על החלטתו השפיעה הקירבה לשואה ולחורבן. הוא גם התייחס לחברה הערבית- לה נתן פטור מגיוס עם אפשרות להתנדב. כמו כן היה אז הנח"ל ושרות לאומי, מצומצם. מאז תופעת האי גיוס הדתי/ חרדי, הפכה לחזירות.

ועדת אור קבעה שיש בחברה הישראלית אפליה וקיפוח מובנים בזמן שחוק השוויון בנטל נועד להנציח את השוויון לאחר שבוטל חוק טל.

החוק השוויון בנטל לא משיג את מטרתו. אין כבר "צבא העם" ויש לתקן את החוק ע"י מתן שכר למשרתים. גיוס חרדים, יפגע בשרות נשים. ישיבות הסדר- משרתים חצי תקופה. החוק הוא אולי סוף שרות החובה, בשל מועדי השירות השונים.

About the Social Alliance

The economic approach promoted by the Israeli government increased social disparities, eroded the middle class and exacerbated poverty. As of 2013, public expenditure, excluding defense expenditures and interest payments, amounts to 32.4% of Israel's GDP, while the OECD average is 44.1%. Most of the increase in poverty that was created in the last 15 years is among working families.

The initiative to establish the social alliance was born out of a strong need in many parts of the population in creating an alternative to the current socio-economic policy in Israel. Despite the fact that the socio-economic discourse has increased since the social protest of summer 2011, the debate was not expanded enough for the needs of the public. Therefore, in the past few months, the Macro Center for Political Economics, in collaboration with the Israeli office of the Friedrich Ebert Foundation, dealt with the establishment of the Israeli social alliance. Leading organizations in various fields will take part in the social alliance, in order to improve the socio-economic future of the country's citizens. We approached organizations and individuals from different fields, each with a touch in various fields related to Israel's society and economy.

There is no doubt that on the public agenda there are issues that require thorough treatment and we believe that it can be promoted with the cooperation of the various parties. The course of action is to create a melting pot which will bring change around a common platform. We invited people and organizations from across the social and economic political spectrum, to take part in the discussion on the future of Israel.

The defined goals of the social alliance:

1. Establishing a "safe" expression space for organizations.
2. Working on the basis of the broadest common denominator and shared values.
3. Managing discussions within the framework, joined with other voices from the outside.
4. Joint action, as part of the alliance in whole or in between several organizations.
5. Creating connections between organizations with a common interest while overcoming political and personal obstacles.

The main emphasis of the alliance is identifying gaps in Israeli society and the means to reduce these gaps in order to improve the standard of living of the general population, in part by strengthening education, health, housing conditions and social services. In its first year, the alliance will seek to formulate its findings and submit them to decision makers and inform the general public, among other things, by using this book. The alliance will discuss two main issues, each of which will be dedicated a conference with many participants and high-ranking speakers.

The first conference on "**The future of the Welfare State**" was held on Friday the 13/06/2014 at ZOA House in Tel Aviv. The second conference was held on Friday the 05/09/2014 in the same place and discussed "**The War in Gaza: Who is Paying the Price?**".

13/06/2014

The Social Alliance Conference # 1 - Is there a Future for the Welfare State?

The first conference began in the main hall with opening remarks from **Dr. Werner Puschra**, Director of the Friedrich Ebert Foundation in Israel.

Following, **Avi Nissenkorn**, Chairman of the Histadrut, stressed the role of the Histadrut as a social movement, not just as a trade union. He promised, that in his term of office, the Histadrut will focus on reducing the wage gaps, reducing poverty and reducing social disparities. Moreover, he stressed the issue of elderly in Israel, the importance of raising national insurance payments and the need to raise the pension and to deal with the retirement age in Israel, in part, by functional retirement.

Prof. Avia Spivak, Professor of Economics at the Ben-Gurion University, presented a document on the topic 'The situation in Israel - Is it possible to offer an alternative to the current situation?'

The journalist **Orly Vilnai** moderated a panel with a pair of individual interviews with MK **Isaac Herzog**, chairman of the Labor Party and Leader of the Opposition and **MK Zehava Galon**, Chairperson of the Meretz Party. MK Herzog: "It is good the Minister of Finance Lapid recalled that the money lies in the settlements after he transferred hundreds of millions of shekels during the year and after passing the most brutal budget in the history of the State of Israel. It is necessary to have a more equitable distribution of capital in Israel. Poverty is a threat to society and social gaps in Israel are unprecedented in a civilized country." MK Galon: "A welfare policy requires concern for employees. Next week, a bill by MK Haim Katz and me, which prohibits the employment of contract workers in the public sector and requires direct employment, will rise. These days, every third employee working in the public sector is a contract worker - in total there are approximately 408,600. The privatization of workers is the worst privatization that Israel is responsible for. The state has lost control when it became the worst violator of workers' rights in Israel. The Ministry of Finance cannot hold onto the fallacious pretexts of cost savings, because it has long been proven that the state pays more on contract workers than if the employment direct. It is time that the government comes to its senses and takes back the responsibility for running the most basic services for which it is responsible for."

Adv. Naomi Landau, chairperson of the Israeli Association for the Study of Labor Relations moderated a second panel featuring **MK Danny Danon** of the Likud Party, the former deputy defense minister, **MK Moshe Gafni** of the United Torah Judaism Party, **Uriel Lynn**, President of the Tel Aviv and Central Chamber of Commerce and the Chambers of Commerce Association and **Shraga Brosh**, former President of the Manufacturers Association and chairman of the Federation of Economic Organizations. All of the above have presented their views according to their occupation, experience and philosophy.

The first part ended with the presentation of a study by **Dr. Roby Nathanson**, Director General of the Macro Center for Political Economics, which showed that the economic situation of the citizens of Israel has not changed, and even worsened in some of the parameters, since the social protests in the summer of 2011.

Later, the conference participants split into five parallel panels which held the topics: minimum wage, budgeting process, housing and urban renewal, gender and employment, and cooperative models as a means to resolve social crises.

At the end of the parallel discussions, everyone gathered for a summary panel moderated by **Adv. Yehuda Talmon**, Chairman of the Socio-Economic Council in Israel, where a representative from each discussion presented its topics and main conclusions. These were the main points:

Minimum Wage

Led by the Histadrut

Panelists: Hosted by **Zvi Gotveter**, Substitute chairman of the Histadrut

MK Dov Hanin, Hadash Party, Chairman of the Social-Environmental Lobby and initiator of a bill for raising the minimum wage

Daniel Gottlieb, Deputy director-general of research and planning, National Insurance Institute of Israel

Adv. Gadeer Nicola, Director of Arab workers in Kav Laoved

The minimum wage is designed to allow a dignified existence for families with earners at the bottom of the wage distribution. The fact that the minimum wage in Israel, in relation to the OECD countries, is not high in real terms, but high compared to the average and median wage, and that when poverty and inequality in wages and revenues are the highest in the western world, shows that the roots of poverty and inequality in Israel are deep. Therefore, raising the minimum wage is only the first step among many. It is important to initiate and implement additional solutions as part of a long-term socioeconomic policy that will give a comprehensive response to poverty and inequality. According to the present version of the minimum wage law, the monthly minimum wage will continue to be 4,300 NIS (not including cost of living allowances) until the end of the temporary order, while it is not clear what happens when this order expires. In order to prevent future erosion of the minimum wage, it is necessary to ensure its update in legislation. In classical economic models, it is accepted that the determination of a minimum wage and its raising is considered "inefficient" and are expected to reduce employment, especially among low-wage workers. The actual impact on employment is more complex. A look at 26 OECD countries where there is statutory minimum wage shows no clear connection between it and the unemployment rate. In addition, a study on the economy by the Bank of Israel in 2012, shows that in 1990-2009, when there was an increase in the minimum wage it had no significant negative impact on employment.

The necessity of raising the minimum wage was agreed upon all the inhabitants of the discussion. The mechanism for raising the minimum wages should be regulated by a "round table" which will sit representatives of workers, employers and labor market experts from the government, which will also submit annually additional recommendations to update the minimum wage in order to maintain its purchasing power.

Budgeting Process

Led by Shatil

Panelists: Hosted by **Avi Daboosh**, Director of Programs at Shatil

MK Stav Shaffir, Labor Party, Member of the Finance Committee

MK Issawi Frej, Meretz Party, Chairman of the Lobby for the Advancement of Arab-sector employment

Yael Mevorach, Deputy Head of macroeconomics, Ministry of Finance

Ruby Ginel, Former Vice President of the Manufacturers Association

Jafar Farah, Director of the Mossawa Center

Rabbi Idit Lev, Director of Social Justice at Rabbis for Human Rights

Preparation of the state budget, tax collection and its expenses can be an opportunity to rectify imbalances, reduce inequality and reduce poverty and its severity. Even in a time of cutbacks, workmanship and the tools used are highly influential and an intelligent and far-sighted government can apply it to its cause. The budget should be based on two fundamental objectives:

1. Long-term growth
2. Reducing inequality and reducing poverty in the country

It is important to tie these objectives together. There is no significance in reducing inequality if as a result many residents are equally poor, and high growth is meaningless if only a few benefit from it.

The main subjects discussed are the problems in the decision making prior to the filing of the state budget, what are the governments aimed targets and the analysis of these objectives. The importance of transparency in the budget itself and the decision making process prior to its assembling was emphasized. Two key recommendations for action:

1. Civic activity, incorporated and organized, will have a greater impact, with emphasis on the professional aspect.
2. These organizations should strive to work with relevant government agencies in the early stages of preparing the budget.

Housing and Urban Renewal

Led by Shatil

Panelists: Hosted by **Nimrod Bousso**, The Marker

MK Itzik Shmuli, Labor Party, Member of the Committee of Economic Affairs

MK Ilan Gilon, Meretz Party, Chairman of the Social Housing Lobby

Eitan Atia, General Director of Forum 15

Dr. Emily Silverman, Hebrew University

Ori Reshtik, Chairman of the Israeli Students Association

Danny Gigi, Representative of the Public Housing Forum

The main subjects discussed are the values that we as a society should aspire towards (e.g., the right to housing) and the need to work towards changing these values; more involvement and responsibility of the citizen, willing to live in smaller apartments, willing to rent, public transportation, etc.

Changing values can come only if the cities will give good enough solutions. There was a discussion on the roles of the city and the need to give cities more authority in determining the criteria for affordable housing, the role of the non-profit organizations in affordable housing and the need to consider populations with more difficulties such as the Ultra-Orthodox and Arab sectors. Three key recommendations for action:

1. Granting authorities to the local government agencies regarding public housing and affordable housing.
2. The need to transfer additional funds for public housing.
3. Housing does not regard only the apartment itself, but also the surrounding infrastructure and therefore there is a need to invest in rebuilding and nurturing neighborhoods.

Cooperative Models as a Means to Resolve Social Crises

Led by The Kibbutz Movement

Panelists: Hosted by **Maya Shafir**, The Kibbutz Movement

Pauline Green, President of the International Co-operative Alliance

MK Michal Biran, Labor Party, Member of the Finance Committee

Doron Shorer, Chairman of Ofek (the co-operative association for the establishment of a cooperative bank)

Guy Meroz, Journalist and social activist

Adv. Yifat Solel, Chairman of the Israeli Co-operative Alliance

Yos Baruch, Founder and member of the Carmel software cooperative

Rafi Goldman, Director of the Center for Cooperative Development at AJEEC-NISPED

Tal Alster, Cooperatives researcher

The main subject discussed was the need for taking responsibility for the economic sphere and the environment by creating cooperative models, among other things. Cooperative principles include: Membership by choice; A non-Bolshevik democratic cooperative spirit; The members of the cooperative control it, invest in stocks and divide the profits, most of which is invested in the development of the cooperative; Mutual aid, equality, commitment to education and the development of spiritual consciousness; And constant development and growth. The co-operation also pulls people out of poverty by creating equality in income distribution. Cooperatives work in the fields of agriculture, services, habitation, retail and the credit market, among others. The global cooperative movement, which has a relationship to the United Nations and its variety of institutions and, now has one billion members of cooperatives of all kinds. Half the world's population comes into contact with the cooperative members, employees and consumers in a variety of sustainability issues. Every year, 150 million new friends join cooperatives. The vision of cooperation is social change and economic, social and community fairness, which contribute to a real social resilience.

An emphasis was placed on the fact that cooperatives are a necessary complement and not the whole solution – they are not an answer to privatization, concentration and other problems in the Israeli economy. It is necessary to operate in parallel in many areas in order to create change. In addition, there was a discussion about the bureaucratic difficulties in establishing cooperatives, the satisfaction accompanying the establishment, the importance of government support and appropriate taxing.

Beyond economic efficiency in creating cooperative models (the division of financial surplus among members of the cooperative or its purpose for investment returns, reducing the cost of living, unemployment prevention), cooperatives give a sense of democratic empowerment in the economic sphere and create a sense of community and of belonging among the members of the cooperative.

Gender and Employment

Led by the Women Committee of the Labor Party

Panelists: Hosted by **Yael Aran**, Director of the Open University in Jerusalem

MK Michal Rozin, Meretz Party, Chairman of the Female Members of Knesset Lobby and the Lobby for Equal Employment

Miri Endeweld, Head of Economic research, National Insurance Institute of Israel

Orly Bitty, Founder of "Young Naamat" and attorney specializing in labor law

Adv. Samah Alkhatib Ayoub, Research and Advocacy Coordinator at Sikkuy

Ariel Yaakobi, Chairman of the Histadrut of State Employees

The main subject discussed was the proportion of women in the economic "cake", meaning: Wage gaps between men and women in general and in same roles in particular, reference to "feminine" and "male" professions and how to break "the glass ceiling". In the last 15 years, rates of female participation in the labor force increased and the gap, compared to men, narrowed. However, the wage gap narrowed only slightly and there is still a huge gap in wages between men and women (especially aged 40 and over).

Key recommendations for action:

1. The government should put emphasis on equality **policies**: Nowadays most of the burden of housework is on the woman and there is a need to create more equitable policies by incentives. The government's target should be increasing labor force participation and integration of women in senior positions in the private and public sector.
2. Legislation: Legislation is not lacking, enforcement is. There is a need to increase enforcement and exercise the equality laws.
3. There are obstacles to Arab women in the world of employment. There should be incentives for Arab women employment and improvement of their access to the workplace.
4. Consider the establishment of a Ministry of Family Affairs which will, among other things, act to increase recognition of working from home and flexible hours for female workers.
5. Reinforcing unions ensures a more equitable work place.
6. Education: There is public awareness, but not enough. Gender studies should be applied in high schools and there should be an attempt to create a change in common civic perception.

05/09/2014

The Social Alliance Conference # 2 - The War in Gaza: Who is Paying the Price?

The second conference of the Social Alliance was held on 05.09.2014, a few days after the end of Operation "Protective Edge" and dealt, in general, with the economic and social price paid by all year round and after a long and difficult campaign like this, in particular.

It began in the main hall with opening remarks from **Dr. Werner Puschra**, Director of the Friedrich Ebert Foundation in Israel.

Following, began a panel in the form of individual interviews hosted by Naama Sikuler, news editors at 'Calcalist'. First was **MK Amir Peretz**, Minister of Environmental Protection: "I will not agree to the equation posing tanks in front of the elderly or missiles in front of children. We need to check what the excess are and use them. Efficiency is required in the security system, I estimate that the demand of 20 billion NIS for security is primarily for negotiation and at the end the Ministry of Finance and the Ministry of Defense will meet in the middle. The economic growth will be affected by the political situation and not by a one percent tax increase for the high-income individuals." Regarding the '0 VAT' plan, he added: "The program is especially a nice bandage but is primarily a marketing plan for the Minister of Finance. The real problem is the lack of supply and we should decide on the construction of 100,000 homes by the government. The government should intervene in the housing market."

MK Shelly Yachimovich, from the Labor Party, then briefly introduced her coherent economic and social policy for Israel, with special reference to the war in Gaza.

Ehud Rassabi CPA, President of Lahav – The umbrella organization for independent businesspeople in Israel referred to the relevant topics from the perspective of the self-employed and business owners, and talked about the degree of their vulnerability in general and especially during and after the war in Gaza.

The last speaker on the panel was **Eli Allalouf**, Chairman of the committee against poverty in Israel. When asked if the state cares about the poor, he answered: "Unfortunately, so far no". He further said at the event: "The committee proved that real poverty is not just economic. One of the biggest mistakes is that it is possible to measure poverty only by the level of disposable income. Unfortunately, poverty is much more complex. Poverty weakens the state and if it wants to be strong it must contend with poverty. Until now, unfortunately, there was no talk about reducing poverty but only about dealing with the poor. There needs to be a 'root canal' treatment in order to get families out of poverty every year. One of the challenges we have set ourselves in the committee is that within ten years a million, out of the existing two million people, will come out of poverty."

Ziyad Abou Habla CPA, presented a position paper written for the conference regarding the functioning of the banking system in the Arab sector.

The first part ended with the presentation of a study by **Dr. Roby Nathanson**, Director General of the Macro Center for Political Economics, which showed that transverse cuts made in civil services are not required at this time and they are but merely a cover the

government's failing economic policies in recent year. In addition, he presented a position paper emphasizing the gaps in labor productivity as a main cause of economic disparities.

Later, the conference participants split into five parallel panels which held the topics: The 'Price of War for the Business Sector and Self-Employed', 'Poverty and Social gaps', 'The Budget of 2015', 'Economic, Social and Political Equality for Arab Citizens: Strategies for continued activity', and 'Is it Possible to Have Social Justice? – Equal opportunities in a Polar Society'.

At the end of the parallel discussions, everyone gathered for a summary panel where a representative from each discussion presented its topics and main conclusions. These were the main points:

The Price of War for the Business Sector and Self-Employed

Led by Lahav - The umbrella organization for independent businesspeople

Panelists: Hosted by **Moti Shapira**, Director General of Lahav

MK Michal Biran, Labor Party

Dr. Ramsi Halabi, The Israeli Democracy Institute

Isaac Abuhav-Shavit, Property tax and Compensation Fund expert, Artzi, Hiba, Elmekiesse, Cohen – Tax Solutions Ltd.

Dr. Ricky Shai, Ashkelon Municipality council member

Lea Fadida, Vice Mayor, Yokneam Municipality

Oren Magar, Journalist, The Marker

The questions raised in the discussion:

- Policy: Is the determination of the government to compensate businesses within 40 km from the Gaza Strip suitable and appropriate? Is the model of operation "Pillar of Cloud" is the appropriate one?
- What about the people whose activities are related to business communities in the south of Israel, but the place of their business is not in the south?
- Do business owners and self-employed in the south feel the compensation model addresses the potential loss of tangible business? If not, in what cases it does not provide adequate compensation?
- Is it, at any case, not just that the government decided to limit the compensation for budgetary reasons or due to the fact that many of the population "lost" from the war, i.e. emergency recruitment, mental suffering, stopping foreign trade and more.
- Does the fact that in operation "Pillar of Cloud" Only 14,000 businesses received compensation (of over 40,000 businesses) indicates a failure of management / administrative compensation process?
- How will the recovery curve of small businesses and self-employed in look like in the south in particular and in the missiles range in general? How this will result in recovery when talking about economic recession?
- Is the community who joined to aid businesses and citizens from around the country is really a significant aid? Perhaps the time has come that the solutions will also be social / through the community?

- What are the tools that the state and local authorities need to run so business will be able to return to normal operation as soon as possible?
- In the eyes of the media, how does the business sector's condition look like during and after the war?

We have learned about the problem in definitions: "war" / "operation" / "battle", each have budgetary implications that we need to take under consideration. The Arab society is beginning to turn inward, barriers have been created between communities and an Arab public crisis of confidence with the government emerged. Regarding the range of compensation and the optimization of the acceptance process, it has been proposed to aim for a kind of a middle ground, such as an arranged agreement between the Histadrut, the employers and the government. It became necessary to prepare an organized "doctrine" for these kinds of operations that would combine the government, community, public sector and the business sector in order to restore service as quickly as possible for the business sector and the self-employed and there is a need for parliamentary supervision of the tax authority responsible for the distribution of compensation.

Poverty and Social Disparities

Led by Shatil and Rabbis for Human Rights

Panelists: Hosted by **Rabbi Edit Lev**, Social Justice Director at Rabbis for Human Rights

Dr. Nitza Kasir, Head of labor market and social policy, Bank of Israel

Zafra Dewick, Chairwoman of the Social Workers Association in Israel

Yuval Frenkel, CEO, Amigur Assets

Michal Menkes, Head of the Education Authority at the Center for Local Government

Prof. Yona Rosenfeld, The School of Social Work and Social Welfare, The Hebrew University of Jerusalem

The incidence of poverty in Israel is steadily increasing and policy processes and attempts made over the years to deal with the problem of poverty in Israel were unsuccessful and failed to change this trend. The issue of poverty and people living in poverty is an urgent problem, also defined as "the enemy from within" the State of Israel. The solution to the problem and dealing with it is extremely complex. The solution should take the form of comprehensive treatment for the problem of poverty. The discussion included representatives of the "Allalouf Committee" – The committee against poverty in Israel, who discussed the conclusions and implementation (or rather non-implementation) in practice. The main recommendation for action is the establishment of a national authority to fight poverty, which has to have several main functions, to be determined by law, including:

1. Formulation of an annual national plan to fight poverty, which will be submitted to the government every year, and will be funded in accordance with the budget of that year.
2. Setting targets for poverty reduction.
3. Creating a series of action plans to fight poverty in different population groups, which will be proposed for the use of local authorities and funded by the government (fully or partially).
4. Monitoring the implementation of its plans, at both national and local government level, and examining the impact of its various programs on the poverty rates.

The Budget of 2015

Led by Shatil

Panelists: Hosted by **Eran Klein**, Shatil

Prof. Leah Achdut, Van Leer Institute

Adv. Tali Nir, Director of Social and Economic Rights Department, The Association for Civil Rights in Israel

MK Eitan Cabel, Chairman of the Labor Party

Mickey Peled, Journalist, 'Calcalist'

The war in Gaza radicalized the budget problem. After a decade of civilian cuts, the State of Israel today is in the second place from the end at civil expenditure and ranks very high in inequality and relative poverty among OECD countries. Despite the improvement in raising public awareness of these issues, there is still a difficulty introducing them into the public discourse. The war was a bonus for the government because it made it easy for them to move further cuts in the civil services (the public does not object enough because of 'security needs'). Even within the coalition parties deals are made that are hard to object to because they are often not transparent to the public. In order to achieve results, we need to be much focused. In recent years there has been a change in the ideological approach. The government chooses to transfer more weight to the free market. It should be emphasized to decision makers that basic social services are the responsibility of the state to its citizens. A basic law of social rights should be promoted. In summary, the state budget is a tool with which is used to carry out. The debate on the budget should not start with deficit, taxes, etc. but first speak about the needs and from there about the performance.

Economic, Social and Political Equality for Arab Citizens: Strategies for continued activity

Led by Sikkuy, The Association for the Advancement of Civic Equality in Israel

Panelists: Hosted by **Ron Gerlitz**, Co-Executive Director, Sikkuy

Adv. Eiman Oda, Secretary General, Hadash Party

Malak Masalha, Manager of Career Center, Kav Mashve

Tali Heruti Sover, Journalist, The Marker

After the war in Gaza, there is supposedly a return to "normal life", but beneath the surface there is a lot of turbulence and complexity. According to the 'Kav Mashve' civil organization that promotes equal opportunities in employment for the Arab society, it is clear that the situation has changed and things are not as they were before the war. This could be taken in a number of aspects related to employment:

Before the war there was a certain openness / momentum regarding the participation of Arab workers in organizations, seeing that more and more Arabs are in key positions in hi-tech / medicine / law and other professions in business and public organizations. The Arab society is now in a worst starting point than it was before the war.

During the war, we witnessed a new precedential phenomenon in labor relations in Israel, the phenomenon of Arab layoffs during the war. Business owners and managers in the private and public sector took pride in firing employees for expressing their opinions on social

networks. An equally alarming phenomenon is the segregation of Arab workers in the hiring process. The system of "Friend Brings Friend" is gathering momentum in the labor market for many years and by result, it excludes Arab citizens from the labor market. However, the additional segregation through social networks and the political views that are shown there are another source of concern. Criticism was transferred towards the Arab society that such cases are not sufficiently engaged to the media and there is not enough discussion of the problem. In addition, we have seen a growing trend of Jewish consumers who urged a boycott of Arab shops.

These events raised tensions between Jews and Arabs in Israel. This caused a crisis of confidence, the Jewish community does not connect to the Palestinian conflict that on one hand are citizens of the country and on the other identify with their people who are being killed in Gaza, and this in turn led to expressions of racism and violence and as a result many have lost hope to live together in the country.

Strategies for continued activity:

Employers: thinking about new strategies of appealing to businesses is required, preparing answers to questions that Arab employees have not been asked to date. Many employers have raised concerns about reception of Arab academics, such as how should we address issues like Memorial Day, Independence Day, etc. The events of "Protective Edge" may exacerbate these concerns, because social networks have shown what many feelings that can deter employers regarding what will happen in the next war or any other incident.

Arab citizens seeking employment or employees in organizations: issues about layoffs have been raised by the Arab candidates who have concerns about how they are perceived in the workplace, which supposedly are perceived by the employer as conditional employees rather than full and equal partners. One of the strategies proposed is to develop these topics for discussion in the workplace, which will provide a "sooner cure" and allow a dialogue with all the intricacies of playing different opinions. This will be done through ongoing support in the workplace and training managers and employees on how to deal with these situations.

The Jewish-Arab conflict is not only economic, it is a fact that the Arab public protest especially in the context of political issues, but at the same time we must also promote civil equality. The attempt to ignore international issues and to address only social issues is immoral, unjust and useless.

Is it Possible to Have Social Justice? – Equal opportunities in a Polar Society

Led by Women Committee of the Labor Party

Panelists: Host by **Raya Biran**, Chairperson of the Women Committee of the Labor Party

Gidi Greenstein, Chairman of the Reut Institute

Brigadier General (Rev.) Rachel Dolev, Former IDF Censor

MK Nitzan Horowitz, Meretz Party

Dr. Thabet Abu-Ras, Co-Executive Director, the Abraham Fund

Nadia Hilu, Former MK, Labor Party

Anat Rosilio, the 'Carts Protest' initiator, Former Journalist in 'Calcalist'

Security is first and foremost a basic existential need, but not limited to military security but also economic, social, health, etc. It contains all the elements of society.

This discussion took place through three aspects: security, economic, and equalizing the distribution of the burden / budget between periphery and center.

Does social justice mean equality? How to achieve equality in a society so polarized? What are equal opportunities? Giving all kindergarten pupils the same educational and economic infrastructure? Does equal opportunity mean to recruit everyone to the IDF?

Is it possible to have social justice when part of the citizens live close to the border, and that reality imposes on them a unique mission and another part that come from different ethnic communities and live primarily in the periphery – Arabs, ultra-Orthodox Jews, immigrants etc.? Some have lots of places of employment and some less, there are places with extreme weather, there are educated people who have an opportunity to educate, available in every way and some in need of many efforts to get an education, there are also disabled and elderly people and mainly, there is a lot of politics.

Social justice is to produce equal opportunities. Create equality between different people - that sounds right, but what does that really mean?

The problem starts in the educational system, the first meeting of the young citizen with a state authority, outside his home. Education is the foundation for all, we reinforce the difference - state religious education, Arab, ultra-Orthodox, settlement and regular state education. Each has its own agenda, different budgets from different sources. Obviously this is not equality of opportunities.

Social justice is the reduction of gaps. There is no equality in nature because humans are different from each other. There is equality of opportunity that all could realize his desires, abilities, and independence.

Social justice is possible; the question is if we want it. Even peace is social justice and the question is whether we really want it too.

We should examine the entire country and not just segments. The world is going towards an extreme lack of employment; many will try to be self-employed at the time that 75% of the economy is held by 10% of the people. The gap between the successful people and the less successful is widening. The real disposable income has declined, but social expenditure has declined as well. The place where the person was born affects his chances of success more than his skills. Until 1948 the leadership in Israel was civilian. From 1985 the reality was of communities and central government, to package deals and processes of privatization. These days, individuals and regulators are the most prominent.

Some of the problems are global and some local. There has been a breakdown of social order and therefore the heart of the matter is inclusive growth. The individual does not have to wait for the government to solve his problems because that the government has become irrelevant. The government did not suit itself to changes and to the rhythm and therefore the solution is in decentralization rather than concentration of resources. There is no point to impose liability on the government and therefore the recommended method is to decentralize the solutions to

the communities. People should take more responsibility. The leap will come from the municipal level.

The circle of injustice occurs more strongly when there are crises. There is a major crisis of injustice between Jews and Arabs, but a shared future is still possible. Inequality is due to exclusion of Arabs. A solution to the Palestinian issue will strengthen the national identity of the Arab citizens. This links to social justice between the peripheries and the center, which should be promoted. In order to examine the communities, there is a need of different governing mechanism that is driven by moral ideology, which should be implied to different groups and communities.

The guideline for an answer on how to achieve equal opportunities is that different social groups must take their fate in their own hands. We discussed the phenomenon of the creative leadership within the communities, which offer their own solutions and bring the change by themselves. Whoever is in power already has an organized pure ideology and is generally not so concerned with social justice. Each group has to get up and do for itself. In addition, as long as we don't achieve the most basic equality, the equality in wages between men and women (which is starting to improve around the world), it is difficult to talk about equal opportunities and other social groups.

Another issue of inequality of opportunities is the subject of women in the workforce. Many women who have children stop working, or start working part-time. There is a clear discrimination regarding mothers of small children. There are impossible gaps of vacation days, of about 70 days. This creates a discriminatory reality that women are relegated outside the circle of influence and action - this affects all peripheral social classes and communities.

On the subject of military and civilian service, we discussed "the false equality of burden" and the lack of justice in this matter. The law of "equality of burden" is around since the early days of the state of Israel indicating fine governance and statehood. Nowadays, the law does not achieve its goals. There is no longer a "people's army", the law should be amended giving the servants salaries. Recruiting ultra-Orthodox Jews will hurt the service of women.

הקואליציה החברתית הפורום לכלכלה הוגנת

סיכום פעילות 2014

בישראל אין אלטרנטיבה כלכלית חברתית סדורה למדיניות הקיימת. גם לאחר המחאה החברתית בקיץ 2011, לא חל שינוי של ממש במדיניות. על כן, יוזמת הקואליציה החברתית קמה על מנת לייצר מדיניות חלופית המתבססת על עיקרון של צדק חברתי ונתמכת על ידי מגזרים רבים ככל האפשר. קרן פרידריך אברט בשיתוף עם מרכז מאקרו לכלכלה מדינית השקיעו מאמצים רבים על מנת לייצר את הקואליציה החברתית הדרושה בכדי להתחיל תהליך של שינוי.

במסגרת שני כנסים שהתקיימו, ב- 13.06.2014 וב- 05.09.2014, נערכו דיונים במסגרת הקואליציה החברתית בתחומים הבאים: שכר מינימום, תהליך התקצוב, דיור והתחדשות עירונית, מגדר ותעסוקה, מודלים קואופרטיביים כאמצעי לפתרון משברים חברתיים, מחיר המלחמה למגזר העסקי ולעצמאיים, עוני ופערים חברתיים, תקציב המדינה 2015, שוויון כלכלי חברתי ופוליטי לאזרחים הערבים: אסטרטגיות להמשך הפעילות, והאם ייתכן צדק חברתי? - שוויון הזדמנויות בחברה קוטבית.

על סמך דיונים אלו, נוצרו היסודות הראשונים הדרושים על מנת לקיים את שינוי סדר היום הציבורי וגיבוש המלצות למדיניות. פרסום זה מכיל את כל המחקרים וניירות העמדה שהוכנו לקראת שני הכנסים של הקואליציה החברתית וכן את עיקרי הדברים והמסקנות שהוצגו בשני הכנסים.

אין ספק כי תהליך קבלת ההחלטות בשנת 2015 חייב להיות מושתת על שינוי כיוון יסודי. אנו נכין את הכלים הנדרשים על מנת להביא למימוש השינוי וליצירת תקווה חדשה לחברה ולכלכלה הישראלית

הארגונים המשתתפים (לפי סדר הא'–ב'):

אג'יק - מכון הנגב; אחותי; אופק; איגוד העובדים הסוציאליים; אנו; ברית הקואופרטיבים; האגודה הישראלית ליחסי עבודה; האגודה לזכויות האזרח; ההסתדרות; הוועדה לקידום מעמד האישה (מפלגת העבודה); המועצה הכלכלית-חברתית בישראל; המועצה הכלכלית לפיתוח המגזר הערבי; המכון לרפורמות מבניות; המכללה החברתית-כלכלית; המרכז האקדמי רופין; המרכז היהודי-ערבי לפיתוח המגזר הערבי; התאחדות הסטודנטים בישראל; התנועה למען איכות השלטון בישראל; התנועה הקיבוצית; ידיד; ידידים; כ"ן - כוח נשים; להב לשכת ארגוני העצמאיים והעסקים בישראל; מגמה ירוקה; מורשתינו; מכון ון ליר; מכון ראות; מעגלי צדק; מרכז מוסאוא; נעמת; עמותת שתיל; עמותת סיכוי; עמיגור; קואופרטיב תוכנה כרמל; קו לעובד; פורום ה-15; קו משווה; קרן אברהם; רבנים לזכויות אדם; שותפות שראקה